ព្រះ

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ២

ចេតសិកសង្គហវិភាគ

រៀបរៀងដោយ
បណ្ឌិតធម្មាចារ្យ រស់ សុជាត

ព.ស ២៥៤១

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

បរិច្ឆេទទី ២

ចេតសិកសង្គហវិភាគ

នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស

-------◎-------

សង្គហគាថា

ឯកុប្បាទនិរោធា ច ឯកាលម្ពណវត្ថុកា
ចេតោយុត្តា ទ្វិបញ្ញាស ធម្មា ចេតសិកាមតា

ធម៌ទាំងឡាយដែលប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត តាមលក្ខណៈ ៤ គឺ កើតព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ១ រលត់ព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ១ មានអារម្មណ៍ដូចគ្នានឹងចិត្ត ១ មានទីកើតជាមួយនឹងចិត្ត ១ ឈ្មោះថា **ចេតសិក** មាន ៥២ ប្រភេទ ។

ចេតសិក ជាធម៌ដែលត្រូវអាស្រ័យចិត្តកើតឡើងនេះ មានសេចក្តីថា ប្រៀបដូចសិស្ស និង អាចារ្យ គឺ មានសិស្ស ក៏ត្រូវមាន

អាចារ្យ ឬ មានអាចារ្យ ក៏ត្រូវមានសិស្ស នឹងអត់ណាមួយមិនបាន សភាវៈទាំង ២ នេះ ប្រាកដព្រមគ្នា ដូចវចនត្ថៈដែលលោកពោលទុកថា :

ចេតសិ ភវំ ចេតសិកំ វា ចេតសិ និយុត្តំ

ចេតសិកំ = ធម្មជាតិកើតក្នុងចិត្ត ឬ ប្រកបក្នុងចិត្ត ឈ្មោះថា **ចេតសិក** ។

ម្យ៉ាងទៀត អាការដែលចេតសិកប្រកបនឹងចិត្តជានិច្ចនោះ ហៅថា **ចេតោយុត្តលក្ខណៈ** ដែលជាការប្រកបព្រមដោយលក្ខណៈ ៤ គឺ :

១. ឯកុប្បាទៈ កើតព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ។
២. ឯកនិរោធៈ រលត់ព្រមជាមួយនឹងចិត្ត ។
៣. ឯកាលម្ពណៈ មានអារម្មណ៍ដូចគ្នានឹងចិត្ត ។
៤. ឯកវត្ថុកៈ អាស្រ័យវត្ថុដូចគ្នានឹងចិត្ត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ចេតសិក

-ចិត្តនិស្សិត លក្ខណំ មានការអាស្រ័យចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-អវិយោគុប្បាទន រសំ មានការកើតរួម ជាមួយគ្នានឹង ចិត្ត ជាកិច្ច ។

-ឯកាលម្ពណ បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានអារម្មណ៍ដូចគ្នានឹងចិត្ត ជាផល ។

-ចិត្តុប្បាទ បទដ្ឋានំ មានការកើតឡើងនៃចិត្ត ជាហេតុជិត ។

ចិត្តនិងចេតសិកទាំង ២ នេះជានាមធម៌ ទើបប្រកបជាមួយគ្នាបានជិតស្និទ្ធណាស់ ដូចភាពតែមួយ ប៉ុន្តែផ្សេងគ្នា គឺ ផ្សេងគ្នាតាមកិច្ច គឺ ចិត្តជាប្រធានក្នុងការដឹងអារម្មណ៍ ចំណែកចេតសិកមានការកើតរួមជាមួយនឹងចិត្ត ហើយតាក់តែងចិត្តឲ្យប្រព្រឹត្តទៅផ្សេងៗគ្នា ។

អំពីចេតសិក ៥២ ដួង

ចេតសិក ៥២ ដួង ចែកជាប្រភេទធំៗ មាន ៣ ប្រភេទ គឺ :

១. អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ។

២. អកុសលចេតសិក ១៤ ។

៣. សោភណចេតសិក ២៥ ។

១. អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ គឺ :

១. ផស្ស មានការប៉ះខ្ទប់ ជាលក្ខណៈ ។
២. វេទនា មានការសោយអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។
៣. សញ្ញា មានការចងចាំ ជាលក្ខណៈ ។
៤. ចេតនា មានការតាំងចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។
៥. ឯកគ្គតា មានការមិនរវើរវាយ ជាលក្ខណៈ ។
៦. ជីវិតិន្ទ្រីយ៍ មានការអនុបាលសហជាតធម៌ ជាលក្ខណៈ ។
៧. មនសិការៈ មានការបង្រួបបង្រួម សហជាតធម៌ ជាលក្ខណៈ ។

បកិណ្ណកចេតសិក ៦ គឺ :

១.វិតក្កៈ មានការលើកចិត្តឡើងកាន់អារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

២.វិចារៈ មានការពិចារណាអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

៣.អធិមោក្ខៈ មានការសន្និដ្ឋានសម្រេចចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

៤. វិរិយៈ មានការឧស្សាហៈ ជាលក្ខណៈ ។

៥. បីតិ មានភាពពេញចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

៦. ឆន្ទៈ មានសេចក្ដីប៉ុនប៉ងប្រាថ្នានឹងធ្វើ ជាលក្ខណៈ ។

២. អកុសលចេតសិក ១៤

មោចតុកៈ ៤ គឺ :

១.មោហៈ មានការមិនដឹងធម៌ តាមសេចក្ដីពិត ជាលក្ខណៈ ។

២.អហិរិកៈ មានការមិនខ្មើម មិនខ្មាសនូវទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ ។

៣.អនោត្តប្បៈ មានការមិនស្លុត មិនខ្លាចនូវទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ ។

៤.ឧទ្ធច្ចៈ មានការរវើរវាយ មិនស្ងប់ ជាលក្ខណៈ ។

លោភិកៈ ៣ គឺ ៖

១. **លោភៈ** មានការជាប់ជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។
២. **ទិដ្ឋិ** មានការប្រកាន់ទុកមិនត្រូវទំនង ជាលក្ខណៈ ។
៣. **មានះ** មានការលើកតម្កើងខ្លួន ជាលក្ខណៈ ។

ទោចតុកៈ ៤ គឺ ៖

១.**ទោសៈ** មានសភាពកាចសាហាវ ជាលក្ខណៈ ។
២.**ឥស្សា** មានការច្រណែនសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ ។
៣.**មច្ឆរិយៈ** មានការបិទបាំងសម្បត្តិរបស់ខ្លួនដែលបានហើយ ឬដែលគួរនឹងបាន ជាលក្ខណៈ ។
៤.**កុក្កុច្ចៈ** មានការក្តៅក្រហាយចិត្តជាក្រោយ ជាលក្ខណៈ ។

ថីទុកៈ ២ គឺ ៖

១. **ថីនៈ** មានការមិនឧស្សាហ៍ ជាលក្ខណៈ ។

២. **មិទ្ធៈ** មានការមិនគួរដល់ការងារ ជាលក្ខណៈ ។

វិចិកិច្ឆា ១ គឺ ៖

១. វិចិកិច្ឆា មានការសង្ស័យ ជាលក្ខណៈ ។

៣. សោភណចេតសិក ២៥

សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ គឺ ៖

១. សទ្ធា មានការជឿ(កុសល) ជាលក្ខណៈ។

២. សតិ មានការរលឹកបានមិនភ្លេចភ្លាំង ជាលក្ខណៈ។

៣. ហិរិ មានការខ្មើមខ្មាសបាប ជាលក្ខណៈ ។

៤. ឱត្តប្បៈ មានការស្ញុត ខ្លាចបាប ជាលក្ខណៈ ។

៥. អលោភៈ មានការមិនជាប់ជំពាក់ ក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

៦. អទោសៈ មានការមិនកាចសាហាវ ជាលក្ខណៈ។

៧.តត្រមជ្ឈត្តតា មានការនាំចិត្តចេតសិក ទៅដោយស្មើ ជាលក្ខណៈ ។

៨.កាយបស្សទ្ធិ មានការស្ងប់នាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ ។

៩. ចិត្តបស្សទ្ធិ មានការស្ងប់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

១០.កាយលហុតា មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់នៃនាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ ។

១១.ចិត្តលហុតា មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់នៃចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

១២.កាយមុទុតា មានការស្ងប់ភាពរឹងនៃនាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ ។

១៣.ចិត្តមុទុតា មានការស្ងប់ភាពរឹងនៃចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

១៤.កាយកម្មញ្ញតា មានការស្ងប់ភាពដែលមិនគួរដល់ការងារ នៃនាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ ។

១៥.ចិត្តកម្មញ្ញតា មានការស្ងប់ភាពដែលមិនគួរដល់ការងារ នៃចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

១៦.កាយបាគុញ្ញតា មានការស្ងប់ភាពឈឺចាប់នៃនាមខន្ធ ៣ ជាលក្ខណៈ ។

១៧.ចិត្តបាគុញ្ញតា មានការស្ងប់ភាពឈឺចាប់នៃចិត្ត ជាលក្ខណៈ។

១៨.កាយុជុកតា មានភាពស្មោះត្រង់នៃនាមខន្ធ៣ ជាលក្ខណៈ។

១៩.ចិត្តុជុកតា មានការស្មោះត្រង់នៃចិត្ត ជាលក្ខណៈ។

វិរតិចេតសិក ៣ គឺ :

១.សម្មាវាចា មានការមិនកន្លងល្មើសវត្ថុដែលជាទីតាំង នៃវចីទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ ។

២.សម្មាកម្មន្តៈ មានការមិនកន្លងល្មើសវត្ថុដែលជាទីតាំង នៃកាយទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ ។

៣.សម្មាអាជីវៈ មានការមិនកន្លងល្មើសវត្ថុ នៃកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ជាលក្ខណៈ ។

អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ គឺ :

១. ករុណា មានបំណងបំបាត់ទុក្ខអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ ។

២. មុទិតា មានការស្ងើចសរសើរសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ ។

បញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក ១ គឺ :

១. បញ្ញា មានការចាក់ធ្លុះលក្ខណៈសភាវៈនៃធម៌ ជាលក្ខណៈ ។

ចេតសិក ៥២ ដួង

អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

ផស្ស. វេ. សញ្ញា. ចេ. ឯ. ជី. មន. — សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧

វិតក្ក វិចា. អធិ. វីរិ. បីតិ ឆន្ទ — បកិណ្ណកចេតសិក ៦

អកុសលចេតសិក ១៤

មោ. អហិ. អនោ. ឧទ្ធ. — មោចតុកចេតសិក ៤

លោ. ទិដ្ឋិ. មានះ — លោតិកចេតសិក ៣

ទោ. ឥស្សា មច្ឆ. កុក្កុ. — ទោចតុកចេតសិក ៤

ថីនៈ មិទ្ធៈ — ថីទុកចេតសិក ២

វិចិ. — វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១

សោភណចេតសិក ២៥

សទ្ធា សតិ ហិរិ ឱត្ត. អលោ អទោ. តត្ត.
កាយប. ចិត្តប.
កាយល. ចិត្តល.
កាយមុ. ចិត្តមុ.
កាយក ចិត្តក
កាយបា ចិត្តបា.
កាយុ. ចិត្តុ.
— សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

វាចា. កម្ម. អាជី. — វិរតិ៣

ករុ. មុទិ. — អប្បមញ្ញាចេតសិក២

បញ្ញ. — បញ្ញាចេតសិក១

ពាក្យថា **អញ្ញសមានា (អញ្ញ + សមានា)** ប្រែថា ស្មើនឹង ធម៌ដទៃៗដែរ គឺ ចេតសិកនេះប្រកបនឹងចិត្តជាកុសល ក៏ជាកុសល បើប្រកបនឹងចិត្តជាអកុសល ក៏ជាអកុសល បើប្រកបនឹងចិត្តជាអព្យាកតៈ ក៏ជាអព្យាកតៈ ដោយហេតុនេះ ទើបហៅថា **អញ្ញ-សមានាចេតសិក**។

ពាក្យថា **សព្វចិត្តសាធារណៈ (សព្វ + ចិត្ត + សា-ធារណំ)** ប្រែថា ទូទៅដល់ចិត្តទាំងពួង គឺ ប្រកបនឹងចិត្តគ្រប់ទាំងអស់ ។

ពាក្យថា **បកិណ្ណកៈ** គឺ ចេតសិកដែលច្រឡូកច្របល់បន្ទាប់បន្សំ មិនប្រកបនឹងចិត្តទាំងអស់ទេ គឺ ប្រកបបានចំពោះតែដួងខ្លះៗ ដែលគួរនឹងប្រកបប៉ុណ្ណោះ ។

ពាក្យថា **អកុសលចេតសិក** បានដល់ ចេតសិកមិនល្អ , ប្រកបនឹងចិត្តហើយក៏ធ្វើឲ្យចិត្តនោះទៅជាអកុសល សៅហ្មងជាដើម។

ពាក្យថា **សោភណចេតសិក** បានដល់ ចេតសិកដែលល្អ កាលណាប្រកបជាមួយចិត្តហើយ ក៏តែងធ្វើឲ្យចិត្តនោះ ឲ្យជាកាមា-

វចរសោភណចិត្តខ្លះ ជារូបាវចរចិត្តខ្លះ ជាអរូបាវចរចិត្តខ្លះ និងជាលោកុត្តរចិត្តខ្លះ ៕

អធិប្បាយ
សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧

១. ផស្សចេតសិក

មានវិគ្រោះថា **ផុសតីតិ ផស្សោ** = ធម៌ឈ្មោះថា **ផស្សះ** ព្រោះអត្ថថា ប៉ះខ្ទប់ ឬ ប៉ះត្រូវ ។ ផស្សះនេះ លោកហៅថា **ផស្សាហារ** ព្រោះជាអាហារ គឺ ជាបច្ច័យ ។

ម្យ៉ាងទៀត ផស្សចេតសិកនេះ ព្រះនាគសេនថេរៈ បានវិសជ្ជនាឲ្យស្តេចព្រះបាទមិលិន្ទជ្រាបថា ដូចជាពពែពីរជល់គ្នា ក្បាលពពែមួយ ប្រៀបដូចជាចក្ខុបសាទ ក្បាលពពែមួយទៀត ប្រៀបដូចជារូប (វណ្ណៈ) ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ផស្សះ

-ផុសន លក្ខណោ មានការប៉ះខ្ទប់ ជាលក្ខណៈ ។

-សង្ឃដ្ដន   រសោ   មានការធ្វើឲ្យចិត្ត និងអារម្មណ៍ប៉ះខ្ទប់គ្នា ជាកិច្ច ។

-សន្និបាត បច្ចុប្បដ្ឋានោ   មានការប្រជុំនូវអារម្មណ៍ វត្ថុ និង ចិត្ត ជាផល ។

-អាបាថគតវិសយ បទដ្ឋានោ   មានអារម្មណ៍មកកាន់គន្លង ជាហេតុជិត ។

ផស្សចេតសិកនេះ មានអត្ថថា ប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ ។ **កិច្ច** គឺនាទីរបស់ផស្សៈ គឺប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ដែលចិត្តដឹង ។ **ផល** គឺអាការប្រាកដនោះ ជាបច្ច័យធ្វើឲ្យធម៌ ៣ យ៉ាង គឺ អារម្មណ៍ វត្ថុ និងវិញ្ញាណ ប្រជុំគ្នា ។ ម្យ៉ាងទៀត លោកពោលថា **ផស្សៈ** មានវេទនាជាផល ។ ហេតុដែលនឹងឲ្យផស្សៈកើតឡើងបាន ព្រោះមានអារម្មណ៍មកកាន់គន្លង បណ្ឌិតគប្បីឃើញផស្សៈ ដូចជាមេគោដែលត្រូវគេបកស្បែកហើយ ព្រោះជាទីតាំងនៃវេទនា ។

ការដែលផស្សៈប៉ះខ្ទប់នឹងអារម្មណ៍ មិនដូចរូបនិងរូបប៉ះខ្ទប់គ្នាទេ ព្រោះផស្សៈជានាមធម៌ មានគុណសម្បត្តិ អាចប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ជារូបក៏បាន ឬជានាមក៏បាន ក្នុងខណៈចិត្តដែលដឹងអារម្មណ៍ ។ ផស្សៈនេះ រមែងធ្វើនាទីប៉ះខ្ទប់ ទោះជាអារម្មណ៍នោះ ជាអារម្មណ៍អ្វីក៏ដោយ ជាលោកិយអារម្មណ៍ លោកុត្តរអារម្មណ៍ ឬមានព្រះនិព្វាន

ជាអារម្មណ៍ក៏ដោយ ផស្សៈក៏ជាបច្ច័យសំខាន់ដល់សម្បយុត្តធម៌ទាំងនោះ ។

២. វេទនាចេតសិក

មានវិគ្រោះថា **វេទិយតិ អាលម្ពណរសំ អនុភវតីតិ វេទនា** ។ ដែលឈ្មោះថា **វេទនា** ព្រោះអត្ថថា ដឹងខ្លួន គឺសោយរសនៃអារម្មណ៍ ។ សម្បយុត្តធម៌ក្រៅពីវេទនា មានការសោយរសនៃអារម្មណ៍ដែរ ក៏សោយបានត្រឹមតែឯកទេស ប៉ុន្តែចំពោះវេទនានោះ តែងសោយរសនៃអារម្មណ៍ដោយត្រង់ ព្រោះជាធំក្នុងការសោយ ។ ក្នុងអត្ថសាលិនី ប្រៀបវេទនា ដូចជាព្រះរាជាអ្នកសោយព្រះក្រយាហារ ចំណែកចិត្ត និងចេតសិកដទៃៗដែលកើតរួមជាមួយ ប្រៀបដូចអ្នកដាំស្ងោរឲ្យព្រះរាជា មានសិទ្ធិត្រឹមតែភ្លក្សអាហារនោះតិចតួច តាមសមគួរប៉ុណ្ណោះ មិនដូចព្រះរាជាមានសិទ្ធិបរិបូណ៌ក្នុងការសោយទេ ។

ម្យ៉ាងទៀត វេទនានេះ បើចែកតាម **អារម្មណានុភវន-លក្ខណន័យ** គឺ ន័យ មានការសោយអារម្មណ៍ជាលក្ខណៈ បានវេទនា ៣ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ អទុក្ខមសុខវេទនា ១ ។

ប៉ុន្តែបើចែកទៅតាម **ឥន្ទ្រីយ៍** ក៏បានវេទនា ៥ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ សោមនស្សវេទនា ១ ទោមនស្សវេទនា ១ ឧបេក្ខា-វេទនា ១ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វេទនា

-អនុភវន លក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

-វិសយរស សម្ភោគ រសា មានការប្រសព្វនឹងរស នៃអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។

-សុខទុក្ខ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសុខ និង ទុក្ខ ជាផល ។

-ផស្ស បទដ្ឋានា មានផស្សៈ ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សុខវេទនា

-ឥដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវន លក្ខណា មានការសោយផោដ្ឋព្វៈ គួរជាទីប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ ។

-សម្បយុត្តានំព្រូហន រសា មានការធ្វើសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យចំរើន ជាកិច្ច ។

-កាយិកអស្សាទ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសេចក្តីសប្បាយកាយ ជាអាការប្រាកដ ។

-កាយិន្ទ្រិយ បទដ្ឋានា មានកាយបសាទជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ទុក្ខវេទនា

-អនិដ្ឋផោដ្ឋព្វានុភវន លក្ខណា មានការសោយផោដ្ឋព្វៈ មិនជាទីប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ ។

-សម្បយុត្តានំ មិលាបន រសា មានការធ្វើសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យថយចុះ ឲ្យសៅហ្មង ជាកិច្ច ។

-កាយិកាពាធ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសេចក្តីអាពាធកាយ ជាអាការប្រាកដ ។

-កាយិន្ទ្រិយ បទដ្ឋានា មានកាយបសាទជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សោមនស្សវេទនា

-ឥដ្ឋារម្មណានុភវន លក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ គាប់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-ឥដ្ឋាការសម្ភោគ រសា មានការប្រសព្វនឹងអារម្មណ៍ជាទីប្រាថ្នា ជាកិច្ច ។

-ចេតសិកអស្សាទ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការសប្បាយចិត្ត ជាអាការប្រាកដ ។

-បស្សទ្ធិ បទដ្ឋានា មានការស្ងប់កាយ ស្ងប់ចិត្ត ជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ទោមនស្សវេទនា

-អនិដ្ឋារម្មណានុភវន លក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ មិនគាប់ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-អនិដ្ឋាការសម្ភោគ រសា មានការប្រសព្វ នឹងអារម្មណ៍មិនជាទីប្រាថ្នា ជាកិច្ច ។

-ចេតសិកាពាធ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការអាពាធចិត្ត ជាអាការប្រាកដ ។

-ឯកន្តេនេវ ហទយវត្ថុ បទដ្ឋានា មានហទយវត្ថុ តែប៉ុណ្ណោះជាហេតុជិត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឧបេក្ខាវេទនា

-មជ្ឈត្តវេទយិត លក្ខណា មានការសោយអារម្មណ៍ ជាកណ្តាល ជាលក្ខណៈ ។

-សម្បយុត្តានំ នាតិ ឧបព្រូហន មិលាបន រសា មានការរក្សាសម្បយុត្តធម៌ មិនឲ្យចំរើនឡើង និង មិនឲ្យសៅហ្មង វិនាស ជាកិច្ច ។

-សន្តភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសេចក្តីស្ងប់ ជាផល ។

-និប្បិត្តិកចិត្ត បទដ្ឋានា មានចិត្ត ដែលមិនប្រកបដោយបីតិ ជាហេតុជិត ។

អំពីឧបេក្ខា ១០ យ៉ាង

១.ឧបេក្ខាណា ជាធម៌បរិសុទ្ធជាប្រក្រតីក្នុងគន្លងនៃអារម្មណ៍ ៦ ដែលជាទីប្រាថ្នាក្តី ឬ មិនជាទីប្រាថ្នាក្តី ក្នុងទ្វារ ៦ របស់ព្រះខីណាស្រព ដូចពោលទុកក្នុងបាលីថា “ ភិក្ខុជាខីណាស្រពក្នុងធម្មវិន័យនេះ ឃើញរូបដោយភ្នែក ហើយមិនត្រេកអរ មិនអន់ចិត្ត មានសតិ មានសេចក្តីដឹងខ្លួន ព្រងើយកន្តើយ ” យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខា

នេះ ឈ្មោះថា **ឆឡង្គុបេក្ខា** (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក) ។

២. ឧបេក្ខាណា មានអាការជាកណ្តាលក្នុងសត្វទាំងឡាយ ដែលមានក្នុងបាលីថា " ភិក្ខុមានចិត្តប្រកបដោយ ឧបេក្ខា ផ្សាយទៅកាន់ទិសមួយ " យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា** គឺ ឧបេក្ខាក្នុងព្រហ្មវិហារធម៌ (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក) ។

៣. ឧបេក្ខាណា មានសេចក្តីជាកណ្តាលក្នុងសហជាតធម៌ ដែលមានក្នុងបាលីថា " ភិក្ខុចំរើនឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គៈ អាស្រ័យវិវេក " យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា** គឺ ឧបេក្ខាក្នុងសម្ពោជ្ឈង្គ (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក) ។

៤. ឧបេក្ខាណា ពោលគឺ សេចក្តីព្យាយាមមិនបន្ធូរបន្ថយ ព្យាយាមកើនឡើង ដែលមានក្នុងបាលីថា " ភិក្ខុ មនសិការនិមិត្ត ឧបេក្ខាសព្វកាល " យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វិរិយុបេក្ខា** ឧបេក្ខា គឺ សេចក្តីព្យាយាម (បានដល់ វីរិយចេតសិក) ។

៥.ឧបេក្ខាណា មានអាការជាកណ្តាលដែលកំណត់ ពិចារណាធម៌ មាននីវរណៈជាដើម ដែលមានក្នុងបាលីថា " សង្ខារុបេក្ខាប៉ុន្មាន តែងកើតឡើងដោយសមាធិ សង្ខារុបេក្ខាប៉ុន្មាន តែង

កើត ឡើងដោយវិបស្សនា (ឆ្លើយថា) សង្ខារុបេក្ខា ៨ យ៉ាង តែង កើតឡើងដោយអំណាចសមាធិ , សង្ខារុបេក្ខា ១០ យ៉ាង តែងកើត ឡើង ដោយអំណាចវិបស្សនា ” យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **សង្ខារុបេក្ខា** (បានដល់ បញ្ញា) ។

៦. ឧបេក្ខាណា ដែលសំគាល់ដឹងក្នុងសេចក្ដីមិនមែនទុក្ខ មិនមែនសុខ ដែលមានក្នុងបាលីថា “ កាមាវចរកុសលចិត្ត រមែង កើតឡើងក្នុងសម័យនោះ ” យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វេទនុបេក្ខា** (បានដល់ ឧបេក្ខាវេទនា) ។

៧. ឧបេក្ខាណា មានសេចក្ដីជាកណ្ដាល ក្នុងការសង្កេត ពិចារណា ដែលមានក្នុងបាលីថា “ សភាវៈណាមួយប្រាកដហើយ គេតែងលះសភាវៈនោះចេញ ភិក្ខុរមែងបានចំពោះនូវឧបេក្ខា ” យ៉ាង នេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **វិបស្សនុបេក្ខា** (បានដល់ បញ្ញា) ។

៨. ឧបេក្ខាណា ញុំាងសហជាតធម៌ឲ្យប្រព្រឹត្តទៅ ស្មោះ ស្មើជានិច្ច ដែលមានក្នុងយេវាបនកធម៌ មានឆន្ទៈជាដើម ឧបេក្ខា នេះ ឈ្មោះថា **តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា** (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តតា-ចេតសិក) ។

៩. ឧបេក្ខាណា ជាធម្មជាតិចុះទៅក្នុងសេចក្ដីសុខនៃឈាន

នោះ ជាសុខដ៏ប្រសើរ ដែលមានក្នុងបាលីថា “ ជាអ្នកសម្លឹងនៅ ”

យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **ឈានុបេក្ខា** (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក) ។

១០. ឧបេក្ខាណា បរិសុទ្ធចាកបច្ចនិកធម៌ មិនខ្វល់ខ្វាយ ស្ងប់ក្នុងការស្ងប់បច្ចនិកធម៌ ដែលមាននៅក្នុងបាលី “ ឈានទី ៤ មានសតិបរិសុទ្ធព្រោះឧបេក្ខា ” យ៉ាងនេះ ឧបេក្ខានេះ ឈ្មោះថា **បារិសុទ្ធុបេក្ខា** (បានដល់ តត្រមជ្ឈត្តចេតសិក) ។

ក្នុងបណ្ដាឧបេក្ខាទាំងនោះ ឆឡង្គុបេក្ខា ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ឈានុបេក្ខា បារិសុទ្ធុបេក្ខា ឧបេក្ខា ៦ នេះ , ដោយអត្ថជា តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក , ប៉ុន្តែខុសគ្នាដោយប្រភេទ ប្រៀបដូចបុគ្គលម្នាក់ គឺ កាលនៅជាកុមារ ជាកំលោះ ជាអ្នកធំ ជាសេនាបតី ជាព្រះរាជាជាដើម ។ ឧបេក្ខា ២ យ៉ាង គឺ សង្ខារុបេក្ខា ១ វិបស្សនុបេក្ខា ១ ជាបញ្ញាចេតសិក ប៉ុន្តែផ្សេងគ្នាដោយកិច្ច វិបស្សនុបេក្ខា ជាបច្ច័យឲ្យសង្ខារុបេក្ខាកើតឡើង ។

ចំណែកឧបេក្ខា ២ ទៀត គឺ វីរិយុបេក្ខា បានដល់ វីរិយ-ចេតសិក និង វេទនុបេក្ខា បានដល់ ឧបេក្ខាវេទនាចេតសិក ៕

៣. សញ្ញាចេតសិក

មានវចនត្ថៈថា :

នីលាទិភេទារម្មណំ សញ្ជា នាតិ សញ្ញំ កត្វា ជានាតីតិ សញ្ញា ។

ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា **សញ្ញា** ព្រោះអត្ថថា ចាំអារម្មណ៍ផ្សេងៗ ដូចអារម្មណ៍ មានពណ៌ខៀវជាដើម គឺ ធ្វើគ្រឿងចំណាំដឹង ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់សញ្ញា

-សញ្ជានន លក្ខណា	មានការចងចាំ ការសម្គាល់ជាលក្ខណៈ ។
-បុនសញ្ជានន បច្ចយនិមិត្ត ករណ រសា	មានការធ្វើគ្រឿង ចំណាំទុកដើម្បីចាំជាកិច្ច ដូចជាងឈើស្គាល់ឈើ ចំណាំឈើបានជាដើម ។
-យថាគហិត និមិត្តវសេន អភិនិវេសករណ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការចាំនិមិត្តបានតាមដែលកំណត់ទុក ជាអាការប្រាកដ ។

-យថាឧបដ្ឋិត វិសយ បទដ្ឋានា	មាន អារម្មណ៍ តាមដែលប្រាកដ ជាហេតុជិត ។

៤. ចេតនាចេតសិក

ចេតនាចេតសិក ជាធម្មជាតិ តាំងចិត្ត គឺ ចាត់ចែង ជំរុញលើកស្ទួយ ដាស់តឿន សម្បយុត្តធម៌ដែលកើតជាមួយខ្លួន ឲ្យធ្វើកិច្ចរបស់ខ្លួនរៀងៗខ្លួន ។

មានវចនត្ថៈថា **ចេតេតិ អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេ អារម្មណេ អភិសន្ទហតិ សង្ខតាភិសង្ខរណេ វា ព្យាបារ-មាបជ្ជតីតិ ចេតនា** ធម្មជាតិដែល ឈ្មោះថា **ចេតនា** ព្រោះអត្ថថា តាំងចិត្ត គឺ ញុំាងសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យព្រមព្រៀងនឹងខ្លួន ក្នុងអារម្មណ៍ ។ ឬ ឈ្មោះថា **ចេតនា** ព្រោះអត្ថថា ដល់នូវសេចក្ដីខ្វល់ខ្វាយក្នុងការតាក់តែងធម៌ដែលជាសង្ខតៈ ។

ពិតមែន ព្រះដ៏មានព្រះភាគ កាលព្រះអង្គទ្រង់ចែកសង្ខារក្ខន្ធត្រាស់ថា **ចេតនា** ឈ្មោះថា **សង្ខារ** ព្រោះអត្ថថា តាក់តែងធម៌ជាសង្ខតៈ (ក្នុងសំយុត្តនិកាយខន្ធវារវគ្គ) ត្រាស់ថា ព្រោះជាប្រធានក្នុងការតាក់តែង (ក្នុងអភិធម្មវិភង្គបករណៈ) ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់ចេតនា

-ចេតនាភាវ	**លក្ខណា**	មានការតាំងចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។
-អាយូហន	**រសា**	មានការតាំងចិត្តប្រមូលមក ជាកិច្ច ។
-សំវិធាន	**បច្ចុប្បដ្ឋានា**	មានការចាត់ចែងជាផល គឺ ញ៉ាំងកិច្ចរបស់ខ្លួន និង អ្នកដទៃឲ្យសម្រេចដូចជាងឈើធ្វើកិច្ចឲ្យសម្រេច ។
-សេសខន្ធត្តយ	**បទដ្ឋានា**	មានខន្ធ៣ គឺ វេទនា សញ្ញា វិញ្ញាណ ជាហេតុជិត ។

៥. ឯកគ្គតាចេតសិក

ឯកគ្គតាចេតសិក ជាធម្មជាតិស្ងប់ និងធ្វើឲ្យសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យតាំងនៅក្នុងអារម្មណ៍តែមួយជាមួយគ្នា ។

មានវចនត្ថៈថា **នានាលម្ពនវិក្ខេបាភាវេន ឯកំ អារម្មណំ អគ្គំ ឥមិស្សាតិ ឯកគ្គំ ចិត្តំ តស្សភាវោ ឯកគ្គតា។**

ចិត្ត ដែលឈ្មោះថា **ឯកគ្គៈ** ដោយអត្ថថា មានអារម្មណ៍

តែមួយ ព្រោះមិនមានសេចក្ដីរាយមាយទៅក្នុងអារម្មណ៍ដទៃផ្សេង ។ ភាវៈនៃចិត្តដែលមានអារម្មណ៍តែមួយនោះ ឈ្មោះថា **ឯកគ្គតា** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឯកគ្គតា

-អវិក្ខេប លក្ខណា	មានការមិនរវើរវាយ មិនឃ្លេងឃ្លោង ជាលក្ខណៈ ។
-សហជាតានំ សម្បិណ្ឌន រសា	មានការប្រមូលសហជាតធម៌ មករួមគ្នា ជាកិច្ច ។
-ឧបសម បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការចូលទៅស្ងប់ ជាផល។
-សុខ បទដ្ឋានា	មានសុខវេទនា ជាហេតុជិត ។

៦. ជីវិតិន្ទ្រិយ

ជីវិតិន្ទ្រិយចេតសិក ជាធម៌រក្សានូវសម្បយុត្តធម៌ គឺ ឲ្យសម្បយុត្តធម៌តាំងនៅ និងប្រព្រឹត្តទៅបាន ។ ធម៌ឈ្មោះថា **ឥន្ទ្រីយ៍** ព្រោះជាធំក្នុងការអនុបាលធម៌ ដែលកើតរួមជាមួយ មានវចនត្ថៈថា **ជីវន្តិ តេន សម្បយុត្តធម្មាតិ ជីវតំ តទេវ សហជាតានុ-**

បាលនេ អធិបច្ចយោគេន ឥន្ទ្រិយន្តិ ជីវិតិន្ទ្រិយំ ។

ឈ្មោះថា **ជីវិត** ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងតម្រង់នៅនៃសម្បយុត្តធម៌ ឯជីវិតនោះឯងជាធំ ក្នុងការអនុបាលសហជាតធម៌ ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា **ជីវិតិន្ទ្រីយ៍** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ជីវិតិន្ទ្រីយ៍

-សហជាតានំ អនុបាលន លក្ខណំ	មានការតាមរក្សាសហជាតិធម៌ ជាលក្ខណៈ ដូចទឹកចិញ្ចឹមផ្កា។
-តេសំ បវត្តន រសំ	មានការញុំាងសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យប្រព្រឹត្តទៅ ជាកិច្ច ។
-តេសញ្ញេវ ថបន បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានការតាំងនៅបាននៃសហជាតធម៌នោះ ជាអាការប្រាកដ។
-សេសខន្ធត្តយ បទដ្ឋានំ	មាននាមខន្ធ ៣ ដែលសល់ (គឺ វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ វិញ្ញាណខន្ធ) ជាហេតុជិត ។

៧. មនសិការចេតសិក

មនសិការចេតសិក ជាធម៌នាំសម្បយុត្តធម៌សំដៅទៅកាន់អារម្មណ៍ មានវចនត្ថៈថា **ករណំ ការោ មនស្មឹ ការោ មនសិការោ** ។

ការ = ធ្វើ

មនសិការ = ការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មនសិការៈ

-សារណ លក្ខណោ	មានការធ្វើឲ្យសម្បយុត្តធម៌ស្ទុះទៅ ជាលក្ខណៈ ។
-សម្បយុត្តានំ អារម្មណេ សំយោជន រសោ	មានការញ៉ាំងសម្បយុត្តធម៌ ឲ្យប្រកបក្នុងអារម្មណ៍ជាកិច្ច ។
-អារម្មណាភិមុខីភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានោ	មានការធ្វើឲ្យ សម្បយុត្តធម៌តម្រង់មុខឆ្ពោះទៅទល់អារម្មណ៍ជាផល ដូចសារថីញាក់សេះឲ្យទៅកាន់ទិសដែលខ្លួនប្រាថ្នា ។

-អារម្មណ បទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

មនសិការៈមានលក្ខណៈដូចជាសារថីញាក់សេះឲ្យស្ទុះទៅ ។

សតិ ដូចគ្នានឹង មនសិការៈ ដោយអាការប្រាកដ គឺ សតិទល់នឹងអារម្មណ៍ដោយអំណាចការមិនភ្លេច ឯមនសិការៈទល់នឹងអារម្មណ៍ ដោយការធ្វើទុក ការចងទុក ការប្រកប ។

អំពីមនសិការៈ ៣ យ៉ាង

១-វិថីបដិបាទកមនសិការ បានដល់ មនសិការដែលធ្វើឲ្យវិថីចិត្តកើត គឺ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ជាអនន្តរប្បច្ច័យឲ្យចក្ខុវិញ្ញាណជាដើមកើតឡើង ។

២-ជវនបដិបាទកមនសិការ បានដល់ មនសិការដែលធ្វើឲ្យជវនចិត្តកើត គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ជាអនន្តរប្បច្ច័យឲ្យជវនចិត្តកើតឡើង ។

៣-អារម្មណបដិបាទកមនសិការ បានដល់ មនសិការ-ចេតសិក ដែលធ្វើឲ្យអារម្មណ៍ប្រាកដ បើគ្មានមនសិការចេតសិកទេ អារម្មណ៍ក៏រមែងមិនប្រាកដដែរ ។

ក្នុងសៀវភៅច្បាប់ខ្លះថា មនសិការ ខទី ១ និង ខទី ២ បាន

ដល់ យោនិសោមនសិការ ឬក៏ អយោនិសោមនសិការ ។

អំពីចេតនា និង មនសិការចេតសិក

ចេតសិកទាំង ២ នេះមានសភាពប្រហែលគ្នា ប៉ុន្តែមិនដូចគ្នាទេ គឺ **ចេតនាចេតសិក** មាននាទីដាស់តឿននូវសម្បយុត្តធម៌ដែលកើតព្រមជាមួយខ្លួន ឲ្យធ្វើកិច្ចរបស់ខ្លួនដោយរៀងៗខ្លួន ចំណែក **មនសិការចេតសិក** មាននាទីនាំនូវសម្បយុត្តធម៌ ដែលកើតព្រមជាមួយខ្លួន ឲ្យតម្រង់ឆ្ពោះទៅ ។

ចេតសិកទាំង ៧ ដួងនេះ ប្រកបជាមួយនឹងចិត្តគ្រប់ដួងទាំងអស់ ពីព្រោះសភាពនៃចិត្តនេះ កើតឡើង គឺ ដើម្បីដឹងនូវអារម្មណ៍ ឯការដឹងនូវអារម្មណ៍បាននោះ ក៏ព្រោះមកអំពី **ផស្សៈ**ធ្វើកិច្ចប៉ះខ្ទប់អារម្មណ៍ **វេទនា**ជាសភាពសោយរសអារម្មណ៍ **សញ្ញា**ធ្វើកិច្ចចាំអារម្មណ៍ **ចេតនា**ធ្វើកិច្ចចាត់ចែងឲ្យសម្រេច **ឯកគ្គតា**ដែលមានអារម្មណ៍តែមួយ ធ្វើឲ្យសម្បយុត្តធម៌ដែលកើតព្រម ឲ្យតាំងនៅក្នុងអារម្មណ៍នោះ **ជីវិតិន្ទ្រីយ៍**ជាសភាពរក្សាសម្បយុត្តធម៌ឲ្យប្រព្រឹត្តទៅ និង **មនសិការៈ** គឺ ការធ្វើអារម្មណ៍ទុកក្នុងចិត្តនោះឯង ប្រសិនបើចេតសិកទាំង ៧ នេះមិនកើតទេ ចិត្តក៏រមែងកើតមិនបាន ។ ដូច្នេះ

ចេតសិក ៧ ដួងនេះ ទើបជា **សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក** យ៉ាងនេះឯង ៕

ការចែកសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយខន្ធ វេទនាចេតសិក ជាវេទនាខន្ធ សញ្ញាចេតសិក ជាសញ្ញាខន្ធ ចេតសិក ៥ ដែលនៅសល់ ជាសង្ខារក្ខន្ធ ។

២.ដោយជាតិ - ចេតសិក ៦ វៀរវេទនាចេតសិក មាន ៤ ជាតិ ។

- សុខ ទុក្ខ មានជាតិ ជាវិបាក ។
- ទោមនស្ស មានជាតិ ជាអកុសល ។
- សោមនស្ស ឧបេក្ខា មាន ៤ ជាតិ ។

៣.ដោយទ្វារ ចេតសិក ៦ វៀរវេទនាចេតសិកកើតបាន ៦ ទ្វារ

- សុខ ទុក្ខ កើតតាមកាយទ្វារ ។
- ទោមនស្ស កើតបាន ៦ ទ្វារ ។
- សោមនស្ស ឧបេក្ខា កើតបាន ៦ ទ្វារ និង ទ្វារវិមុត្តិ ។

៤.ដោយអារម្មណ៍ - ចេតសិក ៦ ដឹងបានអារម្មណ៍ ៦ ។
- សុខ ទុក្ខ ដឹងផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ។
- ទោមនស្ស សោមនស្ស និង ឧបេក្ខា ដឹងបានអារម្មណ៍ ៦ ។

៥. ដោយភូមិ - ចេតសិក ៦ កើតបាន ៣០ ភូមិ (វៀរអសញ្ញសត្តាភូមិ) ។
- សុខ ទុក្ខ កើតបានក្នុងកាមភូមិ ១១ ។
- ទោមនស្ស កើតបានក្នុងកាមភូមិ ១១ ។
- សោមនស្ស កើតបានក្នុងកាមភូមិ ១១ រូបភូមិ ១៥ និង កើតក្នុងលោកុត្តរភូមិ ។
- ឧបេក្ខា កើតបានក្នុងកាមភូមិ ១១ រូបភូមិ ១៥ អរូបភូមិ ៤ និង ក្នុងលោកុត្តរភូមិ ។

៦. ដោយវត្ថុ ចេតសិក ៦ អាស្រ័យបានវត្ថុ ៦

- សុខ ទុក្ខ អាស្រ័យបានតែកាយវត្ថុ
- ទោមនស្ស សោមនស្ស អាស្រ័យបានហទយវត្ថុ ។
- ឧបេក្ខាអាស្រ័យបានវត្ថុ ៥(វៀរកាយវត្ថុ)។

៧.ដោយហេតុ ចេតសិកទាំង ៧ ជានហេតុ ។

៨.ដោយសោភណៈ ចេតសិក ៦ ជាសោភណៈក៏មាន ជាអសោភណៈ ក៏មាន ។

- សុខ ទុក្ខ ទោមនស្ស ជាអសោភណៈ ។
- សោមនស្ស ឧបេក្ខា ជាសោភណៈក៏មាន ជាអសោភណៈ ក៏មាន ។

៩.ដោយលោកិយៈ - ចេតសិក ៦ ជាលោកិយក៏មាន ជាលោកុត្តរក៏មាន ។

- សុខ ទុក្ខ ទោមនស្ស ជាលោកិយ ។
- សោមនស្ស ឧបេក្ខា ជាលោកិយក៏មាន ជាលោកុត្តរៈក៏មាន ។

អធិប្បាយចេតសិក ៦

វិតក្កចេតសិក

វិតក្កៈ មានវចនត្ថៈថា :

អារម្មណំ វិតក្កេតិ សម្បយុត្តធម្មេ អភិនិរោបេតីតិ វិតក្កោ ប្រែថា ធម៌ណាតែងត្រិះរិះ (នឹកគិត) ដល់អារម្មណ៍ គឺ លើក សម្បយុត្តធម៌ឡើងកាន់អារម្មណ៍ ព្រោះហេតុនោះ ធម៌នោះ ឈ្មោះថា **វិតក្កៈ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វិតក្កៈ

-អារម្មណេ ចិត្តស្ស អភិនិរោបន លក្ខណោ	មានការលើកចិត្ត ឡើងកាន់អារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។
-អាហននបរិយាហន រសោ	មានការធ្វើឲ្យចិត្ត ខ្ទប់អារម្មណ៍ ជារឿយ ៗ ជាកិច្ច ។
-អារម្មណេចិត្តស្ស អានយ	មានចិត្តដែលនាំមក នៅក្នុង

បច្ចុប្បដ្ឋានោ អារម្មណ៍ ជាផល ។

-អាបាថវិសយ បទដ្ឋានោ មានអារម្មណ៍ក្នុងវិថី ជាហេតុជិត ។

-សេសខន្ធត្តយ បទដ្ឋានោ វា ឬមានខន្ធដទៃសល់ ៣ ទៀត (គឺ វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ វិញ្ញាណក្ខន្ធ) ជាហេតុជិត ។

២. វិចារចេតសិក

វិចារៈ មានវចនត្ថៈថា :

អារម្មណេ តេន ធម្មេន ចិត្តំ វិចរតីតិ វិចារោ ប្រែថា ចិត្តរមែងផ្គងទៅក្នុងអារម្មណ៍ដោយធម៌ណា ព្រោះហេតុនោះ ធម៌នោះ ឈ្មោះថា **វិចារៈ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វិចារៈ

- **អារម្មណានុមជ្ជន លក្ខណោ** មានការចូលទៅ ប្រនៀល គឺ ពិចារណាអារម្មណ៍ជារឿយ ។

ជាលក្ខណៈ ។

- **តត្ថ សហជាតានុយោជនរសោ** មានការតាមប្រកបសហជាតធម៌ឲ្យនៅតែក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច។
- **ចិត្តានុប្បពន្ធ បច្ចុប្បដ្ឋានោ** មានការចងចិត្តទុកក្នុងអារម្មណ៍ជាផល ។
- **អារម្មណ៍ បទដ្ឋានោ** មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។
- **សេសខន្ធត្តយ បទដ្ឋានោ វា** ឬ មាននាមខន្ធដទៃសល់ ៣ ទៀត(គឺ វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ វិញ្ញាណក្ខន្ធ) ជាហេតុជិត ។

៣. អធិមោក្ខចេតសិក

អធិមោក្ខៈ មានវចនត្ថៈថា :

អធិមុច្ចនំ អធិមោក្ខោ ប្រែថា សេចក្តីបង្អោនចិត្តទៅ (ជឿ) ឈ្មោះថា **អធិមោក្ខៈ** ។

អធិមោក្ខៈ គប្បីឃើញថា ដូចជាសសរខឿន ព្រោះភាពនឹង

ផ្តល់ក្នុងអារម្មណ៍ ជាកុសលក៏មាន ជាអកុសលក៏មាន ។

ចំណែកឯ **អធិមោក្ខៈ** ដែលជា **បសាទាធិមោក្ខៈ** បង្អោន ចិត្តទៅជឿដោយអំណាចសេចក្តីជ្រះថ្លា គឺ ជាកុសល តែម្យ៉ាង ។

លក្ខណាទិចតុក្កៈរបស់អធិមោក្ខៈ

- **សន្និដ្ឋាន លក្ខណោ** មានការចុះសម្រុងសម្រេច យល់ព្រម ជាលក្ខណៈ ។
- **អសំសប្បន រសោ** មានការមិនឃ្លេងឃ្លោង មិនសង្ស័យ ជាកិច្ច ។
- **វិនិច្ឆ័យ បច្ចុប្បដ្ឋានោ** មានការកាត់សេចក្តី ជាផល ។
- **សន្និដ្ឋេយ្យធម្ម បទដ្ឋានោ** មានធម៌ដែលគប្បី សម្រេចយល់ព្រម ជាហេតុជិត ។

៤. វិរិយចេតសិក

វីរិយៈ មានវចនត្ថៈថា :

វិរានំ ភាវោ កម្មំវា វិធិនា ឥរយិតព្វំ បវត្តេតព្វន្តិ

វា វិរិយំ ឧស្សាហោ ប្រែថា ភាវៈ ឬ អំពើនៃបុគ្គលអង់អាច ឈ្មោះថា **វីរិយៈ** ។

ម្យ៉ាងទៀត ធម្មជាតិណា ដែលបុគ្គលគប្បីប្រព្រឹត្តទៅ គប្បីឲ្យប្រព្រឹត្តទៅដោយវិធី(ការទ្រទ្រង់ទុកពិសេស) ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **វីរិយៈ** បានដល់ សេចក្ដីអត់ធន់ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វីរិយៈ

- **ឧស្សាហន លក្ខណំ** មានការអង់អាច ហ៊ាន ប្រឹងប្រែង ព្យាយាម ជាលក្ខណៈ។
- **សហជាតានំ ឧបត្ថម្ភន រសំ** មានការឧបត្ថម្ភ ជ្រោមជ្រែងសហជាតធម៌ ជាកិច្ច ។
- **អសំសីទនភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ** មានការមិនរាថយ ជាផល ។
- **សំវេគវត្ថុ បទដ្ឋានំ** មានសង្វេគវត្ថុ ជាហេតុជិត ។
- **វិរិយារម្ភវត្ថុ បទដ្ឋានំ វា** ឬមានវត្ថុដែលនឹងត្រូវព្យាយាមជាហេតុជិត ។

សង្វេគវត្ថុ ៨

ហេតុជាទីតាំងនៃសេចក្ដីស្លុតចិត្ត ហៅថា **សង្វេគវត្ថុ** មាន ៨ យ៉ាង គឺ :

ការពិចារណាដល់ ជាតិទុក្ខ ១ ជរាទុក្ខ ១ ព្យាធិទុក្ខ ១ មរណទុក្ខ ១ អបាយិកទុក្ខ ១ អតីតវដ្ដមូលកទុក្ខ ១ អានាគតវដ្ដមូលកទុក្ខ ១ និង ការពិចារណាដល់ទុក្ខក្នុងការស្វែងរកអាហារក្នុងបច្ចុប្បន្ន ១ ។

៥. បីតិចេតសិក

បីតិ មានវចនត្ថៈថា :

បិនយតិ កាយចិត្តំ តប្បេតិ វឌ្ឍេតីតិ វា បីតិ ប្រែថា ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា **បីតិ** ព្រោះអត្ថថា ញុំាងកាយ និង ចិត្តឲ្យឆ្អែត ឲ្យរីករាយ ឬ ញុំាងកាយ និង ចិត្តឲ្យចម្រើន ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់បីតិ

-សម្បិយាយន លក្ខណា មានសេចក្ដីស្រស់ស្រាយសប្បាយ

ពេញចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-កាយចិត្តសម្បីណន រសា មានការធ្វើឲ្យកាយនិងចិត្តឆ្អែតជាកិច្ច។

-ឱទគ្យ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការត្រេកអររីករាយ ជាផល ។

-សេសខន្ធត្តយ បទដ្ឋានា មាននាមខន្ធដទៃសល់ ៣ ទៀត ជាហេតុជិត ។

បីតិមាន ៥ យ៉ាង

១.ខុទ្ទកាបីតិ ត្រេកអរចិត្តបន្តិចបន្តួច (ព្រឺរោម ឬ ចេញទឹកភ្នែក) ។

២.ខណិកាបីតិ ត្រេកអរចិត្តមួយជួរខណៈ ដូចផ្លេកបន្ទោរតែកើតញឹកញាប់ ។

៣.ឱក្កន្តិកាបីតិ ត្រេកអរចិត្តមួយស្របក់ៗ ហើយក៏បាត់ទៅ ដូចទឹករលកបោកច្រាំង ហើយក៏បែកទៅ ។

៤.ឧព្វេង្គាបីតិ ត្រេកអរចិត្តមានកម្លាំងខ្លាំង រហូតអណ្តែតខ្លួនឡើង ។

៥.ផរណាបីតិ ត្រេកអរចិត្តជ្រួតជ្រាប ពាសពេញសព្វសរីរង្គ-កាយ ដូចសំឡីជប់ទឹក ។

៦. ឆន្ទចេតសិក

ឆន្ទះ មានវចនត្ថៈថា ៖

ឆន្ទនំ ឆន្ទោ ប្រែថា សេចក្តីគាប់ចិត្ត ឈ្មោះថា **ឆន្ទះ** ។

ឆន្ទះ នេះ មានសេចក្តីប្រាថ្នារូបារម្មណ៍ជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឆន្ទះ

-កត្តុកម្យតា លក្ខណោ	មានការចូលចិត្ត ប៉ុនប៉ងនឹងធ្វើ ជាលក្ខណៈ ។
-អារម្មណ បរិយេសន រសោ	មានការស្វែងរកអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។
-អារម្មណេន អត្ថិកតា បច្ចុប្បដ្ឋានោ	មានសេចក្តីប្រាថ្នា ត្រូវការអារម្មណ៍ ជាផល ។
-អារម្មណ បទដ្ឋានោ	មានអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

ឆន្ទៈ នេះ ក្នុងការនឹងកាន់យកនូវអារម្មណ៍ គប្បីឃើញថា ដូចចិត្តលូកដៃឈោងទៅដូច្នោះ ។

បកិណ្ណកចេតសិកទាំង ៦ នេះ ជាសង្ខារក្ខន្ធទាំងអស់ មិនចាំបាច់ចែកជាន័យផ្សេងៗទេ ព្រោះកាលណាប្រកបជាមួយនឹងចិត្តដោយន័យយ៉ាងណា ចេតសិកទាំង ៦ នេះក៏មានន័យ ដូចយ៉ាងនោះដែរ ៕

អធិប្បាយអកុសលចេតសិក ១៤

អកុសលចេតសិកទាំង ១៤ នេះ ជាចេតសិកផ្នែកខាងអាក្រក់ ជាបាប កាលណាប្រកបជាមួយនឹងចិត្ត ក៏រមែងធ្វើឲ្យចិត្តសៅហ្មង ក្តៅក្រហាយ វង្វេងជាដើម ។ អកុសលចេតសិកទាំង ១៤ នេះ ប្រកបបានចំពោះតែចិត្តដែលជាអកុសល ១២ ដួង ប៉ុណ្ណោះ មិនប្រកបជាមួយនឹងអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង និងចិត្តដែលជាសោភណៈទាំងអស់នោះឡើយ ។

អកុសលចេតសិក ១៤
មាន ៥ ន័យ

១. មោចតុកៈ បានដល់ ចេតសិក ៤ គឺ មោហៈ អហិរិកៈ អនោត្តប្បៈ ឧទ្ធច្ចៈ ។

២. លោតិកៈ បានដល់ ចេតសិក ៣ គឺ លោភៈ ទិដ្ឋិ មានៈ ។

៣. ទោចតុកៈ បានដល់ ចេតសិក ៤ គឺ ទោសៈ ឥស្សា

មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ ។

៤. ថីទុកៈ បានដល់ ចេតសិក ២ គឺ ថីនៈ មិទ្ធៈ ។

៥. វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១ ។

ចំពោះមោចតុកចេតសិក ៤ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយនឹង អកុសលចិត្ត ១២ ដួង បានទាំងអស់ ដូច្នេះទើប មោចតុកចេតសិក ឈ្មោះថា **សព្វាកុសលសាធារណចេតសិក** ។

១. មោហចេតសិក

មោហៈ មានវចនត្ថៈថា :

អារម្មណេ មុយ្ហតីតិ មោហោ អញ្ញាណំ ប្រែថា ធម៌ដែល ឈ្មោះថា **មោហៈ** ព្រោះអត្ថថា វង្វេងក្នុងអារម្មណ៍ បានដល់ **អញ្ញាណ** ។

សត្វទាំងឡាយ រមែងវង្វេងដោយចេតសិកធម៌នេះ ហេតុនោះ ចេតសិកធម៌នេះ ទើបឈ្មោះថា **មោហៈ** គឺ ធម៌ជាហេតុវង្វេងនៃសត្វទាំងឡាយ ។ ន័យម្យ៉ាងទៀត **មោហៈ** ជាធម៌ដែលវង្វេង គឺ រមែងវង្វេងខ្លួនឯង ។ ន័យម្យ៉ាងទៀត **មោហៈ** គឺ ជា

សេចក្តីវង្វេង ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់មោហ:

-ចិត្តស្ស អន្ធភាវលក្ខណោ មានការងងឹតឈឹងនៃចិត្ត ជាលក្ខណ: ។

-អសម្បដិវេធ រសោ មានសេចក្តីមិនចាក់ធ្លុះ ជានិច្ចជាកិច្ច ។

-អសម្មាបដិបត្តិ បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការបដិបត្តិមិនត្រូវ មិនប្រពៃ ជាផល ។

-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានោ មានការមិនធ្វើទុកក្នុងចិត្តដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត។

ឬ ន័យម្យ៉ាងទៀត

- អញ្ញាណ លក្ខណោ មានការមិនដឹងធម៌តាមសេចក្តីពិត ជាលក្ខណ: ។

-អារម្មណ សភាវច្ឆាទន រសោ មានការបិទបាំង សភាវ:នៃអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។

-អន្ធការ បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការងងឹតងងល់ (ល្ងង់ខ្លៅ) ជាផល ។

-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានោ មានការមិនធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត។

មោហៈ គប្បីឃើញថា ជាមូលនៃអកុសលទាំងពួង ។

មោហៈ គឺ អវិជ្ជា បានដល់ ការមិនដឹងតាមសេចក្តីពិត ។

ក្នុងទីនេះលោកសម្តែងដល់ការមិនដឹងនូវធម៌ ៨ ប្រការ គឺ :

១.ទុក្ខេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងទុក្ខសច្ចៈ ។

២.ទុក្ខសមុទយេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងសមុទយ-សច្ចៈ ។

៣.ទុក្ខនិរោធេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងទុក្ខនិរោធ-សច្ចៈ ។

៤.ទុក្ខនិរោធគាមិនីបដិបទាយ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងមគ្គសច្ចៈ ។

៥.បុព្វន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុដែលជាអតីត ។

៦.អបរន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងខន្ធ អាយតនៈ

ធាតុដែលជាអនាគត ។

៧.បុព្វន្តាបរន្តេ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ទាំងអតីត ទាំងអនាគត ។

៨.ឥទប្បច្ចយតា បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណំ សេចក្តីមិនដឹង ក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ គឺ មិនដឹងក្នុងធម៌ទាំងឡាយ ដែលអាស្រ័យគ្នា កើតឡើងថា ធម៌នេះជាបច្ច័យ ។

២. អហិរិកចេតសិក

អហិរិកៈ មានវចនត្ថៈថា :

ន ហិរិយតិ ន លជ្ជិយតីតិ អហិរិកោ បុគ្គលោ ធម្មសមូហោ វា ប្រែថា បុគ្គល ឬ ការប្រជុំនៃធម៌ ឈ្មោះថា **អហិរិកៈ** ព្រោះអត្ថថា មិនខ្មាស គឺ មិនខ្ពើមនូវបាប ៕

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់អហិរិកៈ

-កាយទុច្ចរិតាទីហិ អជិគុច្ឆន មានការមិនខ្ពើម ឬមិនខ្មាសនូវ

លក្ខណំ អលជ្ជន លក្ខណំ វា ទុច្ចរិត មានកាយទុច្ចរិតជាដើម ជាលក្ខណៈ ។

-បាបានំ ករណ រសំ មានការធ្វើបាប ជាកិច្ច ។

-អសង្កោចន បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការមិនត្រឡប់ ចាកបាប ជាផល ។

-អត្តាគារវ បទដ្ឋានំ មានការមិនគោរពខ្លួន គឺ មិនខ្មាសដល់ចិត្តខ្លួនឯង ជាហេតុជិត ។

ការមិនខ្មើម មិនខ្មាសនូវបាប រមែងមាន ព្រោះ **អហិរិកៈ** ដូចជាសត្វឆ្កែមិនខ្មើមគម្រង់ ។

៣. អនោត្តប្បចេតសិក

អនោត្តប្បៈ មានវចនត្ថៈថា :

ន ឱត្តប្បតីតិ អនោត្តប្បំ ឈ្មោះថា **អនោត្តប្បៈ** ព្រោះអត្ថថា មិនស្លុត មិនខ្លាច ចំពោះបាប ។

លក្ខណាទិចតុក្ករបស់អនោត្តប្បៈ

-អសារជ្ជ លក្ខណំ អនុត្តាស មានសេចក្តីមិនខ្លាច មិនស្លុត
លក្ខណំ វា ជាលក្ខណៈ ។

-បាបានំ ករណ រសំ មានការធ្វើបាប ជាកិច្ច ។

-អសង្កោចន បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការមិនត្រឡប់ចាកអំពីបាប ជាផល ។

-បរាគារវ បទដ្ឋានំ មានការមិនគោរពអ្នកដទៃ គឺ មិនក្រែងរអែងដល់ចិត្តអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត ។

ការមិនខ្លាច មិនស្លុតចំពោះបាប រមែងមាន ព្រោះ **អនោ-ត្តប្បៈ** ដូចសត្វមមាចមិនខ្លាចភ្លើង ។

៤. ឧទ្ធច្ចចេតសិក

ឧទ្ធច្ចៈ មានវចនត្ថៈថា ៖

ឧទ្ធតស្ស ភាវោ ឧទ្ធច្ចំ ភាវៈនៃចិត្តដែលរវើរវាយ មិនស្ងប់ ឈ្មោះថា **ឧទ្ធច្ចៈ** ។

ឧទ្ធច្ចៈ មានការឆ្វាទៅឆ្វាមកនៃចិត្តចំពោះអារម្មណ៍ គឺរាយមាយ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឧទ្ធច្ចៈ

-អវូបសមន លក្ខណំ មានការមិនចូលទៅស្ងប់ ជាលក្ខណៈ ដូចទឹកត្រូវខ្យល់ផាត់ ។

-អនវដ្ឋាន រសំ មានការមិនតាំងនៅនឹង ក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ ជាកិច្ច ដូចជាទង់ត្រូវខ្យល់ ។

-ភន្តត្ត បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការភ័ន្តភាំង អណ្តែតអណ្តូង នៃចិត្ត ជាផល ដូចជាពំនូកផេះត្រូវគេគប់នឹងដុំដី ។

-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត មិនត្រូវ មិនល្អក្នុងអារម្មណ៍នោះ ជាហេតុជិត ។

៥. លោភចេតសិក

លោភៈ មានវចនត្ថៈថា :

លុព្ភតីតិ លោភោ ឈ្មោះថា **លោភៈ** ព្រោះអត្ថថា ប្រាថ្នាចង់បាន ត្រូវការចង់បាន ។ លោភៈនេះ កើតជាមួយនឹង លោមូលចិត្ត ៨ ដួង ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់លោភៈ

-អារម្មណគ្គហណ លក្ខណោ មានការប្រកាន់មាំក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈដូចស្វាជាប់តាំង ។

-អភិសង្គ រសោ មានការជាប់ជំពាក់ ក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ដូចដុំសាច់ដាក់ក្នុងអំបែងក្តៅ ។

-អបរិច្ចាគ បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនលះចោល ជាផល ដូចសំពត់ប្រឡាក់ទឹកថ្នាំពណ៌។

-សំយោជនីយ ធម្មេសុ អស្សាទ ទស្សន បទដ្ឋានោ មានការមើលដោយសេចក្តីគាប់ចិត្ត ក្នុងធម៌ដែលជាអារម្មណ៍របស់សំយោជនៈ ជាហេតុជិត។

បរិយាយពាក្យវេវចនៈនៃ **លោភៈ** ក្នុងបរមត្ថទីបនី ពោលទុក ១០ យ៉ាង គឺ :

១.តណ្ហា	សេចក្តីប្រាថ្នា	**២.រាគៈ**	ចំណង់តម្រេក
៣.កាមៈ	សេចក្តីស្រឡាញ់	**៤.នន្ទិ**	សេចក្តីភ្លើតភ្លើន
៥.អភិជ្ឈា	ការសម្លឹងរំពៃ	**៦.ជនេត្តី**	ម្តាយអ្នកឲ្យកំណើត
៧.បោនោព្ភវិកា	អ្នកឲ្យកើតក្នុងភពថ្មី	**៨.ឥច្ឆា**	ការប្រាថ្នាលាមក
៩.អាសា	សេចក្តីសង្ឃឹម	**១០.សំយោជនៈ**	គ្រឿងចង

-**តណ្ហា** មានវចនត្ថៈថា **បរិតសតីតិ តណ្ហា** ឈ្មោះថា **តណ្ហា** ព្រោះអត្ថថា ប្រាថ្នា ត្រូវការ។

-**កាមតណ្ហា** មានវចនត្ថៈថា **កាមោ ច សោ តណ្ហា ចាតិ កាមតណ្ហា** កាមនោះឯង ជាតណ្ហា ទើបឈ្មោះថា **កាមតណ្ហា** ។

-**ភវតណ្ហា** មានវចនត្ថៈថា **សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ ភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ** សេចក្តីត្រេកអរ កើតព្រមជាមួយនឹង សេចក្តីយល់ខុសថា ទៀង ហៅថា **ភវតណ្ហា** ។

-**វិភវតណ្ហា** មានវចនត្ថៈថា **ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ វិភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ** សេចក្តីត្រេកអរ

កើតព្រមជាមួយនឹង សេចក្តីយល់ខុស
ថា ដាច់សូន្យ ហៅថា **វិភវតណ្ហា** ។

៦. ទិដ្ឋិចេតសិក

ទិដ្ឋិ មានវចនត្ថៈថា **ទស្សនំ ទិដ្ឋិ** សេចក្តីយល់ឃើញ ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិ** ។

ក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនីដីកា អធិប្បាយថា **ឥទមេវ សច្ចំ មោឃមញ្ញន្តិ មិច្ឆាភិនិវេស លក្ខណា ទិដ្ឋិ** ប្រែថា ទិដ្ឋិ មានលក្ខណៈប្រកាន់ក្នុងសភាវៈខុសថា “ សភាវៈនេះប៉ុណ្ណោះ ជាសច្ចៈពាក្យដទៃជាមោឃៈ ” ។ ឧទាហរណ៍ យល់ឃើញថា សុខ និង ទុក្ខ ជាធម្មជាតិទៀង ជាដើម ។

អំពីទិដ្ឋិ ២

១.សាមញ្ញទិដ្ឋិ បានដល់ សក្កាយទិដ្ឋិ ដែលមានការយល់ឃើញខុសចាកពីបរមត្ថ ថាជាមនុស្ស ជាសត្វ ជាអត្តា...។ ទិដ្ឋិនេះ មានទូទៅចំពោះបុថុជ្ជនប៉ុណ្ណោះ វៀរព្រះអរិយបុគ្គល ទើបហៅថា

សាមញ្ញទិដ្ឋិ ។

២.ទិដ្ឋិពិសេស បានដល់ ទិដ្ឋិ ៦២ វៀរសក្កាយទិដ្ឋិ ព្រោះទិដ្ឋិនេះមានប្រាកដចំពោះបុគ្គលខ្លះៗ និងឱកាសខ្លះៗ ដូចជានិយត-មិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣ គឺ នត្ថិកទិដ្ឋិ ១ អហេតុកទិដ្ឋិ ១ និងអកិរិយទិដ្ឋិ ១ ។

ក្នុងអដ្ឋសាលិនី អធិប្បាយថា :

១.ទិដ្ឋិ ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិគត** គឺ ដំណើរ ព្រោះធ្វើដំណើរប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទិដ្ឋិ ៦២ យ៉ាង ។

២.ទិដ្ឋិ នោះឯង ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិគហន** គឺ ការប្រកាន់ ព្រោះឆ្លងកាត់ដោយលំបាកដូចព្រៃស្តុក ។

៣.ទិដ្ឋិ នោះឯង ឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិកន្តារ** គឺ ផ្លូវកន្តារ ព្រោះជាផ្លូវប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ ជាផ្លូវលំបាក ដូចផ្លូវកន្តារចោរ ផ្លូវកន្តារសត្វសាហាវ ផ្លូវកន្តារវាលខ្សាច់ ផ្លូវកន្តារទឹក ផ្លូវកន្តារ ទុរ្ភិក្សភ័យ ។

៤.ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិវិសូកាយិក** គឺ ចម្រូង ព្រោះទំនាស់ដល់សម្មាទិដ្ឋិ ។

៥.ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិវិប្ផន្ទិត** គឺ ការវិបត្តិព្រោះប្រែប្រួល គឺគ្រាខ្លះ ក៏ប្រកាន់ថា ទៀង គ្រា

ខ្លះក៏ប្រកាន់ថា ដាច់សូន្យ ។

៦.ដែលឈ្មោះថា **ទិដ្ឋិសំយោជន** ព្រោះជាគ្រឿងចងរួបរឹត ។

៧.ដែលឈ្មោះថា **គាហ** ព្រោះប្រកាន់មាំ ក្នុងអារម្មណ៍ទុក ។

៨.ដែលឈ្មោះថា **បតិដ្ឋវាហ** ព្រោះជាការបន្សាត់ទៅ ដ៏មានកម្លាំង ។

៩.ដែលឈ្មោះថា **អភិនិវេស** ព្រោះប្រកាន់ស្អិតក្នុងខ្លួន និងវត្ថុជារបស់ខ្លួនថា ជារបស់ទៀង ស្ថិតថេរ ។

១០.ដែលឈ្មោះថា **កុម្មគ្គ** ព្រោះជាផ្លូវអបាយដែលបណ្ឌិតតក់ស្លុត ហើយខ្ពើម ។

១១.ដែលឈ្មោះថា **បរាមាស** គឺ ការស្ទាបអង្អែល ព្រោះកន្លងនូវសភាវៈ កាន់យកតាមប្រការដទៃវិញ ដោយអំណាចនៃការទៀងជាដើម ។

១២.ដែលឈ្មោះថា **មិច្ឆាបថ** ព្រោះមិនមែនជាផ្លូវ នៃសេចក្តីពិត ។

១៣.ដែលឈ្មោះថា **មិច្ឆត្ត** ព្រោះជាសភាពខុស ដូចជាមនុស្សវង្វេងទិស ។

១៤.ដែលឈ្មោះថា **តិត្ថាយតន** ព្រោះជាអណ្តូងកើត និង ជាទីអាស្រ័យកើតឡើង នៃតិរ្ថិយ (និគ្រន្ថអ្នកមានទិដ្ឋិដូចជាកំពង់ទឹក)។

១៥.ដែលឈ្មោះថា **វិបរិយេសគ្គាហ** ព្រោះកាន់យកនូវសភាវៈ ដោយការពិចារណាខុសពីសេចក្តីពិត ។

មិច្ឆាទិដ្ឋិ ជា **បរមវជ្ជៈ** (ជាទោសដ៏កំពូល) ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ទិដ្ឋិ

- **អយោនិសោ អភិនិវេស លក្ខណា** មានការប្រកាន់ស្អិតទុក ដោយមិនមែនជាឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាលក្ខណៈ ។
- **បរាមាស រសា** មានការស្ទាបអង្អែល ខុសពីសភាវៈ ជាកិច្ច ។
- **មិច្ឆាភិនិវេស បច្ចុប្បដ្ឋានា** មានការប្រកាន់មាំ ក្នុងសេចក្តី

យល់ឃើញខុស ជាអាការប្រាកដ ។

- **អរិយានំ អទស្សនកាមតាទិ** មានការមិនចង់ឃើញព្រះអរិយៈ
បទដ្ឋានា ជាដើម ជាហេតុជិត ។

៧. មានះចេតសិក

មានះ មានវចនត្ថៈថា :

សេយ្យោ ហមស្មីតិ អាទិនា មញ្ញតីតិ មានោ ឈ្មោះថា **មានះ** ព្រោះអត្ថថា ប្រកាន់ គឺ ក្រអឺតក្រអោង មានជាអាទិថា “ អញជាបុគ្គលប្រសើរជាង ” យ៉ាងនេះជាដើម ។

អំពីមានះ ២ យ៉ាង

១.មានះ ដែលព្រះសោតាបន្នលះបានហៅថា **អយាថាវមានះ** មាន ៦ គឺ :

(១) ប្រសើរជាងគេ មានសេចក្ដីប្រកាន់ថា អញស្មើនឹងគេ។

(២) ប្រសើរជាងគេ មានសេចក្ដីប្រកាន់ថា អញថោកទាបជាងគេ ។

(៣) ស្មើនឹងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញប្រសើរជាងគេ។

(៤) ស្មើនឹងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញថោកទាបជាងគេ។

(៥) ថោកទាបជាងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញប្រសើរជាងគេ ។

(៦) ថោកទាបជាងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញស្មើនឹងគេ។

២. មានះ ដែលព្រះអរហន្តលះបាន ហៅថា **យាថាវ-មានះ** មាន ៣ យ៉ាង គឺ :

(១) ប្រសើរជាងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញប្រសើរជាងគេ ។

(២) ស្មើនឹងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញស្មើនឹងគេ ។

(៣) ថោកទាបជាងគេ មានសេចក្តីប្រកាន់ថា អញថោកទាបជាងគេ ។

វិភង្គ អភិធម្មបិដក ពោលនូវ **មានះ** ៣ យ៉ាង គឺ :-

១. ការប្រកាន់ថា ប្រសើរជាងគេ ។

២. ការប្រកាន់ថា ស្មើនឹងគេ ។

៣. ការប្រកាន់ថា ថោកទាបជាងគេ ។

បុគ្គលញ៉ាំងមានះណាមួយឲ្យកើត ព្រោះជាតិ មានជាតិក្សត្រ

ជាដើម ញ៉ាំងមានះឲ្យកើត ព្រោះគោត្រខ្ពង់ខ្ពស់ មានគោតមគោត្រ ជាដើម ព្រោះត្រកូលអ្នកធំ ព្រោះរូបរាង ព្រោះទ្រព្យ ព្រោះ អធិបតេយ្យ ព្រោះមុខងារកិច្ចការ ព្រោះសិល្បៈ ព្រោះការសិក្សា និង ព្រោះបដិភាណ ។

ម្យ៉ាងទៀត **មានះ** មានពាក្យវេវចនៈ លោកពោលទុកយ៉ាង នេះថា ៖

១.ឈ្មោះថា **អតិមានះ** សេចក្តីប្រកាន់ដោយ ការបន្តុះបង្អាប់ ការមើលងាយអ្នកដទៃ ។

២.ឈ្មោះថា **មានាតិមានះ** សេចក្តីប្រកាន់ គឺ ការក្រអឺតក្រអោង ថា ប្រសើរជាង ។

៣.ឈ្មោះថា **ឱមានះ** ការប្រកាន់ថា ថោកទាប ។

៤.ឈ្មោះថា **អធិមានះ** សេចក្តីប្រកាន់ថា មានគុណវិសេស ក្នុងខ្លួន ។

៥.ឈ្មោះថា **អស្មិមានះ** សេចក្តីប្រកាន់ថា មានអត្តា ថាអញ មានខន្ធគ្រប់គ្រាន់ ។

៦.ឈ្មោះថា **មិច្ឆាមានះ** សេចក្តីប្រកាន់ខុស ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់មានះ

-ឧណ្ណតិ លក្ខណោ	មានការក្រអឺតក្រអោង តម្កើងខ្លួន ជាលក្ខណ: ។
-សម្បគ្គហ រសោ	មានការប្រកាន់ឫកខ្ពស់ ជាកិច្ច ។
-កេតុកម្យតា បច្ចុប្បដ្ឋានោ	មានការប្រាថ្នាខ្ពស់ដូចជាទង់ ជាអាការប្រាកដ ។
-ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភ បទដ្ឋានោ	មានលោភ: មិនប្រកបដោយទិដ្ឋិ ជាហេតុជិត ។
មានះ	ដូចជាការឆ្កួត ។

៨. ទោសចេតសិក

ទោស: មានវចនត្ថ:ថា :

ទុស្សតីតិ ទោសោ ឈ្មោះថា **ទោស:** ព្រោះអត្ថថាប្រទូស្ត ។

ក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គ ពោលថា **ទុស្សន្តិ តេន សយ វា ទុស្សតិ**

ទុស្សនមត្តមេវ វា តន្តិ ទោសោ ប្រែថា ឈ្មោះថា **ទោសៈ** ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុប្រទូស្តក្នុងសត្វ ឬឈ្មោះថា **ទោសៈ** ព្រោះអត្ថថា ប្រទូស្តខ្លួនឯង ឬ ត្រឹមតែការប្រទូស្តប៉ុណ្ណោះ ក៏ឈ្មោះថា **ទោសៈ** ។

ទោសៈ នេះគប្បីឃើញថា ដូចជាទឹកម្ជូត្រឆ្អែះ លាយថ្នាំពិស មិនគួរប៉ះពាល់ដោយប្រការទាំងពួង ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ទោសៈ

-ចណ្ឌិក្ក លក្ខណោ មានភាពកាចជាលក្ខណៈ ដូចអសិរពិសដែលត្រូវគេវាយ ។

-វិសប្បន រសោ មានការក្រហល់ក្រហាយ ជាកិច្ច ដូចត្រូវថ្នាំពិសជ្រាប ។

-អត្តនោ និស្សយ ទហន រសោ វា ឬ មានការធ្វើឲ្យឆេះរោលរាលក្តៅខ្លោចផ្សានៃសន្តានរបស់ខ្លួនជាកិច្ច ដូចភ្លើងឆេះព្រៃ ។

- ទុស្សន បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការប្រទូស្ត បំផ្លាញ ខឹងក្រោធ ជាអាការប្រាកដ ដូច

សត្រូវបាននូវឱកាស ។

- **អាឃាតវត្ថុ បទដ្ឋានៅ** មានអាឃាតវត្ថុ(១០) ជាហេតុជិត ។

អាឃាតវត្ថុ ១០ (ហេតុនៃគំនុំ)

១. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ បានធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អញហើយ ។

២. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ កំពុងធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អញ ។

៣. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ នឹងធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់អញ ។

៤. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ បានធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ ជាទីគាប់ចិត្តរបស់អញហើយ ។

៥. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ កំពុងធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ដល់បុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ ជាទីគាប់ចិត្តរបស់អញ ។

៦. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ នឹងធ្វើអំពើមិនជាប្រយោជន៍ ដល់បុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ ជាទីគាប់ចិត្ត របស់អញ ។

៧. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ បានធ្វើអំពើជាប្រយោជន៍ដល់ បុគ្គលមិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីគាប់ ចិត្តរបស់អញហើយ ។

៨. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ កំពុងធ្វើអំពើជាប្រយោជន៍ដល់ បុគ្គលមិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីគាប់ ចិត្តរបស់អញ ។

៩. ចងគំនុំ ដោយគិតថា អ្នកនេះ នឹងធ្វើអំពើជាប្រយោជន៍ដល់ បុគ្គលមិនជាទីស្រឡាញ់ មិនជាទីគាប់ ចិត្តរបស់អញ ។

១០. ក្រោធក្នុងទីដែលមិនគួរ ដូចជាដើរជំពប់ ឬជាន់បន្លាជាដើម ។

៩. ឥស្សាចេតសិក

ឥស្សា មានវចនត្ថៈថា :

ឥស្សតីតិ ឥស្សា ឈ្មោះថា **ឥស្សា** ព្រោះប្ចស្សា ឈ្នានិស

ប្រណែន ប្រច័ណ្ឌ ។ **ឥស្សា** នេះ ខារខាំងមិនឲ្យអ្នកដទៃបានទូវលាភ សក្ការៈ សេចក្តីគោរពរាប់អាន និងការបូជាជាដើម ។

ឥស្សា ជាសំយោជនៈ គ្រឿងចងសត្វទុកក្នុងវដ្តៈ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឥស្សា

- **បរសម្បត្តីនំ ឧស្សូយន លក្ខណា** មានការប្រណែនសម្បត្តិ (ឬសេចក្តីល្អ)របស់អ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈ ។
- **តត្ថេវ អនភិរតិ រសា** មានការមិនត្រេកអរក្នុងសេចក្តីមានបានរបស់អ្នកដទៃ ជាកិច្ច ។
- **តតោ វិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា** មានការងាកមុខចេញពីសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាអាការប្រាកដ ។
- **បរសម្បត្តិ បទដ្ឋានា** មានសម្បត្តិអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត។

មច្ឆរិយចេតសិក

មច្ឆរិយៈ មានវចនត្ថៈថា :

មច្ឆេរស្ស ភាវោ មច្ឆរិយំ ភាវៈនៃបុគ្គលអ្នកកំណាញ់ ឈ្មោះថា **មច្ឆរិយៈ** ។ **យោជនា** អធិប្បាយថា ធម្មជាតិដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការថា “ សេចក្តីអស្ចារ្យនេះ ចូរមានដល់តែអាត្មាអញប៉ុណ្ណោះ ចូរកុំមានដល់ជនដទៃឡើយ ” យ៉ាងនេះ ឈ្មោះថា **មច្ឆរិយៈ** ។

បណ្ឌិតគប្បីឃើញនូវ**មច្ឆរិយៈ**នេះថា ជាការពិការរបស់ចិត្ត ។

មច្ឆរិយៈ ៥

១.	អាវាស	មច្ឆរិយំ	សេចក្តីកំណាញ់អាវាស	។
២.	កុល	មច្ឆរិយំ	សេចក្តីកំណាញ់ត្រកូល	។
៣.	លាភ	មច្ឆរិយំ	សេចក្តីកំណាញ់លាភ	។
៤.	វណ្ណ	មច្ឆរិយំ	សេចក្តីកំណាញ់គុណ វណ្ណៈ	។
៥.	ធម្ម	មច្ឆរិយំ	សេចក្តីកំណាញ់ធម៌	។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មច្ឆរិយៈ

- **អត្តនោសម្បត្តីនំ និគូហណ** មានការលាក់លៀម(កំណាញ់)

លក្ខណំ	សម្បត្តិរបស់ខ្លួនដែលបានហើយក្តី ឬ ដែលនឹងគួរបានក្តី ជាលក្ខណៈ ។
- តាសំ យេវ បរេហិ សាធារណភាវ អក្ខមន រសំ	មានការមិនពេញចិត្ត ឬ ទ្រាំមិនបានក្នុងសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ឲ្យជារបស់សាធារណៈ ដល់ជនដទៃ ជាកិច្ច ។
- សំកោចន បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានការធ្វើមុខក្រញ៉ូវស្នាក់ស្ទើរហ្មងហែង មិនអើពើ ជាអាការប្រាកដ ។
- អត្តសម្បត្តិ បទដ្ឋានំ	មានសម្បត្តិខ្លួន ជាហេតុជិត។

១១. កុក្កុច្ចចេតសិក

កុក្កុច្ចៈ មានវចនត្ថៈថា :

កុកតស្ស ភាវោ បវត្តនិមិត្តំ កុក្កុច្ចំ ។

ប្រែថា ភាវៈ គឺ និមិត្តនៃការប្រព្រឹត្តទៅរបស់កម្ម ដែលបណ្ឌិតគប្បីខ្ពើមរអើម ឈ្មោះថា **កុក្កុច្ចៈ** ។

កុក្កុច្ចៈ នេះ ជាការកង្វល់ចិត្ត មកអំពីការកើតឡើងនៃចិត្តុប្បាទ ប្រារព្ធកម្ម គឺ ទុច្ចរិតដែលខ្លួនបានធ្វើហើយ និង សុចរិតដែលខ្លួនមិនទាន់បានធ្វើ កម្មនេះ ឈ្មោះថា កម្មដែលបណ្ឌិតស្អប់ ។ បណ្ឌិតគប្បីឃើញ**កុក្កុច្ចៈ**ដូចជាទាសៈ មិនអាចប្រព្រឹត្តតាមទំនើងចិត្តខ្លួន ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់កុក្កុច្ចៈ

- **បច្ឆានុតាបន លក្ខណំ** មានសេចក្ដីក្ដៅក្រហាយចិត្តជាខាងក្រោយ ជាលក្ខណៈ ។
- **កតាកតានុសោចន រសំ** មានការសោកសៅជារឿយ ៗ ក្នុងអំពើបាបកម្ម ដែលបានធ្វើហើយ និង កម្មដែលជាបុណ្យនៅមិនទាន់បានធ្វើ ជាកិច្ច ។
- **វិប្បដិសារ បច្ចុប្បដ្ឋានំ** មានការស្ដាយក្រោយ ជាអាការប្រាកដ ។
- **កតាកត បទដ្ឋានំ** មានបាបដែលធ្វើហើយ និង បុណ្យដែលមិនទាន់បានធ្វើ ជាហេតុជិត ។

១២. ថីនចេតសិក

ថីនៈ មានវចនត្ថៈថា **ថីនតា ថីនំ** សេចក្តីរួញរា សេចក្តីអស់សង្ឃឹម ឈ្មោះថា **ថីនៈ** ។ **ថីនៈ** នេះ មានសភាពមិនគួរដល់ការងារចំពោះចិត្ត និង គប្បីឃើញថា ជាធម៌បៀតបៀនចិត្តឲ្យរួញរាពីអារម្មណ៍ គឺ សេចក្តីរួញនៃចិត្ត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ថីនៈ

- **អនុស្សាហន លក្ខណំ** មានការមិនអង់អាច ឧស្សាហ៍ (ក្នុងកុសល) ជាលក្ខណៈ ។
- **វិរិយវិនោទន រសំ** មានការកម្ចាត់បង់នូវ សេចក្តីព្យាយាម ជាកិច្ច ។
- **សំសីទន បច្ចុប្បដ្ឋានំ** មានការរួញរានៃចិត្ត ជាអាការប្រាកដ ។
- **អរតី វិជម្ភិកាទីសុ អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ** មានអយោនិសោមនសិការ ក្នុងការមិនត្រេកអរក្នុងកុសល និងការងោកងុយជាដើម ជាហេតុជិត។

១៣. មិទ្ធចេតសិក

មិទ្ធៈ មានវចនត្ថៈថា **មិជ្ឈនតា មិទ្ធំ** សេចក្ដីងោកងុយរាយមាយ ឈ្មោះថា **មិទ្ធៈ** ។ **មិទ្ធៈ** នេះ មានសភាពមិនគួរដល់ការងារចំពោះចេតសិក និងគប្បីឃើញថា ជាធម៌បៀតបៀនចេតសិក ឡូរញរា គឺ សេចក្ដីសុបសៅនៃកាយ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មិទ្ធៈ

- **អកម្មញ្ញតា លក្ខណំ** មានការមិនគួរដល់ការងារ មិនរហ័សរហួន ជាលក្ខណៈ ។
- **ឱនហន រសំ** មានការបិទបាំងសហជាតធម៌ ជាកិច្ច។
- **លីនតា បច្ចុប្បដ្ឋានំ** មានការងងុយងោកងក់ រួញរា ជាផល។
- **អរតី វិជម្ភិកាទីសុ អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ** មានអយោនិសោមនសិការ ក្នុងអរតិ និង ការងោកងុយជាដើម ជាហេតុជិត ។

ថីនៈ និង **មិទ្ធៈ** ចេតសិកទាំង ២ នេះ ប្រកបនឹងចិត្តដែល

ជាសសង្ខារិក ៥ ដួង គឺ ក្នុងលោភមូលចិត្ត ៤ ដួង និង ទោសមូលចិត្ត ១ ដួង ។ ចេតសិកទាំង ២ នេះ កើតរួមជាមួយគ្នាជានិច្ច ។ **ថីនៈ** ប្រៀបដូចជាដួងភ្លើង **មិទ្ធៈ** ប្រៀបដូចជាពន្លឺរស្មី កាលបើដួងភ្លើងធំ ពន្លឺរស្មីក៏ច្បាស់ បើដួងភ្លើងតូច ពន្លឺរស្មីក៏អន់ថយចុះ ។

១៤. វិចិកិច្ឆាចេតសិក

វិចិកិច្ឆាចេតសិក ប្រែថា សេចក្តីសង្ស័យ បានដល់ សេចក្តីសង្ស័យ ៨ យ៉ាង គឺ : សង្ស័យក្នុងព្រះពុទ្ធ ១ ក្នុងព្រះធម៌ ១ ក្នុងព្រះសង្ឃ ១ ក្នុងសិក្ខា ១ ក្នុងធម៌ជាអតីត ១ ក្នុងធម៌ជាអនាគត ១ ក្នុងធម៌ជាអតីត និង អនាគត ១ ក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ ១ ។

វិចិកិច្ឆា មានវចនត្ថៈថា **វិគតា ចិកិច្ឆាតិ វិចិកិច្ឆា** ឈ្មោះថា វិចិកិច្ឆា ព្រោះអត្ថថា សេចក្តីពិតប្រាកដប្រាសទៅហើយ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វិចិកិច្ឆា

- **សំសយន លក្ខណា** មានការសង្ស័យជាលក្ខណៈ ។

- កម្បន រសា មានការឃ្លេងឃ្លោង ស្ទើរស្ទាក់ ក្នុងអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។

- អនិច្ឆយ បច្ចុប្បដ្ឋានា អនេកសគាហ បច្ចុប្បដ្ឋានា វា មានការមិនអាចអារកាត់សម្រេចចិត្ត វិនិច្ឆ័យបាន ជាផល ឬ មានការកាន់យកចំណែកតែម្យ៉ាង មិនបាន ជាផល ។

- អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានា មានការមិនធ្វើទុកក្នុងចិត្តដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត ។

វិចិកិច្ឆា នេះ គប្បីឃើញថា ជាធម្មជាតិដែលធ្វើនូវសេចក្ដីអន្តរាយដល់ការបដិបត្តិ ៕

សោភណចេតសិក ២៥ ដួង

សោភណចេតសិក ជាចេតសិកផ្នែកខាងល្អ គឺ មិនប្រកប ជាមួយអកុសលចិត្ត ១២ ដួង និង អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង ទេ ប្រកបតែជាមួយសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ដួង ដោយពិស្តារ តែប៉ុណ្ណោះ ។

សោភណចេតសិក ២៥ ដួងនេះ ចែកចេញជា ៤ ន័យ គឺ :

១.	សោភណសាធារណចេតសិក	១៩	ដួង
២.	វិរតិចេតសិក	៣	ដួង
៣.	អប្បមញ្ញាចេតសិក	២	ដួង
៤.	បញ្ញាចេតសិក	១	ដួង

អធិប្បាយ

សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

១. សទ្ធាចេតសិក

សទ្ធា បានដល់ ការជឿ ការជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធ ក្នុងព្រះធម៌

ក្នុងព្រះសង្ឃ ក្នុងកម្ម ក្នុងផលនៃកម្ម និង ក្នុងសេចក្ដីថា សត្វទាំងឡាយមានកម្មជារបស់ខ្លួន ។

សទ្ធា មានវចនត្ថៈថា **សទ្ទហតីតិ សទ្ធា ពុទ្ធាទិសុ បសាទោ** ធម្មជាតិណា តែងជឿ តែងជ្រះថ្លា ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **សទ្ធា** បានដល់ សេចក្ដីជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធជាដើម ។

លោកសន្និវាស ៤

១.រូបប្បមាណោ អ្នកដែលកាន់យករូបជាប្រមាណ ។
២.ឃោសប្បមាណោ អ្នកដែលកាន់យកសម្លេងជាប្រមាណ។
៣.លូខប្បមាណោ អ្នកដែលកាន់យកសេចក្ដីសៅហ្មង ជាប្រមាណ ។
៤.ធម្មប្បមាណោ អ្នកដែលកាន់យកធម៌ជាប្រមាណ ។

ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ កាលមានព្រះជន្មនៅឡើយ តែងជាទីជ្រះថ្លាយ៉ាងក្រៃលែងរបស់លោកសន្និវាស ៤ នេះ ព្រោះថាអ្នកដែលនិយមក្នុងរូប ឃើញព្រះរូបដែលប្រកបដោយ មហាបុរិសលក្ខណៈ ៣២ ប្រការ របស់ព្រះអង្គហើយ រមែងជ្រះថ្លាយ៉ាងក្រៃលែង ។ អ្នកដែល

និយមក្នុងសម្លេង បានស្តាប់ព្រះសូរសៀងប្រកបដោយអង្គ ៨ ដូច សម្លេងមហាព្រហ្មហើយ រមែងជ្រះថ្លាក្រៃលែង ។ អ្នកដែលនិយម ក្នុងការគ្រប់ដណ្តប់សំពត់សៅហ្មង លុះឃើញសំពត់មហាបង្សុកូល ចីវររបស់ព្រះអង្គ ដែលបានមកពីសាកសពហើយ រមែងជ្រះថ្លា យ៉ាងក្រៃលែង ។ អ្នកដែលនិយមក្នុងគុណធម៌ទាំងឡាយ គុណធម៌ នៃអ្នកដទៃ មិនអាចបានស្មើដូចជាគុណសីលជាដើម របស់ព្រះពុទ្ធជា ម្ចាស់ឡើយ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សទ្ធា

- សទ្ទហន លក្ខណា មានការជឿ(កុសល) ជាលក្ខណៈ ។
ឱកប្បន លក្ខណា វា ឬ មានការជឿមុតមាំ ជាលក្ខណៈ ។
សម្បក្ខន្ទន លក្ខណា វា មានការស្ទុះទៅ ជាលក្ខណៈ ។

- សម្បសាទន រសា មានការធ្វើឲ្យ ផូរផង់ ជ្រះថ្លា ជាកិច្ច ដូចកែវមណីធ្វើទឹកឲ្យថ្លា ។

-អកាលុស្សិយ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនកករល្អក់ ជាផល ។
-សទ្ធេយ្យវត្ថុ បទដ្ឋានា មានវត្ថុជាទីតាំង នៃការជឿ ជាហេតុ ជិត ។

សោតាបត្តិយង្គ បទដ្ឋានា វា ឬមានសោតាបត្តិយង្គ ៤ ជាហេតុជិត។

-សទ្ធា ដូចជាដៃ ក្នុងករណីកាន់យកនូវកុសលទាំងឡាយបាន ។

-សទ្ធា ដូចជាទ្រព្យ ក្នុងការញ៉ាំងសម្បត្តិទាំងឡាយឲ្យដល់ព្រម ។

-សទ្ធា ដូចជាពូជ ក្នុងករណីបានគ្រាប់កសិផលជាអមតៈ ។

២. សតិចេតសិក

សតិ មានវចនត្ថៈថា **សរណំ សតិ អសមោសោ** ប្រែថា សេចក្ដីរលឹក ឈ្មោះថា **សតិ** បានដល់ សេចក្ដីមិនវង្វេង មិនភ្លេចភ្លាំង ។

ម្យ៉ាងទៀត **សរន្តិ ឯតាយ សយំវា សរតិ សរណ-មត្តមេវ វា ឯសាតិ សតិ** ប្រែថា បុគ្គលតែងរលឹកបានដោយធម្មជាតិនោះ ដូច្នេះធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **សតិ** ឬធម្មជាតិនោះតែងរលឹកខ្លួនឯងបាន ដូច្នេះធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **សតិ** ឬធម្មជាតិនោះ ត្រឹមតែ ជាការរលឹកប៉ុណ្ណោះ ដូច្នេះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **សតិ** គឺ សេចក្ដីរលឹកបាន ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់សតិ

-អបិលាបន លក្ខណា មានការរឭកបាន ក្នុងអារម្មណ៍ ជារឿយៗ មិនភ្លេចស្មារតី គឺ មានសេចក្ដីមិនប្រមាទ ជាលក្ខណៈ ។

-អសម្មោហ រសា មានការមិនវង្វេងភ្លេច ជាកិច្ច ។

-វិសយាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការតម្រង់មុខឆ្ពោះទៅទល់លក្ខណៈអារម្មណ៍ ជាផល ។

អារក្ខ បច្ចុប្បដ្ឋានា វា ឬ មានការរក្សានូវលក្ខណៈអារម្មណ៍ ជាផល ។

-ថិរសញ្ញា បទដ្ឋានា មានការចាំបានយ៉ាងមាំ ជាហេតុជិត។

កាយាទិសតិ បទដ្ឋានា វា ឬ មានសតិប្បដ្ឋាន មានកាយជាដើម ជាហេតុជិត ។

សតិ ដូចជាសសរ ព្រោះដោតយ៉ាងមាំទៅក្នុងអារម្មណ៍ ។ សតិនេះ ដូចអ្នកយាមល្បាតទ្វារ ព្រោះរក្សានូវទ្វារឥន្ទ្រីយ៍ទាំងឡាយ មានចក្ខុន្ទ្រីយ៍ជាដើម ។

៣. ហិរិចេតសិក

ហិរិ មានវចនត្ថៈថា :

ហិរិយតិ កាយទុច្ចរិតាទិហិ ជិគុច្ឆតីតិ ហិរិ ប្រែថា ធម្មជាតិ ដែលឈ្មោះថា **ហិរិ** ព្រោះអត្ថថា ខ្មាស គឺ ខ្ពើមចំពោះទុច្ចរិត មានកាយទុច្ចរិតជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ហិរិ

-បាបតោ ជិគុច្ឆន លក្ខណា	មានការខ្ពើមបាប ជាលក្ខណៈ។
-បាបានំ អករណ រសា	មានការមិនធ្វើបាប ជាកិច្ច ។
-បាបតោ សង្កោចន បច្ចុប្បដ្ឋា	មានការត្រឡប់ចាកបាប ជាអាការប្រាកដ ។
-អត្ត គារវ បទដ្ឋានា	មានការគោរពក្នុងខ្លួន ជាហេតុជិត គឺមានការខ្មាសដល់ចិត្តខ្លួនឯង ។

បុគ្គលធ្វើខ្លួនឲ្យជាទីគោរព ទើបលះបាបបានដោយសេចក្តី

ខ្មាស ដូចជាស្ត្រីក្រមុំមានត្រកូល រង្កៀសនឹងវត្ថុបដិកូល ។

៤. ឱត្តប្បចេតសិក

ឱត្តប្បៈ មានវចនត្ថៈថា :

តេហិយេវ ឱត្តប្បតីតិ ឱត្តប្ប ប្រែថា ធម្មជាតិណា រមែងស្លុត ខ្លាច ចំពោះទុច្ចរិតទាំងពួងនោះឯង ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ឱត្តប្បៈ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឱត្តប្បៈ

- **ឧត្តាសន លក្ខណំ** មានការតក់ស្លុត ខ្លាច ចំពោះបាប ជាលក្ខណៈ ។
- **បាបានំ អករណ រសំ** មានការមិនធ្វើបាប ជាកិច្ច ។
- **បាបតោ សង្កោចន បច្ចុប្បដ្ឋានំ** មានការត្រឡប់ចាកបាប ជាអាការប្រាកដ ។
- **បរ គារវ បទដ្ឋានំ** មានការគោរពអ្នកដទៃ គឺក្រែងរអែងដល់ចិត្តអ្នកដទៃ ជាហេតុជិត ។

ឱត្តប្បៈ មានការគោរពអ្នកដទៃ ទើបមិនហ៊ានធ្វើបាប ដូចជាស្ត្រីពេស្យា មានសេចក្តីខ្លាចក្រែងរអែងចិត្តអ្នកដទៃ ។

ហិរិ មានសភាពខ្ពើម ខ្មាស ដូចការមិនចាប់ដុំដែកត្រជាក់ដែលប្រឡាក់ទៅដោយលាមក ។ **ឱត្តប្បៈ** មានសភាពខ្លាចក្រែងរអែង ដូចការមិនចាប់ដុំដែកដែលក្តៅ ។

ក្នុង ខុទ្ទកនិកាយ ឥតិវុត្តកៈ ទុកនិបាត ទុតិយភាគ សូត្រទី ៥ បទទី ៤២ ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ថា ហិរិ ១ ឱត្តប្បៈ ១ ជាធម្មលោកបាល គឺធម៌រក្សានូវលោក និងជាធម៌នៅដោយស្ងប់។

៥. អលោភចេតសិក

អលោភៈ មានវចនត្ថៈថា :

លោភបដិបក្ខោ អលោភោ ប្រែថា ធម៌ដែលជាបដិបក្ខនឹងលោភៈ ឈ្មោះថា **អលោភៈ** ។

ម្យ៉ាងទៀត **នលុព្ភន្តិ តេន សយំ វា នលុព្ភតិ អលុព្ភនមត្តមេវ វា តន្តិ អលោភោ** ។

ប្រែថា សត្វទាំងឡាយមិនលោភដោយធម៌នោះ ដូច្នេះធម៌នោះ

ឈ្មោះថា **អលោភៈ** ឬធម៌ណាខ្លួនឯងមិនលោភ ធម៌នោះក៏ឈ្មោះថា **អលោភៈ** ឬធម៌នោះមិនលោភតែម្តង ប៉ុណ្ណោះក៏ ឈ្មោះថា **អលោភៈ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់អលោភៈ

- **អលគ្គភាវ លក្ខណោ** មានការមិនជាប់ មិនជំពាក់ក្នុងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ដូចតំណក់ទឹកមិនជាប់ស្លឹកឈូក ។
- **អបរិគ្គហ រសោ** មានការមិនហួងហែង ជាកិច្ច ដូចភិក្ខុដែលមានចិត្តផុតស្រឡះពីឃរាវាស ។
- **អនល្លីនភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានោ** មានការមិនត្រូវការប្រកាន់ក្នុងអារម្មណ៍ ជាផល ដូចបុគ្គលធ្លាក់ក្នុងរណ្តៅលាមក ។
- **យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានោ** មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញាជាហេតុជិត ។

៦. អទោសចេតសិក

អទោសៈ មានវិគ្រោះថា **បដិបក្ខោ អទោសោ** ប្រែថា ធម៌ដែលជាបដិបក្ខនឹងទោសៈ ឈ្មោះថា **អទោសៈ** ។

ន័យដទៃទៀត ដូចគ្នានឹង **អលោភៈ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់អទោសៈ

- **អចណ្ឌិក្ក លក្ខណោ** មានការមិនកាច មិនក្រោធ ជាលក្ខណៈ ដូចមិត្តសំឡាញ់អ្នកអនុគ្រោះប្រយោជន៍ ។
- **អាឃាត វិនយ រសោ** មានការកម្ចាត់បង់នូវគំនុំ គុំគួន ជាកិច្ច ។
- **សោមភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានោ** មានភាពត្រជាក់ ជាផល ដូចរស្មីព្រះចន្ទពេញវង់ ។
- **យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានោ** ការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត ។

៧. តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក

តត្រមជ្ឈត្តតា មានវិគ្រោះថា :

តេសុ តេសុ ធម្មេសុ មជ្ឈត្តតា តត្រមជ្ឈត្តតា ប្រែថា ភាពជាកណ្តាលក្នុងធម៌ទាំងឡាយនោះៗ ឈ្មោះថា **តត្រមជ្ឈត្តតា** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់តត្រមជ្ឈត្តតា

- **ចិត្តចេតសិកានំ សមវាហិត លក្ខណា**	មានការទ្រទ្រង់ចិត្តនិងចេតសិកឲ្យស្មើគ្នា ជាលក្ខណៈ ។
- **ឩនាធិកតានិវារណ រសា**	មានការហាមឃាត់ នូវភាពលើសខ្វះគ្នា ជាកិច្ច ។
- **មជ្ឈត្តតាភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា**	មានភាពជាកណ្តាល មិនលំអៀង ជាផល ។
- **សម្បយុត្តានំ បទដ្ឋានា**	មានសម្បយុត្តធម៌ ជាហេតុជិត។

តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិកនេះ មានន័យច្រើនយ៉ាង បណ្ឌិតគប្បីឃើញ ជាភាពព្រងើយៗនៃចិត្តនិងចេតសិក ដូចជាសារថីមើលសេះ

អាជានេយ្យរត់ស្មើល្អហើយ ទើបធ្វើព្រងើយដូច្នោះ ។

ចេតសិកនេះ មានភាពព្រងើយ តែនាំសម្បយុត្តធម៌ឲ្យប្រព្រឹត្តទៅស្មើ ក្នុងកិច្ចនាទីរៀងៗខ្លួន ៕

យុគលធម៌ ៦ គូ

យុគលធម៌គូ ទី ១

៨.កាយបស្សទ្ធិ ៩.ចិត្តបស្សទ្ធិ

ពាក្យថា **កាយបស្សទ្ធិ** បានដល់ ស្ងប់នាមខន្ធ ៣ គឺ វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ សង្ខារក្ខន្ធ ។

ចំណែក **ចិត្តបស្សទ្ធិ** បានដល់ ស្ងប់វិញ្ញាណក្ខន្ធ ។

មានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស បស្សម្ភនំ កាយបស្សទ្ធិ សេចក្ដីស្ងប់កាយ ឈ្មោះថា **កាយបស្សទ្ធិ** ។

ចិត្តស្ស បស្សម្ភនំ ចិត្តបស្សទ្ធិ សេចក្ដីស្ងប់ចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តបស្សទ្ធិ** ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់គូទី ១

-កាយចិត្តានំ ទរថ វូបសម លក្ខណា	មានការស្ងប់នាមក្ខន្ធ ៣ និង ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។
-កាយចិត្ត ទរថ និម្មទ្ទន រសា	មានការកម្ចាត់សេចក្តីក្តៅក្រហាយនៃចេតសិក និង ចិត្ត ជាកិច្ច។
-កាយចិត្តានំ អបរិប្ផន្ទនសីតិភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការត្រជាក់ស្លូតបូតមិនប្រែប្រួលនៃចេតសិក និង ចិត្ត ជាផល ។
-កាយចិត្ត បទដ្ឋានា	មានចេតសិក និង ចិត្ត ជាហេតុជិត ។

បស្សទ្ធិ បដិបក្ខនឹងឧទ្ធច្ចៈ ដែលមានការមិនស្ងប់នៃចិត្ត និងចេតសិក ។

យុគលធម៌គូទី ២

១០.កាយលហុតា ១១.ចិត្តលហុតា

លហុតា ទាំង ២ នេះ មានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស លហុភាវោ កាយលហុតា សេចក្តីស្រាលនៃកាយ គឺ នាមខន្ធ ៣ ឈ្មោះថា **កាយលហុតា** ។

ចិត្តស្ស លហុភាវោ ចិត្តលហុតា សេចក្តីស្រាលនៃចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តលហុតា** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់គូទី ២

- **កាយចិត្ត គរុភាវ វូបសម លក្ខណា**	មានការស្ងប់ភាពធ្ងន់នៃចេតសិក និង ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។
- **កាយចិត្ត គរុភាវ និម្មទ្ទន រសា**	មានការកម្ចាត់នូវភាពធ្ងន់ នៃ ចេតសិក និង ចិត្ត ជាកិច្ច ។
- **កាយចិត្តានំ អទន្ធតា**	មានការរហ័សរហួនមិនចំអៀក

បច្ចុប្បដ្ឋានា   នៃចេតសិក និង ចិត្ត ជាផល។

- **កាយចិត្ត   បទដ្ឋានា**   មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

លហុតា បដិបក្ខនឹងថីនមិទ្ធៈ ដែលមិនរហ័សរហួន យឺត-យូរនៃចិត្ត និង ចេតសិក ។

យុគលធម៌គូទី ៣

១២.កាយមុទុតា ១៣.ចិត្តមុទុតា

មុទុតា ទាំង ២ មានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស មុទុភាវោ កាយមុទុតា សេចក្តីទន់ភ្លន់នៃកាយ ឈ្មោះថា **កាយមុទុតា** ។

ចិត្តស្ស មុទុភាវោ ចិត្តមុទុតា សេចក្តីទន់ភ្លន់នៃចិត្ត ឈ្មោះ ថា **ចិត្តមុទុតា** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់គូទី ៣

- **កាយចិត្ត ថម្ភ វូបសម**   មានការស្ងប់ភាពរឹងត្អឹងនៃកាយ

លក្ខណា និង ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-កាយចិត្ត ថម្ភ និម្មទ្ទន រសា មានការកម្ចាត់ នូវភាពរឹងត្អឹង នៃកាយ និង ចិត្ត ជាកិច្ច ។

- អប្បដិឃាត បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនចង្អៀតចង្អល់ មិនក្រោធ មិនអាឃាត ជាផល។

- កាយចិត្ត បទដ្ឋានា មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត។

មុទុតា បដិបក្ខនឹង ទិដ្ឋិ មានះ ដែលមិនមានភាពទន់ភ្លន់នៃចិត្ត និង ចេតសិក ។

យុគលធម៌គូទី ៤

១៤.កាយកម្មញ្ញតា ១៥.ចិត្តកម្មញ្ញតា

កម្មញ្ញតា ទាំង ២ នេះមានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស កម្មញ្ញភាវោ កាយកម្មញ្ញតា ការគួរដល់ការងារនៃកាយ ឈ្មោះថា **កាយកម្មញ្ញតា** ។

ចិត្តស្ស កម្មញ្ញភាវោ ចិត្តកម្មញ្ញតា សេចក្ដីគួរដល់

ការងារនៃចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តកម្មញ្ញតា** ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់គូទី ៤

-កាយចិត្តានំ អកម្មញ្ញភាវ វូបសម លក្ខណា	មានការស្ងប់នូវភាពមិនគួរដល់ការងារនៃកាយ និង ចិត្ត ជាលក្ខណ: ។
-កាយចិត្តា កម្មញ្ញភាវ និម្មទ្ទន រសា	មានការកម្ចាត់ នូវភាពមិនគួរដល់ការងារនៃកាយ និង ចិត្ត ជាកិច្ច ។
-កាយចិត្តានំ អារម្មណករណ សម្បត្តិ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការដល់ព្រម ក្នុងការធ្វើកាយ និង ចិត្ត មានអារម្មណ៍សមគួរដល់ការងារ ជាផល ។
-កាយចិត្ត បទដ្ឋានា	មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

កម្មញ្ញតា បដិបក្ខនឹង នីវរណ: ដែលសល់ ដែលមិនគួរដល់ការងារនៃចិត្ត និង ចេតសិក ។

កម្មញ្ញតា ជាធម៌នាំមកនូវសេចក្តីជ្រះថ្លាក្នុងវត្ថុដែលជាទីតាំង

នៃសេចក្តីជ្រះថ្លា និងនាំមកនូវសេចក្តីក្សេម ដែលប្រព្រឹត្តទៅគួរដល់ការងារ ដូចសេចក្តីបរិសុទ្ធចាកមន្ទិលនៃមាស គួរដល់ការប្រកបជាអលង្ការផ្សេងៗ ។

យុគលធម៌គូទី ៥

១៦.កាយបាគុញ្ញតា ១៧.ចិត្តបាគុញ្ញតា

បាគុញ្ញតា ទាំង ២ នេះ មានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស បាគុញ្ញភាវោ កាយបាគុញ្ញតា សេចក្តីឈ្លាសស្រួចស្រាលនៃកាយ ឈ្មោះថា **កាយបាគុញ្ញតា** ។

ចិត្តស្ស បាគុញ្ញភាវោ ចិត្តបាគុញ្ញតា សេចក្តីឈ្លាសស្រួចស្រាលនៃចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តបាគុញ្ញតា** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់គូទី ៥

-កាយចិត្តានំ គេលញ្ញ វូបសម មានការស្ងប់នូវអាពាធនៃកាយ

លក្ខណា និង ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។

-កាយចិត្ត គេលញ្ញ និម្មទ្ទន រសា មានការកម្ចាត់នូវអាពាធកាយ និង អាពាធចិត្ត ជាកិច្ច ។

-និរាទីនវ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការប្រាសចាកនូវទោស ជាផល ។

-កាយចិត្ត បទដ្ឋានា មាននាមខន្ធ៤ ជាហេតុជិត ។

បាគុញ្ញតា បដិបក្ខនឹងការមិនមានសទ្ធា ដែលជាអាពាធនៃចិត្ត និង ចេតសិក ។

យុគលធម៌គូទី ៦

១៨.កាយុជុកតា ១៩.ចិត្តុជុកតា

ឧជុកតា ទាំង ២ នេះមានវចនត្ថៈថា :

កាយស្ស ឧជុកភាវោ កាយុជុកតា សេចក្តីស្មោះត្រង់នៃកាយ ឈ្មោះថា **កាយុជុកតា** ។

ចិត្តស្ស ឧជុកភាវោ ចិត្តុជុកតា សេចក្តីស្មោះត្រង់នៃចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តុជុកតា** ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់គូទី ៦

-កាយចិត្តានំ អជ្ជវ លក្ខណា	មានការស្មោះត្រង់នៃកាយ និង ចិត្ត ជាលក្ខណៈ ។
-កាយចិត្ត កុដិលភាវ និម្មទ្ទន រសា	មានការកម្ចាត់ នូវការវៀចវេរ នៃកាយនិងចិត្ត ជាកិច្ច ។
-អជិម្ហតា បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានភាពត្រង់នៃកាយ និង ចិត្ត ជាផល ។
-កាយចិត្ត បទដ្ឋានា	មាននាមខន្ធ ៤ ជាហេតុជិត ។

ឧជុកតា បដិបក្ខនឹង **មាយា សាថេយ្យ** ដែលមានការវៀចវេរ មិនស្មោះត្រង់នៃចិត្ត និង ចេតសិក ។

អធិប្បាយវិរតិចេតសិក ៣

១. សម្មាវាចាចេតសិក

សម្មាវាចា មានវចនត្ថៈថា :

សម្មាវាចា ឯតាយាតិ **សម្មាវាចា** **វចីទុច្ចរិតវិរតិ** ប្រែថា **វិរតិ** ដែលឈ្មោះថា **សម្មាវាចា** ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងពោលដោយប្រពៃនៃសត្វទាំងឡាយ បានដល់ ចេតនាគ្រឿងវៀរចាកវចីទុច្ចរិត ។

សម្មាវាចា ៤

១- ចេតនាវៀរចាកការពោលនូវពាក្យកុហក ។
២- ចេតនាវៀរចាកការនិយាយញុះញង់ ។
៣- ចេតនាវៀរចាកការនិយាយពាក្យអាក្រក់គ្រោតគ្រាត ។
៤- ចេតនាវៀរចាកការនិយាយឥតប្រយោជន៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សម្មាវាចា

-វចីទុច្ចរិតវត្ថុនំ អវីតិក្កមលក្ខណា	មានការមិនល្មើស មិនកន្លងនូវវត្ថុដែលជាទីតាំង នៃវចីទុច្ចរិតជាលក្ខណៈ ។
-វចីទុច្ចរិតវត្ថុតោ សង្កោចនរសា	មានការត្រឡប់ចាកពីវត្ថុ ដែលជាទីតាំងនៃវចីទុច្ចរិត ជាកិច្ច។

-តស្ស អក្រិយ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនប្រព្រឹត្ត នូវទុច្ចរិតនោះ ជាផល ។

-សទ្ធាហិរោត្តប្ប អប្បិច្ឆតាទិគុណបទដ្ឋានា មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈ សេចក្តីប្រាថ្នាតិចជាដើម ជាហេតុជិត ។

២. សម្មាកម្មន្តចេតសិក

សម្មាកម្មន្តៈ មានវចនត្ថៈថា :

សម្មាបវត្តោ កម្មន្តោ សម្មាកម្មន្តោ កាយទុច្ចរិតវិរតិ ប្រែថា **វិរតិ** ដែលឈ្មោះថា **សម្មាកម្មន្តៈ** ព្រោះអត្ថថា ជាការងារដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយប្រពៃនៃសត្វទាំងឡាយ បានដល់ ចេតនាជាគ្រឿងវៀរចាកកាយទុច្ចរិត ។

សម្មាកម្មន្តៈ ៣

១- ចេតនាវៀរចាកការសម្លាប់សត្វ ។

២- ចេតនាវៀរចាកការលួច ។

៣- ចេតនាវៀរចាកការប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាម ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សម្មាកម្មន្តៈ

-កាយទុច្ចរិតវត្ថុនំ អវីតិក្កម លក្ខណោ	មានការមិនល្មើស មិនកន្លងនូវវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ជាលក្ខណៈ ។
-កាយទុច្ចរិតវត្ថុតោ សង្កោចាន រសោ	មានការត្រឡប់ចាកពីវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ជាកិច្ច។
-តស្ស អក្រិយ បច្ចុប្បដ្ឋានោ	មានការមិនប្រព្រឹត្តនូវទុច្ចរិតនោះ ជាផល ។
-សទ្ធាហិរោត្តប្ប អប្បិច្ឆតាទិ-គុណ បទដ្ឋានោ	មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈ សេចក្តីប្រាថ្នាតិចជាដើម ជាហេតុជិត ។

៣. សម្មាអាជីវចេតសិក

សម្មាអាជីវៈ មានវចនត្ថៈថា :

សម្មាអាជីវន្តិ ឯតេនាតិ សម្មាអាជីវោ មិច្ឆាជីវវិរតិ ប្រែថា **វិរតិ** ដែលឈ្មោះថា **សម្មាអាជីវៈ** ព្រោះអត្ថថា ជាគ្រឿងទ្រទ្រង់មុខរបរដោយប្រពៃនៃសត្វទាំងឡាយ បានដល់ ចេតនាជាគ្រឿងវៀរចាក មិច្ឆាជីព ។

សម្មាអាជីវៈ មាន ៧ យ៉ាង

គឺវៀរចាកកាយទុច្ចរិត ៣ វៀរចាកវចីទុច្ចរិត ៤ ដែលមានអាជីពជាហេតុ ឬក៏មានច្រើនយ៉ាង ដោយអំណាចនៃការវៀរចាកការកុហក ល្បួងលួងលោម បោកបញ្ឆោត ប្រចុបប្រចែងជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សម្មាអាជីវៈ

-តិវិធកាយទុច្ចរិត ចតុព្វិធវចីទុច្ចរិត វត្ថូនំ អវីតិក្កម លក្ខណោ	មានការមិនល្មើស មិនកន្លងនូវវត្ថុដែលជាទីតាំងនៃកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ជាលក្ខណៈ ។
-តេសំ វត្ថុតោ សង្កោចនរសោ	មានការត្រឡប់ចាកពីវត្ថុ ដែលជាទីតាំង នៃកាយទុច្ចរិត ៣ វចីទុច្ចរិត ៤ ទាំងនោះ ជាកិច្ច។

-តេសំ ទុច្ចរិតានំ អក្រិយ បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនធ្វើនូវទុច្ចរិត ទាំងនោះ ជាផល ។

-សទ្ធាហិរោត្តប្ប អប្បិច្ឆតា-ទិគុណ បទដ្ឋានោ មានគុណ គឺ សទ្ធា ហិរិ ឱត្តប្បៈ សេចក្តីប្រាថ្នាតិចជាដើម ជាហេតុជិត ។

សេចក្តីអធិប្បាយថា ធម៌ដែល ឈ្មោះថា **វិរតិ** ព្រោះអត្ថថា ជាភាវៈនៃការវៀរចាកបាប មានបាណាតិបាតជាដើម ដោយធម៌នោះ ឬជាតួវៀរ ឬថាត្រឹមតែជាការវៀរប៉ុណ្ណោះ ព្រោះមានចេតនាវៀរចាកទុច្ចរិតជាប្រធាន ។ **វិរតិ** ការវៀរចាកបាប សម្បយុត្តដោយកុសលចិត្តនោះ មាន ៣ ប្រភេទ គឺ :-

១- សម្បត្តវិរតិ

២- សមាទានវិរតិ

៣- សមុច្ឆេទវិរតិ

សម្បត្តវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដោយអធ្យាស្រ័យរបស់ខ្លួន គឺជាអ្នកមិនបានសមាទានសិក្ខាបទទាំងឡាយទេ តែបានពិចារណាដល់ជាតិ ដល់សេចក្តីវិនាស និង ដល់ពាហុសច្ចៈរបស់ខ្លួនជាដើម ហើយក៏មិនកន្លងល្មើសវត្ថុដែលប្រាកដដល់ព្រមចំពោះមុខ ។

សមាទានវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដោយសមាទានសិក្ខាបទទាំងឡាយ ក្នុងវេលាសមាទាននោះ និង ក្នុងកាលអស់មួយជីវិតរបស់ខ្លួនតរៀងទៅ ដែលបញ្ញត្តិទុក មាន សីល ៥ សីល ៨ ជាដើម ក៏មិនកន្លងល្មើសឡើយ ។

សមុច្ឆេទវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដោយការកាត់ផ្តាច់ដោយអរិយមគ្គ គឺ **វិរតិ** ដែលសម្បយុត្តជាមួយអរិយមគ្គ ។

កាលណាសមុច្ឆេទវិរតិកើតឡើងហើយ ចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលទាំងឡាយមិនដែលគិតថា យើងនឹងសម្លាប់សត្វ យ៉ាងនេះឡើយ ។

អធិប្បាយ
អប្បមញ្ញាចេតសិក ២

អប្បមញ្ញា មានវិគ្រោះថា :

អប្បមាណេសុ សត្តេសុ ភវតីតិ អប្បមញ្ញា ប្រែថា ធម្មជាតិឈ្មោះថា **អប្បមញ្ញា** ព្រោះអត្ថថា រមែងផ្សាយលាតសន្ធឹងជានិច្ចកាល ប្រព្រឹត្តជាទូទៅក្នុងសត្វទាំងឡាយ មិនមានប្រមាណ មិនមានដែនកំណត់ ។

១. ករុណាចេតសិក

ករុណា មានវិគ្រោះថា :

បរទុក្ខេ សតិសាធូនំ ហទយកម្បនំ ករោតីតិ ករុណា ប្រែថា ធម្មជាតិណា រមែងធ្វើចិត្តសន្តានរបស់សប្បុរសទាំងឡាយ ឲ្យញាប់ញ័រ នៅស្ងៀមមិនបាន មានសេចក្ដីអាណិតអាសូរ នៅពេលសត្វដទៃបានទទួលនូវសេចក្ដីលំបាក ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ករុណា** ។

ឬថា **កិណាតិ បរទុក្ខំ ហឹសតិ វិនាសេតីតិ ករុណា** ប្រែថា ធម្មជាតិណា រមែងបៀតបៀន បំបាត់នូវសេចក្ដីទុក្ខរបស់អ្នកដទៃចេញ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ករុណា** ។

- **ករុណា** មានសេចក្ដីទុក្ខិតសត្វបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ករុណា

-បរទុក្ខា បនយ កាមតា លក្ខណា	មានសេចក្ដីប្រាថ្នា ជួយបំបាត់ទុក្ខនៃសត្វដទៃ គឺ អាណិតអាសូរ ជាលក្ខណៈ ។

-បរទុក្ខា សហន រសា មានការអត់សង្កត់មិនបាន ក្នុងសេចក្តីទុក្ខនៃសត្វដទៃ ជាកិច្ច។

-អវិហឹសា បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការមិនបៀតបៀន ជាផល។

-ទុក្ខាភិភូតានំ អនាថភាវទស្សន បទដ្ឋានា មានការឃើញសត្វ ដែលត្រូវសេចក្តីទុក្ខគ្របសង្កត់ហើយ មិនមានទីពឹង ជាហេតុជិត ។

វិហឹសូបសមោ សម្បត្តិ គឺថា **ករុណា** មានការចូលទៅស្ងប់នូវសេចក្តីបៀតបៀន ជាសម្បត្តិ ។

សោកសម្ភវោ វិបត្តិ គឺថា **ករុណា** មានការកើតឡើងនៃសេចក្តីសោក ជាវិបត្តិ ។

គេហសិតំ ទោមនស្សំ អាសន្នបច្ចត្ថិកំ គឺថា **ករុណា** មានទោមនស្សចិត្តដែលអាស្រ័យកាមគុណ ជាសត្រូវជិត ។

វិហឹសា ទូរបច្ចត្ថិកា គឺថា **ករុណា** មានការបៀតបៀនសត្វ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ។

២. មុទិតាចេតសិក

មុទិតា មានវិគ្រោះថា :

មោទន្តិ ឯតាយាតិ មុទិតា ប្រែថា បុគ្គលរមែងត្រេកអរ រីករាយក្នុងសេចក្តីសុខ ក្នុងសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់នៃអ្នកដទៃ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **មុទិតា** ។

- **មុទិតា** មានសេចក្តីសុខិតសត្វប្បញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មុទិតា

- **បរសម្បត្តិ អនុមោទន លក្ខណា** មានកាត្រេកអររីករាយក្នុងគុណទ្រព្យ បរិវារ សេចក្តីសុខរបស់សត្វដទៃ ជាលក្ខណៈ ។
- **អនិស្សាយន រសា** មានការមិនច្រណែនក្នុងសម្បត្តិរបស់សត្វដទៃ ជាកិច្ច ។
- **អរតិ វិឃាត បច្ចុប្បដ្ឋានា** មានការកម្ចាត់ នូវសេចក្តីមិនត្រេកអរ ជាផល ។

- **បរសម្បត្តិទស្សន បទដ្ឋានា** មានការឃើញនូវ សេចក្ដីចំរើន
នៃសម្បត្តិ របស់សត្វទាំងឡាយ
ជាហេតុជិត ។

អរតិវូបសមោ សម្បត្តិ គឺថា **មុទិតា** មានការចូលទៅស្ងប់នូវសេចក្ដីមិនត្រេកអរ ជាសម្បត្តិ ។

បហាសសម្ភវោ វិបត្តិ គឺថា **មុទិតា** មានការសើចសប្បាយ ក្អាកក្អាយ បង្អួតបញ្ចើ ចំណង់ភ្លើតភ្លើន ជាវិបត្តិ ។

គេហសិតំ សោមនស្សំ អាសន្នបច្ចត្ថិកំ គឺថា **មុទិតា** មានសោមនស្សចិត្តដែលអាស្រ័យកាមគុណ ជាសត្រូវជិត ។

អរតិ ទូរបច្ចត្ថិកា គឺថា **មុទិតា** មានសេចក្ដីមិនត្រេកអរ មិនសប្បាយចិត្ត ក្នុងសេចក្ដីចំរើនរបស់អ្នកដទៃ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ។

អប្បមញ្ញា ៤

អប្បមញ្ញា ៤ គឺ **មេត្តា ករុណា** មុទិតា **ឧបេក្ខា** ។
ក្នុងអធិការនេះ លោកសម្ដែងតែ **ករុណា** និង **មុទិតា** ។
ឯចំណែក **មេត្តា** ក៏គឺ អទោសចេតសិកនោះឯង និង ចំណែក
ឧបេក្ខា ក៏គឺ តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិកនោះឯង ។

អំពីមេត្តា

មេត្តា មានវចនត្ថៈថា :

មិជ្ជតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា ប្រែថា ធម្មជាតិណា តែងរាប់អានប្រណីដល់សត្វទាំងឡាយ ដូច្នេះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **មេត្តា** អង្គធម៌បានដល់ **អទោសចេតសិក** ដែលមានសេចក្តីចូលចិត្តរាប់អាន ។

មេត្តា មានបិយមនាបសត្វបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មេត្តា

-ហិតាការ បវត្តិ លក្ខណា មានការប្រព្រឹត្តទៅ នៃកាយ វាចា ចិត្ត ក្នុងការផ្តល់នូវប្រយោជន៍ និង សេចក្តីសុខ ឲ្យដល់សត្វទាំងឡាយ ជាលក្ខណៈ ។

-ហិតូបសំហារ រសា មានការនាំនូវប្រយោជន៍ និង សេចក្តីសុខ មកឲ្យដល់សត្វ

ទាំងឡាយយ៉ាងជិតស្និទ្ធ ជាកិច្ច ។

-អាឃាតវិនយ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានការកម្ចាត់បង់ នូវគំនុំគុំគួន ជាផល ។

-មនាបភាវ ទស្សន បទដ្ឋានា មានការឃើញនូវសេចក្ដីត្រេកអរ ពេញចិត្ត របស់សត្វទាំងឡាយ ដោយមិនមានការនឹកដល់ នូវសេចក្ដីអាក្រក់មិនសមរម្យ ជាហេតុជិត ។

ព្យាបាទូបសមោ សម្បត្តិ គឺ **មេត្តា** មានការចូលទៅស្ងប់នូវសេចក្ដីព្យាបាទអស់កាលដ៏យូរ ជាសម្បត្តិ ។

សិនេហ សម្ភវោ វិបត្តិ គឺថា **មេត្តា** មានការស្រឡាញ់ជាប់ជំពាក់ តណ្ហាក្រាស់ ជាវិបត្តិ ។

រាគោ អាសន្នបច្ចត្ថិកោ គឺថា **មេត្តា** មានរាគៈ ជាសត្រូវជិត ។

ព្យាបាទោ ទូរបច្ចត្ថិកោ គឺថា **មេត្តា** មានព្យាបាទ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ៕

អំពីឧបេក្ខា

ឧបេក្ខា មានវចនត្ថៈថា :

ព្យាបារប្បហានេន មជ្ឈត្ត ភាវូប គមនេន ច ឧបេក្ខតីតិ ឧបេក្ខា ប្រែថា ធម្មជាតិណា តែងពិចារណាក្នុងសត្វទាំងឡាយ ប្រមាណល្មម ដោយការមិនស្រឡាញ់ មិនស្អប់ គឺលះបង់នូវសេចក្ដីខ្វល់ខ្វាយ និងមានសភាពជាកណ្ដាល ដូច្នេះធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ឧបេក្ខា** អង្គធម៌បានដល់ **តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក** ដែលមានសភាពជាកណ្ដាល ។

ឧបេក្ខា មានមជ្ឈត្តសត្វបញ្ញត្តិ ជាអារម្មណ៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឧបេក្ខា

-សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការ បវត្តិ លក្ខណា	មានការប្រព្រឹត្តិទៅជាកណ្ដាល ក្នុងសត្វទាំងឡាយ ជាលក្ខណៈ។
-សត្តេសុ សមភាវ ទស្សន រសា	មានការប្រមើល ស្មើភាពគ្នា ក្នុងសត្វទាំងឡាយ ជាកិច្ច ។

-បដិយានុនយ រូបសម បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការស្ងប់នូវសេចក្តីស្អប់ និង មិនមានសេចក្តីស្រឡាញ់ ក្នុងសត្វទាំងឡាយ ជាផល ។
-បវត្ត កម្មស្សកតា ទស្សន បទដ្ឋានា	មានការពិចារណា ឃើញថា សត្វទាំងឡាយមានកម្មជារបស់ខ្លួន ជាហេតុជិត ។

បដិឃានុនយ វូបសមោ សម្បត្តិ គឺ **ឧបេក្ខា** មានសេចក្តីស្ងប់ចាកការស្អប់ និងមិនមានសេចក្តីស្រឡាញ់ ជាសម្បត្តិ ។

គេហសិតាយ អញ្ញាណុបេក្ខាយ សម្ភវោ វិបត្តិ គឺថា **ឧបេក្ខា** មានការកើតឡើងនៃអញ្ញាណុបេក្ខា ដែលអាស្រ័យកាមគុណារម្មណ៍ ជាវិបត្តិ ។

អញ្ញាណុបេក្ខា អាសន្នបច្ចត្ថិកា គឺថា **ឧបេក្ខា** មានសភាពព្រងើយ ដោយអំណាចនៃមោហៈ ជាសត្រូវជិត ។

រាគបដិឃ ទូរបច្ចត្ថិកា គឺថា **ឧបេក្ខា** មានរាគៈ និងទោសៈ ជាសត្រូវឆ្ងាយ ។

អធិប្បាយ
បញ្ញិន្ទ្រិយចេតសិក

បញ្ញា មានវិគ្រោះថា :

បធានាតីតិ បញ្ញា ឈ្មោះថា **បញ្ញា** ព្រោះអត្ថថា សេចក្ដីដឹងទូទៅ ការដឹងច្បាស់នូវសេចក្ដីពិត គឺ រមែងដឹងទូទៅនូវអរិយសច្ចទាំងឡាយ ដោយន័យថា នេះទុក្ខជាដើម ។

បញ្ញា ព្រោះអត្ថថា រមែងឲ្យដឹង គឺ ឲ្យដឹង អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា ។

ម៉្យាងទៀត **បញ្ញា** កាលណាកើតឡើង ក៏រមែងដឹងទូទៅនូវធម៌ទាំងឡាយដែលជាកុសល និងអកុសល ជាធម៌គួរសេព និងមិនគួរសេព ជាធម៌ថោកទាប និងធម៌ប្រណីត និងធម៌ដែលចូលគ្នាបាន និងចូលគ្នាមិនបាន ដូចគ្រូពេទ្យដែលឈ្លាស តែងដឹងនូវថ្នាំដែលជាទីសប្បាយ និង ថ្នាំដែលមិនជាទីសប្បាយដល់អ្នកជម្ងឺ ដូច្នោះ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់បញ្ញា

-ធម្មសភាវ បដិវេធ លក្ខណា មានការចាក់ធ្លុះនូវសភាវៈ ជា

	លក្ខណៈ ។
-សភាវ បដិច្ឆាទក មោហន្ធការ វិទ្ធំសន រសា	មានការកម្ចាត់បង់នូវភាពងងឹត គឺ មោហៈចេញ ដែលបិទបាំងនូវសភាវៈលក្ខណៈ នៃធម៌ទាំងឡាយ ជាកិច្ច ។
-អសម្មោហ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការមិនវង្វេង ជាផល ដូចអ្នកបង្ហាញផ្លូវដល់អ្នកធ្វើដំណើរ។
-សមាធិ បទដ្ឋានា	មានសមាធិ ជាហេតុជិត ។

ន័យម្យ៉ាងទៀត

-យថាភូត បដិវេធ លក្ខណា	មានការដឹងច្បាស់នូវសភាវធម៌តាមសេចក្តីពិត ជាលក្ខណៈ ។
-វិសយោភាសន រសា	មានការឆ្លុះបញ្ចាំងនូវ អារម្មណ៍ឲ្យភ្លឺច្បាស់ ជាកិច្ច ដូចប្រទីប។
-អសម្មោហ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការមិនវង្វេង ជាផល ។
-យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានា	មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្ត ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាហេតុជិត។

-ឥន្ទ្រិយ បរិបាកតា បទដ្ឋានា វា ឬមានឥន្ទ្រិយចាស់ក្លា ជាហេតុជិត ។

-កិលេស ទូរិភាវ បទដ្ឋានា វា ឬ មានការឆ្ងាយពី កិលេសទាំងឡាយ ជាហេតុជិត ។

-តិហេតុក បដិសន្ធិកតា បទដ្ឋានា វា ឬមានបដិសន្ធិ ចិត្តជាត្រៃហេតុ ជាហេតុជិត ។

កម្មស្សកតាបញ្ញា ១០ យ៉ាង

កម្មស្សកតាបញ្ញា បានដល់ បញ្ញាដឹងថា សត្វមានកម្មជារបស់ខ្លួន លោកហៅថា **ទសវត្ថុសម្មាទិដ្ឋិ** ប្រែថា សម្មាទិដ្ឋិមាន ១០ យ៉ាង គឺ :

១.អត្ថិ ទិន្នំ ឃើញថា ទានដែលគេឲ្យហើយ មានផល ។

២.អត្ថិ យិដ្ឋំ ឃើញថា ការបូជាព្រះរតនត្រ័យមានផល ។

៣.អត្ថិ ហុតំ ឃើញថា ការបូជាទេវតា មានផល ។

៤.អត្ថិ សុកតទុក្កតានំ ឃើញថា ផលនៃកម្មល្អ កម្មអាក្រក់

កម្មានំ ផលំវិបាកោ	ផលវិបាក មាន ។
៥.អត្ថិ មាតា	ឃើញថា គុណរបស់មាតាមាន ។
៦.អត្ថិ បិតា	ឃើញថា គុណរបស់បិតាមាន ។
៧.អត្ថិ អយំលោកោ	ឃើញថា លោកនេះ គឺ ជាតិនេះ មាន ។
៨.អត្ថិ បរលោកោ	ឃើញថា លោកខាងមុខ គឺ ជាតិខាងមុខ មាន ។
៩.អត្ថិ សត្តាឱបបាតិកា	ឃើញថា ឱបបាតិកសត្វ គឺ ទេវតា ព្រហ្ម ប្រេត អសុរកាយ និង សត្វនរក មាន ។
១០.អត្ថិ សមណ-ព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា	ឃើញថា សមណៈព្រាហ្មណ៍ អ្នកមានសីល មានដំណើរល្អ ជាអ្នកប្រតិបត្តិប្រពៃ ហើយប្រកាសនូវលោកនេះ និងលោកខាងមុខឲ្យឃើញច្បាស់ ដោយប្រាជ្ញាខ្លួនឯង ដ៏ក្រៃលែង មាន ។

ចេតសិកធម៌ ៥២ ដួង បណ្ឌិតបានពោលទុកជា ៣ ប្រភេទ មាន អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៤ និង

សោភណចេតសិក ២៥ ដោយប្រការយ៉ាងនេះឯង ៕

អំពីសម្បយោគន័យ

អំពីនេះទៅ នឹងពោលនូវសម្បយោគន័យ គឺ ការប្រកបនៃចេតសិកទាំងនោះ ដែលមិនដាច់គ្នាពីចិត្ត តាមដែលប្រកបបានក្នុងចិត្តុប្បាទទាំងឡាយ នៃដួងនីមួយ ៗ ។

ចេតសិកដែលមិនដាច់គ្នាពីចិត្ត ឈ្មោះថា **ចិត្តាវិយុត្តា** ឯចំពោះចិត្តព្រមទាំងសម្បយុត្តធម៌ ហៅថា **ចិត្តុប្បាទ** ។

សម្បយុត្តៈ សម្បយោគៈ និង **សង្គហៈ** មានសេចក្ដីផ្សេងគ្នា ដូចម្ដេច ?

- **សម្បយុត្តៈ** ប្រែថា ប្រកបហើយ បានដល់ ចិត្តប្រកបជាមួយចេតសិក ដូចពាក្យថា **ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តំ** ប្រែថា ចិត្តប្រកបជាមួយនឹងសេចក្ដីយល់ខុស ជាដើម ។

- **សម្បយោគៈ** ប្រែថា ការប្រកបរួមគ្នា បានដល់ ការប្រកបរួមគ្នានៃចេតសិកទាំងឡាយ ដែលមិនដាច់គ្នាពីចិត្ត ។

- **សង្គហៈ** ប្រែថា ការរួបរួម ឬ ការសង្គ្រោះ ក្នុងទីនេះ

សំដៅយកការរាប់ចំនួនចេតសិកក្នុងចិត្ត ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង ។

សម្បយោគ

សម្បយោគដោយសង្ខេប

សម្បយោគដោយសង្ខេប មាន ៤ ន័យ គឺ :-

-ន័យទី ១ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ដួង ប្រកបបាន ក្នុងចិត្តគ្រប់ដួងទាំងអស់ ។

-ន័យទី ២ បកិណ្ណកចេតសិក ៦ ដួង ប្រកបបានក្នុងចិត្ត តាមសមគួរ ។

-ន័យទី ៣ អកុសលចេតសិក ១៤ ដួង ប្រកបបានចំពោះតែ ក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ ដួង ។

-ន័យទី ៤ សោភណចេតសិក ២៥ ដួង ប្រកបបានចំពោះតែ ក្នុងសោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ដួង ប៉ុណ្ណោះ ។

សម្បយោគដោយពិស្តារ

សម្បយោគដោយពិស្តារ មាន ១៦ ន័យ គឺ :-

- សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ដួង មាន ១ ន័យ ។

- បកិណ្ណកចេតសិក ៦ ដួង មាន ៦ ន័យ គឺ :

វិតក្កៈ១ន័យ វិចារៈ១ន័យ អធិមោក្ខៈ១ន័យ វីរិយៈ១ន័យ បីតិ១ន័យ ឆន្ទៈ១ន័យ ។

- អកុសលចេតសិក ១៤ ដួង មាន ៥ ន័យ គឺ :

មោចតុកៈ១ន័យ លោតិកៈ១ន័យ ទោចតុកៈ១ន័យ ថីទុកៈ១ន័យ វិចិកិច្ឆា១ន័យ ។

- សោភណចេតសិក ២៥ ដួង មាន ៤ ន័យ គឺ :

សោភណសាធារណចេតសិក១ន័យ វិរតិ១ន័យ អប្បមញ្ញា១ន័យ បញ្ញា១ន័យ ។

អធិប្បាយសម្បយោគ

សម្បយោគន័យ

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក

ន័យទី ១ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ដួង មាន ផស្សៈ ជាដើម ប្រកបជាមួយចិត្តបានទាំងអស់ ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង ។

សម្បយោគន័យបកិណ្ណកចេតសិក

- **ន័យទី ១ វិតក្កចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្ត **៥៥ ដួង** ក្នុងចិត្តពិស្តារ គឺ :-

-កាមាវចរចិត្ត ៤៤ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០)

-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១

មិនប្រកបជាមួយចិត្ត **៦៦ ដួង** គឺ:-

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០

-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១

-តតិយជ្ឈាន ចិត្ត ១១

-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១

-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣

- **ន័យទី ២ វិចារចេតសិក** ប្រកបជាមួយចិត្ត **៦៦ ដួង** ក្នុងចិត្តពិស្តារ គឺ:-

-កាមាវចរចិត្ត ៤៤ (វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០)

-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១

-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១

មិនប្រកបជាមួយ ចិត្ត **៥៥ ដួង** គឺ:-

-វៀវទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០
-តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១
-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១
-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣

- ន័យទី ៣ អធិមោក្ខចេតសិក ប្រកបជាមួយចិត្ត **៧៨ ឬ ១១០ ដួង** គឺៈ-

-កាមាវចរចិត្ត ៤៣ (វៀវទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១)
-មហគ្គតចិត្ត ២៧
-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ដួង ។

មិនប្រកបជាមួយចិត្ត **១១ ដួង** គឺៈ-

-វៀវទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០
-វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត ១

ន័យទី ៤ វីរិយចេតសិក ប្រកបជាមួយចិត្ត **៧៣ ឬ ១០៥ ដួង** គឺៈ

-កាមាវចរចិត្ត ៣៨ (វៀវទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០ សន្តីរណចិត្ត ៣ និងមនោធាតុចិត្ត ៣)

-មហគ្គតចិត្ត ២៧

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង ។

មិនប្រកបជាមួយចិត្ត **១៦ ដួង** គឺ:-

-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ១០

-សន្តីរណចិត្ត ៣

-មនោធាតុ ៣

ន័យទី ៥ បីតិចេតសិក ប្រកបជាមួយចិត្ត **៥១ ដួង** ក្នុងចិត្តពិស្តារ គឺ:-

-កាមាវចរសោមនស្សសហគតចិត្ត ១៨ (គឺ លោភសោមនស្សចិត្ត ៤ សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ និង សោមនស្សកាមាវចរសោភណចិត្ត ១២)

-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១

-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១

-តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១

មិនប្រកបជាមួយ ចិត្ត **៧០ ដួង** គឺ:-

-ឧបេក្ខាលោភមូលចិត្ត ៤

-ទោសមូលចិត្ត ២

-មោហមូលចិត្ត	២
-ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត	១០
-ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត	២
-មនោធាតុចិត្ត	៣
-មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត	១
-ឧបេក្ខាកាមាវចរសោភណចិត្ត	១២
-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត	១១
-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត	២៣

ន័យទី ៦ ឆន្ទចេតសិក ប្រកបជាមួយចិត្ត **៦៩ ឬ ១០១ ដួង** គឺ:-

-កាមាវចរចិត្ត	៣៤ ដួង (វៀរមោហមូល-ចិត្ត ២ និង អហេតុកចិត្ត ១៨)
-មហគ្គតចិត្ត	២៧
-លោកុត្តរចិត្ត	៨ ឬ ៤០ ដួង

មិនប្រកបជាមួយចិត្ត **២០ ដួង** គឺ:-

-មោហមូលចិត្ត	២
-អហេតុកចិត្ត	១៨

ចិត្តដែលបកិណ្ណកចេតសិក
ប្រកប និង មិនប្រកប

ចេតសិក	ប្រកបក្នុងចិត្ត	មិនប្រកបក្នុងចិត្ត
វិតក្កចេតសិក	៥៥	៦៦
វិចារចេតសិក	៦៦	៥៥
អធិមោក្ខចេតសិក	៧៨ ឬ ១១០	១១
វីរិយចេតសិក	៧៣ ឬ ១០៥	១៦
បីតិចេតសិក	៥១	៧០
ឆន្ទចេតសិក	៦៩ ឬ ១០១	២០

ចំណាំ

ការសម្តែងចំនួនចិត្ត ដែលប្រកបជាមួយបកិណ្ណកចេតសិកនេះ មាន ២ ន័យ គឺ រាប់ចំនួនចិត្តដោយសង្ខេបខ្លះ និងដោយពិស្តារខ្លះ ពោលគឺ បើចេតសិកណា ប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្តបានទាំងអស់ ចិត្តដែលប្រកបនោះ គឺ រាប់ដោយសង្ខេប ដូចក្នុងន័យទី៣ ទី៤ ទី៦ តែបើចេតសិកណា ប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្ត មិនបានទាំងអស់ទេ ចិត្តដែលប្រកបនោះ ក៏រាប់ដោយពិស្តារ ដូចក្នុង

ន័យ ទី១ ទី២ ទី៥ ។

ឬក៏ បើបកិណ្ណកចេតសិកដួងណា មិនមែនជាអង្គឈាន រាប់ចិត្តដែលប្រកបនោះដោយសង្ខេប តែបើជាអង្គឈានវិញ ក៏រាប់ដោយពិស្តារ ។

ប្រការមួយទៀត ចំពោះវិតក្កៈ និង វិចារចេតសិក ដែលប្រកបជាមួយលោកុត្តរចិត្ត ដែលបានសម្តែងមកហើយនោះ សំដៅយកលោកុត្តរចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គល ដែលជាឈានលាភីប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែបើព្រះ អរិយបុគ្គលនោះជាសុក្ខវិបស្សកៈ **វិតក្កៈ វិចារចេតសិក** រមែង ប្រកបបានទាំងអស់ ។

ចំណែកឯ **បីតិចេតសិក** វិញ រមែងកើតបានដោយអាស្រ័យលោកុត្តរចិត្តដែលកើតឡើង ពោលគឺ បើលោកុត្តរចិត្តនោះកើតព្រមជាមួយសោមនស្សវេទនា **បីតិចេតសិក** ក៏ប្រកបជាមួយបាន បើលោកុត្តរចិត្តនោះ កើតព្រមជាមួយឧបេក្ខាវេទនា **បីតិចេតសិក** ក៏ប្រកបមិនបាន ។

សម្បយោគន័យអកុសលចេតសិក

ន័យទី ១ មោចតុកចេតសិក គឺ មោហៈ អហិរិកៈ អនោត្តប្បៈ ឧទ្ធច្ចៈ ៤ ដួងនេះ ប្រកបជាមួយអកុសលចិត្តទាំង ១២ ដួង គឺ៖

-លោភមូលចិត្ត ៨
-ទោសមូលចិត្ត ២
-មោហមូលចិត្ត ២

ន័យទី ២ លោតិកចេតសិក គឺ លោភៈ ទិដ្ឋិ មានៈ ៣ ដួងនេះ ប្រកបជាមួយលោភមូលចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

-លោភចេតសិក ប្រកបក្នុងលោភមូលចិត្ត **៨ ដួង** ។
-ទិដ្ឋិចេតសិក ប្រកបនឹងទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តចិត្ត **៤ ដួង**។
-មានចេតសិក ប្រកបនឹងទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តចិត្ត **៤ ដួង** ។

ន័យទី ៣ ទោចតុកចេតសិក គឺ ទោសៈ ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ ៤ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយទោសមូលចិត្តទាំង ២ ដួង ។

ន័យទី ៤ ថីទុកចេតសិក គឺ ថីនៈ មិទ្ធៈ ២ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយអកុសលសសង្ខារិកចិត្ត ៥ ដួង គឺ:

-លោភមូលសសង្ខារិកចិត្ត ៤
-ទោសមូលសសង្ខារិកចិត្ត ១

ន័យទី ៥ វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយតែ

វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត **១ ដួង** ប៉ុណ្ណោះ ។

សម្បយោគន័យសោភណចេតសិក

ន័យទី ១ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ដួង ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបានទាំង ៥៩ ឬ ៩១ ដួង គឺ:

-កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤

-មហគ្គតចិត្ត ២៧

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង

ន័យទី ២ វិរតិចេតសិក គឺ សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តៈ សម្មាអាជីវៈ ៣ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបាន **១៦ ឬ ៤៨ ដួង** គឺ:

-មហាកុសលចិត្ត ៨

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង

មិនប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ៤៣ ដួង គឺ:

-មហាវិបាកចិត្ត ៨

-មហាកិរិយាចិត្ត ៨

-មហគ្គតចិត្ត ២៧

- **វិរតិចេតសិក** ទាំង ៣ ដួងនេះ កាលណាប្រកបក្នុងលោកុត្តរចិត្ត រមែងប្រកបបានពិតប្រាកដ ហើយព្រមគ្នាទាំង ៣ ក្នុងឋានៈជាអ្នកប្រហារ មិច្ឆាវាចា មិច្ឆាកម្មន្តៈ និង មិច្ឆាអាជីវៈជាសមុច្ឆេទ ។ ប៉ុន្តែកាលណាប្រកបក្នុងមហាកុសលវិញ រមែងប្រកបបានមួយដងមួយកាល គឺ មិនប្រាកដទេ ហើយមិនព្រមគ្នាទៀត មួយដួងៗ ព្រោះមានអារម្មណ៍ផ្សេងគ្នា ។

ហេតុផលដែល **វិរតិចេតសិក ៣** នេះមិនកើតក្នុងមហាវិបាកចិត្ត និងក្នុងមហាកិរិយាចិត្តនោះ ពីព្រោះវិរតិចេតសិកនេះ គឺកើតឡើងដោយការវៀរចាកនូវទុច្ចរិតដែលជាតទង្គៈ (គឺ ដែលជាអង្គនោះ) ក្នុងលោកិយៈនោះ រមែងជាកុសលជាតិជានិច្ច និងជាវិបាកជាតិ ឬ កិរិយាជាតិមិនបាន ។ ម្យ៉ាងទៀត ព្រោះមហាវិបាកចិត្តមិនមានវិរមិតព្វវត្ថុ (គឺ វត្ថុដែលគប្បីវៀរដែលកំពុងប្រាកដចំពោះមុខ) ហើយនិងព្រោះមហាកិរិយាចិត្តនោះ ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ដែលលោកបានប្រហារទុច្ចរិតកម្មដោយសមុច្ឆេទប្បហានស្រេចហើយ ។

ហេតុផលដែល **វិរតិចេតសិក ៣** នេះ មិនកើតក្នុងមហគ្គតចិត្ត ពីព្រោះមហគ្គតកុសល និងកិរិយានេះ រមែងកើតឡើងអាស្រ័យដោយ បរិកម្មសមាធិ ឧបចារសមាធិ កើតឡើងពីភាវនាដែលមានកម្មដ្ឋានជាអារម្មណ៍ មិនមែនកើតឡើង ដោយអាស្រ័យការ

វៀរទុច្ចរិតដែលមានវិរមិតព្វវត្ថុជាអារម្មណ៍ ប្រការណាមួយឡើយ ។

ម្យ៉ាងទៀត កាលណា ជាមហគ្គតចិត្តហើយ ក៏មិនចាំបាច់និយាយថា វក្សាវិរតិទៀតនោះដែរ ។

ន័យទី ៣ អប្បមញ្ញាចេតសិក គឺ ករុណា និង មុទិតា ២ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយសោភណចិត្តបាន ២៨ ដួង គឺ:

-មហាកុសលចិត្ត	៨
-មហាកិរិយាចិត្ត	៨
-រូបាវចរចិត្ត	១២ (វៀររូបាវចរ-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣)។

មិនប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត ៣១ ឬ ៦៣ ដួង គឺ:

-មហាវិបាកចិត្ត	៨
-រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត	៣
-អរូបាវចរឈានចិត្ត	១២
-លោកុត្តរចិត្ត	៨ ឬ ៤០

អប្បមញ្ញាចេតសិក ទាំង២ ដួងនេះ ប្រកបក្នុងសោភណចិត្ត ២៨ ដួងនោះ គឺ អ្នកដែលចំរើន ករុណា មុទិតាកម្មដ្ឋាន ក្នុងកាលដំបូងដែលនៅជាបរិកម្មភាវនា និង ជាបរិកម្មនិមិត្ត មិនទាន់ដល់

ឧគ្គហនិមិត្តទេនោះ ករុណា មុទិតា នឹងកើតឡើងបាន គឺ ចិត្តនោះជាសោមនស្សពិតៗ បើពុំដូច្នោះទេ ក៏នឹងមិនអាចកើតបាន ។ ប៉ុន្តែដល់បានចំរើនកម្មដ្ឋាននោះ តទៅ រហូតដល់បានឧគ្គហនិមិត្ត កើតជំនាញល្អហើយ ករុណា និង មុទិតា រមែងអាចកើតជាមួយសោមនស្សចិត្តក៏បាន ឬ ជាមួយឧបេក្ខាចិត្តក៏បាន យ៉ាងនេះ ។

ហេតុផលដែលអប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ដួងនេះ មិនកើតក្នុងមហាវិបាក ៨ ដួង ក្នុងរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង ក្នុងអរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង និង ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួងនោះ ពីព្រោះ ធម្មតាអប្បមញ្ញាចេតសិក ២ នេះ មាន ទុក្ខិតសត្វបញ្ញត្តិ និង សុខិតសត្វបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ប៉ុណ្ណោះ ចំណែកឯមហាវិបាកចិត្ត ៨ នឹងអាចកើតឡើង ត្រូវអាស្រ័យកាមារម្មណ៍ដែលជាបរមត្ថអារម្មណ៍ ។

ឯចំណែករូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង តែងមានមជ្ឈត្ត-សត្វបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ចំពោះអរូបាវចចិត្ត ១២ ដួងនោះ កាន់តែមានអារម្មណ៍ប្រណីតជាងទៅទៀត ។ ចំណែក លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួងនោះ គឺ ជាចិត្តមានតែព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ដូច្នេះហើយទើបពោលថា អប្បមញ្ញាចេតសិកនេះ មិនប្រកបក្នុងចិត្ត ៣១ ឬ ៦៣ ដួងនោះ យ៉ាងនេះឯង ។

ន័យទី ៤ បញ្ញាចេតសិក ប្រកបជាមួយសោភណចិត្ត បាន

៤៧ ឬ ៧៩ ដួង គឺ:

-កាមាវចរសោភណញាណសម្បយុត្តចិត្ត ១២

-មហគ្គតចិត្ត ២៧

-លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង

មិនប្រកបជាមួយចិត្ត ១២ ដួង ដែលជាកាមាវចរសោភណ-ញាណវិប្បយុត្តចិត្ត ។

និយតយោគីចេតសិក និង អនិយតយោគីចេតសិក

ក្នុងបណ្តាចេតសិកទាំង ៥២ ដួងនោះ ចែកចេញជា ២ ពួក គឺ **អនិយតយោគីចេតសិក** មួយពួក និង **និយតយោគីចេតសិក** មួយពួក ។

ពួកចេតសិកទាំងឡាយណា តែងកើតឡើងប្រកបក្នុងចិត្តមិនទៀងទាត់ មិនប្រាកដ មិនកំណត់ គឺថា ជួនកាលកើតឡើងប្រកប ជួនកាលមិនកើតឡើងប្រកប ពួកចេតសិកទាំងនោះ ហៅថា **អនិ-យតយោគីចេតសិក** បានដល់ ចេតសិក ១១ ដួង គឺ:

-ឥស្សា មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ

-លោកិយវិរតិ ៣

-អប្បមញ្ញា ២

-មានះ

-ថីនះ មិទ្ធះ

អនិយតយោគីចេតសិក ១១ ដួង នេះ ចែកចេញជា ៣ ប្រភេទ គឺ :

១. នានាកទាចិចេតសិក

២. កទាចិចេតសិក

៣. សហាកទាចិចេតសិក

ចេតសិកទាំង ៨ នេះ គឺ **ឥស្សា មច្ឆរិយះ កុក្កុច្ចះ លោកិយវិរតិ ៣** និង **អប្បមញ្ញា ២** ជាចេតសិកប្រកបជាមួយចិត្តមិនទៀងទាត់ គ្រាខ្លះក៏ប្រកប គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកប ហើយគ្រាដែលប្រកបក្នុងចិត្តនោះទៀត គឺ ប្រកបបានមួយ ៗ ប៉ុណ្ណោះ មិនប្រកប ២ ឬ ៣ តែម្តងនោះទេ ព្រោះដូច្នោះហើយ ទើបហៅថា **នានាកទាចិចេតសិក** ។

ដូច ឥស្សា មច្ឆរិយះ កុក្កុច្ចះ ទាំង ៣ ដួងនេះ ប្រកបមិន

ទៀងទាត់ គឺថា៖

វេលាណា ទោសចិត្តកើតឡើង ដោយមិនមាន អាការឫស្យាលាក់លៀម កំណាញ់ ឬ ក្តៅក្រហាយស្តាយក្រោយ ជាអារម្មណ៍ណាមួយទេ គឺ កើតឡើងដោយអារម្មណ៍ដទៃ វេលានោះ ទោសចិត្តនោះកើតឡើង មិនមានចេតសិក ៣ នេះប្រកបទេ មានតែទោស-ចេតសិកប្រកបតែឯងប៉ុណ្ណោះ ។

វេលាណា ទោសចិត្តកើតឡើង ដោយមានសេចក្តីឫស្យាច្រណែននូវគុណសេចក្តីល្អរបស់អ្នកដទៃ វេលានោះ ទោសចិត្តក៏មានឥស្សាចេតសិកប្រកប តែមិនមាន មច្ឆរិយៈ កុក្កុច្ចៈ ប្រកបជាមួយទេ។

វេលាណា ទោសចិត្តកើតឡើង ដោយមានសេចក្តីកំណាញ់ក្នុងគុណសេចក្តីល្អរបស់ខ្លួន វេលានោះ ទោសចិត្តក៏មាន មច្ឆរិយ-ចេតសិកប្រកប ឥស្សា និង កុក្កុច្ចៈ ក៏មិនមានប្រកបឡើយ ។

វេលាណា ទោសចិត្តកើតឡើង ដោយមានសេចក្តីក្តៅក្រហាយស្តាយក្រោយក្នុងទុច្ចរិតដែល បានធ្វើរួចហើយ ឬក្នុងសុចរិតដែលមិនទាន់បានធ្វើ វេលានោះ ទោសចិត្តក៏មាន កុក្កុច្ចចេតសិកប្រកប ឥស្សា និង មច្ឆរិយៈ មិនប្រកបជាមួយឡើយ ។

ដូចលោកិយវិរតិ ៣ ដួង នេះ គឺថា៖

វេលាណា មហាកុសលចិត្ត កើតឡើងដោយអាស្រ័យ សទ្ធា

សតិ បញ្ញា មេត្តា ករុណា មុទិតា មិនមានការទាក់ទងនឹងការវៀរចាកនូវទុច្ចរិតតាម កាយ វាចា និង អាជីវៈទេ វេលានោះ មហាកុសលចិត្តនោះ ក៏មិនមានវិរតិចេតសិកប្រកបជាមួយ ។

វេលាណា មហាកុសលចិត្ត កើតឡើងដោយការវៀរចាកនូវវចីទុច្ចរិត ៤ ដែលមិនទាក់ទងនឹងអាជីព វេលានោះ មហាកុសលចិត្តនោះ ក៏មានសម្មាវាចាចេតសិកប្រកប សម្មាកម្មន្តចេតសិក និង សម្មាអាជីវចេតសិក មិនប្រកបជាមួយឡើយ ។

វេលាណា មហាកុសលចិត្ត កើតឡើងដោយការវៀរចាកនូវកាយទុច្ចរិត ៣ ដែលមិនទាក់ទងនឹងអាជីព វេលានោះ សម្មា-កម្មន្តចេតសិក ក៏ចូលប្រកប សម្មាវាចា សម្មាអាជីវៈ មិនប្រកបឡើយ ។

វេលាណា មហាកុសលចិត្ត កើតឡើងដោយការវៀរចាកនូវកាយទុច្ចរិត ឬវចីទុច្ចរិតដែលមាន អាជីពជាប្រធាន វេលានោះ សម្មាអាជីវៈក៏ចូលប្រកប សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តៈ ក៏មិនចូលប្រកបឡើយ ។

ដូចអប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ដួង នេះ គឺថាៈ

វេលាណា មហាកុសលចិត្ត ឬមហាកិរិយាចិត្តកើតឡើងដោយអាស្រ័យ សទ្ធា សតិ បញ្ញា ជាដើម មិនបានអាស្រ័យករុណា ឬ

មុទិតាទេ វេលានោះ មហាកុសលចិត្ត ឬ មហាកិរិយាចិត្តនោះ ក៏មិនមានអប្បមញ្ញាចេតសិកចូលប្រកប ។

វេលាណា ដែលរូបាវចរឈានចិត្ត កើតឡើងដោយអាស្រ័យការចំរើនកម្មដ្ឋានដទៃ ៗ មានកសិណជាដើម មិនបានអាស្រ័យការចំរើនអប្បមញ្ញាកម្មដ្ឋានទេ វេលានោះ រូបាវចរឈានចិត្តនោះ អប្បមញ្ញាចេតសិក ក៏មិនចូលប្រកបជាមួយឡើយ ។ សូម្បីខណៈដែលមានឱកាសចូលរួមប្រកបជាមួយចិត្ត ២៨ ដួង ក៏ដោយ ក៏មិនប្រកបព្រមជាមួយគ្នាដែរ

វេលាណា ចិត្ត ២៨ ដួង ទាំងនេះ កើតឡើងដោយអាស្រ័យទុក្ខិតសត្វប្បញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ឬជាកម្មដ្ឋាន វេលានោះ ករុណាចេតសិក ក៏ចូលប្រកប ចំណែកមុទិតាចេតសិកមិនបានចូលប្រកបទេ ។

វេលាណា ចិត្ត ២៨ ដួង ទាំងនេះ កើតឡើងដោយអាស្រ័យសុខិតសត្វប្បញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ឬជាកម្មដ្ឋាន វេលានោះ មុទិតាចេតសិក ក៏ចូលប្រកប ចំណែកករុណាចេតសិកមិនបានចូលប្រកបទេ ។

មានះចេតសិក ១ ដួង កាលកើតឡើង រមែងប្រកបជាមួយនឹងទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភចិត្ត ៤ ដួង ណាមួយ តែប្រកបមិនទៀងទាត់ដែរ គឺថា៖

វេលាណា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភចិត្តកើតឡើង ដោយអាស្រ័យការ

ប្រកាន់ ឬកពាក្រអើត តម្កើងខ្លួន វេលានោះ មានះចេតសិក ក៏ប្រកបជាមួយចិត្តនោះ ។

វេលាណា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តលោភចិត្តកើតឡើង ដោយមិនមានការប្រកាន់ឬកពាក្រអើត តម្កើងខ្លួនទេ វេលានោះ មានះចេតសិក ក៏មិនបានប្រកប , ដូច្នេះហើយ ទើបហៅចេតសិកនេះ ថា **កទាចិ-ចេតសិក** ។

ថីនៈ និង មិទ្ធចេតសិក ទាំង ២ ដួងនេះ កើតរួមជាមួយគ្នាជានិច្ច មិនដែលប្រាសចាកពីគ្នាទេ តែក៏ចាត់ថា ជាចេតសិកមិនទៀងទាត់នោះ ពីព្រោះ ជួនកាលក៏ប្រកប ជួនកាលក៏មិនប្រកប។

វេលាណា អកុសលសសង្ខារិកចិត្តកើតឡើង តែចិត្តនោះជាចិត្តស្វាហាប់មានកម្លាំង មិនរួញរាទេ វេលានោះ ថីនៈ និង មិទ្ធៈក៏មិនចូលប្រកប ។

ប៉ុន្តែវេលាណា បើអកុសលសសង្ខារិកចិត្តដែលកើតឡើងនោះមានការរួញរា មិនស្វាហាប់ទេ វេលានោះ ថីនៈ និង មិទ្ធៈ ក៏ចូលប្រកបជាមួយ , ព្រោះដូច្នេះហើយ ទើបចេតសិកទាំង ២ នេះហៅថា **សហកទាចិចេតសិក** ។

ចំណែកពួកចេតសិកទាំងឡាយណា តែងកើតឡើងប្រកបក្នុង

ចិត្តទៀងទាត់ប្រាកដជានិច្ច ពួកចេតសិកនោះ ហៅថា **និយតយោគី-ចេតសិក** បានដល់ ចេតសិក ៤១ ដួង គឺ:

-សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧
-បកិណ្ណកចេតសិក ៦
-មោចតុកចេតសិក ៤
-លោភចេតសិក ១
-ទិដ្ឋិចេតសិក ១
-ទោសចេតសិក ១
-វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១
-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩
-បញ្ញាចេតសិក ១

និយតយោគីចេតសិក ៤១ ដួងនេះ មានសេចក្តីអធិប្បាយថា :

ក្នុងវេលាណាចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ ដួង កើតឡើង វេលានោះ **សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧** រមែងកើតឡើងជាមួយផងជានិច្ច ។

ក្នុងវេលាណាចិត្ត ៥៥ , ចិត្ត ៦៦ , ចិត្ត ៧៨ ឬ ១១០ , ចិត្ត ៧៣ ឬ ១០៥ , ចិត្ត ៥១ , ចិត្ត ៦៩ ឬ ១០១ ដួងកើត

ឡើង វេលានោះ **បកិណ្ណកចេតសិកទាំង** ៦ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ អធិមោក្ខ វីរិយៈ បីតិ ឆន្ទៈ ក៏កើតរួមជាមួយនឹងចិត្តនោះ ៗ តាមលំដាប់ជានិច្ច ។

ក្នុងវេលាណា អកុសលចិត្ត ១២ ដួង កើតឡើង វេលានោះ **មោចតុកចេតសិក ៤** រមែងកើតរួមជាមួយជានិច្ច ។

ក្នុងវេលាណា លោភមូលចិត្ត ៨ ដួងកើតឡើង វេលានោះ **លោភចេតសិក** រមែងកើតរួមជាមួយជានិច្ច ។

វេលាណា ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តលោភចិត្ត ៤ ដួង កើតឡើង វេលានោះ **ទិដ្ឋិចេតសិក** រមែងកើតរួមជាមួយជានិច្ច ។

វេលាណា វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្តកើតឡើង វេលានោះ **វិចិកិច្ឆាចេតសិក** រមែងកើតរួមជាមួយជានិច្ច ។

វេលាណា សោភណចិត្ត ៥៩ ឬ ៩១ ដួង កើតឡើង វេលានោះ សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ រមែងកើតរួមជាមួយគ្រប់ដួងជានិច្ច ។

ក្នុងវេលាណា ញាណសម្បយុត្តចិត្ត ៤៧ ឬ ៧៩ ដួង កើតឡើង វេលានោះ **បញ្ញាចេតសិក** រមែងកើតរួមជាមួយចិត្តនោះជានិច្ច ។ ម្យ៉ាងទៀត វិរតិចេតសិក ៣ ដួង កាលណា កើតក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង ក៏គឺជា និយតយោគីចេតសិក ប៉ុន្តែ ហៅថា

និយតឯកតោចេតសិក ព្រោះជាអង្គមគ្គ ៕

អំពីសង្គហន័យ

សង្គហៈ ប្រែថា ការរួបរួម ឬ ការសង្គ្រោះ តាមន័យនេះ សំដៅដល់ការរួបរួម គឺ ការរាប់ចិត្តដួងនីមួយៗ ដែលមានចេតសិកកើតរួមជាមួយ តើមានចេតសិកអ្វីខ្លះ ឬការរាប់ចេតសិកទាំងឡាយ ដែលកើតរួមជាមួយនឹងចិត្តមួយដួងៗ ដែលកើតឡើង ។

សង្គហន័យដោយសង្ខេប

សង្គហន័យ គឺ ការរាប់ដោយសង្ខេប ចំនួនចេតសិកក្នុងចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ ដួង នោះមាន ៥ ន័យ តាមសមគួរដល់ការប្រកបបាន គឺ :

ន័យទី ១ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួម ៣៦ ដួង បានដល់:-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក ២)

ន័យទី ២ មហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង មានចេតសិកកើត រួម ៣៥ ដួង បានដល់:-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណចេតសិក ២២ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣)

ន័យទី ៣ កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង មានចេតសិកកើត រួម ៣៨ ដួង បានដល់:-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណចេតសិក ២៥

ន័យទី ៤ អកុសលចិត្ត ១២ ដួង មានចេតសិកកើត រួម ២៧ ដួង បានដល់:-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-អកុសលចេតសិក ១៤

ន័យទី ៥ អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង មានចេតសិកកើត រួម ១២ ដួង បានដល់:-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរឆន្ទចេតសិក ១) ។

សង្គហដោយន័យពិស្ដារ

សង្គហន័យ គឺ ការរាប់ចំនួនចេតសិក ក្នុងចិត្តដោយពិស្ដារ មាន ៣៣ ន័យ គឺ :

- លោកុត្តរចិត្ត	៤០ ដួង	មាន ៥	ន័យ
- មហគ្គតចិត្ត	២៧ ដួង	មាន ៥	ន័យ
- កាមាវចរសោភណចិត្ត	២៤ ដួង	មាន ១២	ន័យ
- អកុសលចិត្ត	១២ ដួង	មាន ៧	ន័យ
- អហេតុកចិត្ត	១៨ ដួង	មាន ៤	ន័យ

រួមចិត្ត ១២១ ដួង ទាំងអស់ មាន ៣៣ ន័យ ៕

អធិប្បាយសង្គហន័យ
សង្គហន័យនៃលោកុត្តរចិត្ត ៥ ន័យ

លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ដោយសង្ខេប គឺ មគ្គចិត្ត ៤ ផលចិត្ត ៤ នេះ មានចេតសិកកើតរួម **៣៦ ដួង** ស្មើគ្នាទាំងអស់គ្រប់ដួង ។ តែកាលណារាប់**លោកុត្តរចិត្ត**ដោយពិស្តារ **៤០ ដួង** ទើបមានសង្គហៈ ៥ ន័យ ដោយអំណាចនៃអង្គឈាន ដូចតទៅនេះ :

ន័យទី ១ លោកុត្តរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួម **៣៦ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក២)

ន័យទី ២ លោកុត្តរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មានចេតសិកកើតរួម **៣៥ ដួង** គឺ :

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវិតក្កៈ)
-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក២)

ន័យទី ៣ លោកុត្តរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៤ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក២)

ន័យទី ៤ លោកុត្តរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៣ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក២)

ន័យទី ៥ លោកុត្តរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៨ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៣ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៣ (វៀរអប្បមញ្ញាចេតសិក២)

សង្គហន័យ
នៃមហគ្គតចិត្ត ៥ ន័យ

មហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង មានសង្គហន័យដោយអំណាចនៃអង្គឈាន ទើបធ្វើឲ្យ

ចេតសិកកើតរួមមិនស្មើគ្នា គឺ :-

ន័យទី ១ រូបាវចរបឋមជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៥ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-សោភណចេតសិក ២២ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣)។

ន័យទី ២ រូបាវចរទុតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៤ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរវិតក្កៈ)

-សោភណចេតសិក ២២ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣)។

ន័យទី ៣ រូបាវចរតតិយជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម **៣៣ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ)

-សោភណចេតសិក ២២ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣)។

ន័យទី ៤ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង មាន ចេតសិកកើតរួម ៣២ ដួង គឺ :

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ)

-សោភណចេតសិក ២២ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣)។

ន័យទី ៥ រូបាវចរបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ៣ ដួង និង អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង មានចេតសិកកើតរួម **៣០ ដួង** គឺ :

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរវិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ)
-សោភណចេតសិក ២០ (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ អប្បមញ្ញាចេតសិក ២) ។

សង្គហន័យ នៃ
កាមាវចរសោភណចិត្ត ១២ ន័យ

កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង ចាត់ជាគូបាន ១២ គូ ទើបជាសង្គហៈ ១២ ន័យ គឺ :-

-ក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង ចាត់ជាគូបាន ៤ គូ មានសង្គហៈ ៤ ន័យ
-ក្នុងមហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង ក៏មានសង្គហៈ ៤ ន័យ
-ក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង ក៏មានសង្គហៈ ៤ ន័យដែរ

រួមទាំងអស់ ជាសង្គហៈ ១២ ន័យ ។

មហាកុសលសង្គហៈ ៤ ន័យ

ន័យទី ១ មហាកុសលចិត្តដួងទី ១ និង ទី ២ គឺ សោមនស្សសហគតញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ សសង្ខារិក ១ នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៨ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង

-សោភណចេតសិក ២៥ ដួង

ន័យទី ២ មហាកុសលចិត្តដួងទី ៣ និង ទី ៤ គឺ សោមនស្សសហគតញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ សសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៧ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង

-សោភណចេតសិក ២៥ ដួង (វៀរបញ្ញា)

ន័យទី ៣ មហាកុសលចិត្តដួងទី ៥ និង ទី ៦ គឺ ឧបេក្ខាសហគតញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ សសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៧ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៥ ដួង

ន័យទី ៤ មហាកុសលចិត្តដួងទី ៧ និង ទី ៨ គឺ ឧបេក្ខាសហគតញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ សសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៦ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២៤ ដួង (វៀរបញ្ញា)

កាលណា រាប់ចំនួនចេតសិកដែលប្រកបក្នុងមហាកុសលចិត្តទាំងអស់ មាន ៣៨ ដួង ។

មហាកិរិយាសង្គហៈ ៤ ន័យ

ន័យទី ១ មហាកិរិយាចិត្តដួងទី ១ និង ទី ២ នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៥ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង

-សោភណចេតសិក ២២ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក៣)

ន័យទី ២ មហាកិរិយាចិត្តដួងទី ៣ និង ទី ៤ នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៤ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង

-សោភណចេតសិក ២១ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ បញ្ញា ១)

ន័យទី ៣ មហាកិរិយាចិត្តដួងទី ៥ និង ទី ៦

នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៤ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២២ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក៣)

ន័យទី ៤ មហាកិរិយាចិត្តដួងទី ៧ និង ទី ៨

នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម ៣៣ ដួង គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)

-សោភណចេតសិក ២១ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ បញ្ញា ១)

កាលណា រាប់ចំនួនចេតសិកដែលប្រកបក្នុងមហាកិរិយាចិត្ត ទាំងអស់មាន ៣៥ ដួង ។

មហាវិបាកសង្គហៈ ៤ ន័យ

ន័យទី ១ មហាវិបាកចិត្តដួងទី ១ និង ទី ២

នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣៣ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង
-សោភណចេតសិក ២០ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ អប្បមញ្ញា ២)

ន័យទី ២ មហាវិបាកចិត្តដួងទី ៣ និង ទី ៤

នីមួយ ៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣២ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ ដួង
-សោភណចេតសិក ១៩ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា ១)

ន័យទី ៣ មហាវិបាកចិត្តដួងទី ៥ និង ទី ៦

នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣២ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)
-សោភណចេតសិក ២០ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ អប្បមញ្ញា ២)

ន័យទី ៤ មហាវិបាកចិត្តដួងទី ៧ និង ទី ៨

នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **៣១ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ ដួង (វៀរបីតិ)
-សោភណចេតសិក ១៩ ដួង (វៀរវិរតិចេតសិក ៣ អប្បមញ្ញា ២ បញ្ញា ១)

កាលណា រាប់ចំនួនចេតសិកដែលប្រកបក្នុងមហាវិបាកចិត្ត ទាំងអស់ មាន ៣៣ ដួង ។

សង្គហន័យ
នៃអកុសលចិត្ត ៧ ន័យ

អកុសលចិត្ត ១២ ដួង កាលបើពោលដោយសង្ខេប មាន ចេតសិកប្រកបបាន ២៧ ប៉ុន្តែបើចែកដោយពិស្តារ នឹងបានចេតសិក ប្រកបផ្សេងគ្នា ជាសង្គហៈ ៧ ន័យ គឺ :-

- លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង មាន ៤ ន័យ
- ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង មាន ២ ន័យ
- មោហមូលចិត្ត ២ ដួង មាន ១ ន័យ

រួមទាំងអស់ ជាសង្គហៈ ៧ ន័យ ។

លោភមូលសង្គហៈ ៤ ន័យ

ន័យទី ១ លោភមូលចិត្តដួង ទី ១ និង ទី ៣

គឺ សោមនស្សសហគតទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តអសង្ខារិក ១ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត

អសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកប្រកប **១៩ ដួង** គឺ :-

-លោភមូលចិត្តដួងទី ១ មាន

-អញ្ញសមានចេតសិក ១៣

-មោចតុកចេតសិក ៤

-លោភិកចេតសិក ១

-ទិដ្ឋិចេតសិក ១

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៣ មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-មោចតុកចេតសិក ៤

-លោភិកចេតសិក ១

-មានះចេតសិក ១

ន័យទី ២ លោភមូលចិត្តដួងទី ៥ និង ទី ៧ គឺ ឧបេក្ខាសហគត ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកប្រកប **១៨ ដួង** គឺ :-

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៥ មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-មោចតុកចេតសិក ៤

-លោភចេតសិក ១

-ទិដ្ឋិចេតសិក ១

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៧ មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)

-មោចតុកចេតសិក ៤

-លោតិកចេតសិក ១

-មានះចេតសិក ១

ន័យទី ៣ លោភមូលចិត្តដួងទី ២ និង ទី ៤ គឺ សោមនស្សសហគត ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត សសង្ខារិក ១ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកប្រកប **២១ ដួង** គឺ :-

-លោភមូលចិត្តដួងទី ២ មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-មោចតុកចេតសិក ៤

-លោភចេតសិក ១

-ទិដ្ឋិចេតសិក ១

-ថីទុកចេតសិក ២

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៤ មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣

-មោចតុកចេតសិក ៤
-លោតិកចេតសិក ១
-មានះចេតសិក ១
-ថីទុកចេតសិក ២

ន័យទី ៤ លោភមូលចិត្តដួងទី ៦ និង ទី ៨ គឺ ឧបេក្ខាសហគត ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត សសង្ខារិក ១ ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក ១ នីមួយៗ មានចេតសិកប្រកប **២០ ដួង** គឺ :-

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៦ មាន
-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)
-មោចតុកចេតសិក ៤
-លោភចេតសិក ១
-ទិដ្ឋិចេតសិក ១
-ថីទុកចេតសិក ២

-លោភមូលចិត្តដួងទី ៨ មាន
-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ)
-មោចតុកចេតសិក ៤
-លោតិកចេតសិក ១
-មានះចេតសិក ១

-ថីទុកចេតសិក   ២

ទោសមូលសង្គហៈ ២ ន័យ

ន័យទី ១ ទោសមូលចិត្តដួងទី ១ គឺ ទោមនស្សសហគត បដិឃសម្បយុត្ត អសង្ខារិក មានចេតសិកប្រកប **២០ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក   ១២ (វៀរបីតិ)

-មោចតុកចេតសិក   ៤

-ទោចតុកចេតសិក   ៤

ន័យទី ២ ទោសមូលចិត្តដួងទី ២ គឺ ទោមនស្សសហគត បដិឃសម្បយុត្ត សសង្ខារិក មានចេតសិកប្រកប **២២ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក   ១២ (វៀរបីតិ)

-មោចតុកចេតសិក   ៤

-ទោចតុកចេតសិក   ៤

-ថីទុកចេតសិក   ២

មោហមូលសង្គហៈ ១ ន័យ

ន័យ ១ នោះ គឺ មោហមូលចិត្តទាំង ២ ដួង នីមួយ ៗ មានចេតសិកប្រកប **១៥ ដួង** គឺ :-

-ឧបេក្ខាសហគតវិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរអធិមោក្ខៈ បីតិ ឆន្ទៈ)

-មោចតុកចេតសិក ៤

-វិចិកិច្ឆាចេតសិក ១

-ឧបេក្ខាសហគតឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរបីតិ ឆន្ទៈ)

-មោចតុកចេតសិក ៤

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក

សព្វាកុសលសាធារណចេតសិក គឺ មោចតុកៈ ៤ សព្វចិត្ត-សាធារណចេតសិក ៧ និង បកិណ្ណកចេតសិក៣ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ វីរិយៈ (វៀរអធិមោក្ខៈ បីតិ ឆន្ទៈ) រួមទាំង ១៤ ដួងនេះ ហៅថា

សព្វាកុសលយោគីចេតសិក គឺ ចេតសិកដែលប្រកបក្នុងអកុសលចិត្ត ១២ ដួង បានទាំងអស់ ។

សង្គហន័យ
នៃអហេតុកចិត្ត ៤ ន័យ

អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង មានសង្គហៈ ៤ ន័យ គឺ :-

ន័យទី ១ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ មានចេតសិកកើតរួម **១២ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរឆន្ទៈ)

ន័យទី ២ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង និង សោ-មនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ ដួង នីមួយៗ មានចេតសិកកើតរួម **១១ ដួង** គឺ :-

-មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរឆន្ទៈ បីតិ)

-សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត មាន

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១១ (វៀរឆន្ទៈ វិរិយៈ)

ន័យទី ៣ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង និង ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ដួង មានចេតសិកកើតរួម **១០ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១០ (វៀរឆន្ទៈ វិរិយៈ បីតិ)

ន័យទី ៤ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ មានចេតសិកកើតរួម **៧ ដួង** គឺ :-

-សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ។

ការដែលឆន្ទចេតសិក មិនកើតរួមជាមួយនឹងអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួងនោះ ព្រោះឆន្ទៈ ជាធម្មជាតិចូលចិត្តប៉ុនប៉ង ប្រាថ្នាត្រូវការនឹងធ្វើកិច្ចការណាមួយ (កត្តុកម្យតា) ចំណែកអហេតុកចិត្តទាំងនោះកើតឡើងព្រោះការប្រជុំព្រមនៃបច្ច័យធម៌ប៉ុណ្ណោះ មិនបានអាស្រ័យឆន្ទៈ គឺ សេចក្តីប៉ុនប៉ងប្រាថ្នា ត្រូវការទេ ព្រោះដូច្នោះហើយ ទើបមិនកើតរួមជាមួយនឹងអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង ៕

ចេតសិកដែលធ្វើឲ្យចិត្តផ្សេងគ្នា

ក្នុង **លោកុត្តរចិត្ត** អង្គឈានទាំង ៥ ធ្វើឲ្យចិត្តផ្សេងគ្នា គឺ **វិតក្កចេតសិក** ធ្វើឲ្យបឋមជ្ឈានចិត្តផ្សេងគ្នាពីឈានចិត្តដទៃ ៤ ទៀត ។ **វិចារចេតសិក** ធ្វើឲ្យទុតិយជ្ឈានចិត្តផ្សេងពី តតិយជ្ឈាន ចតុត្ថជ្ឈាន បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ។ **បីតិចេតសិក** ធ្វើឲ្យតតិយជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងគ្នាពី ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត និង បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត , **សុខ** (សោមនស្សវេទនា) ធ្វើឲ្យចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងគ្នាពីបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ។ **ឧបេក្ខាវេទនា** ធ្វើឲ្យបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងគ្នាពីឈានចិត្តដទៃ ៤ ទៀត ។

ក្នុង **មហគ្គតចិត្ត អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ ដួង** ធ្វើឲ្យបឋមជ្ឈានចិត្ត រហូតដល់ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ផ្សេងគ្នាពីបញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ១៥ ។ ចំណែកអង្គឈានទាំង ៥ ក៏ធ្វើឲ្យមហគ្គតចិត្តផ្សេងគ្នា ដូចសេចក្ដីផ្សេងគ្នាក្នុងលោកុត្តរចិត្តដែរ ។

ក្នុង **កាមាវចរសោភណចិត្ត វិរតិចេតសិក ៣** ធ្វើឲ្យមហាកុសលចិត្តផ្សេងគ្នាពីមហាវិបាក និង មហាកិរិយាចិត្ត ។

បញ្ញាចេតសិក ធ្វើឲ្យញាណសម្បយុត្តចិត្តផ្សេងគ្នាពីញាណ-វិប្បយុត្តចិត្ត ។ **បីតិចេតសិក** ធ្វើឲ្យសោមនស្សសហគតចិត្ត ផ្សេងគ្នាពីឧបេក្ខាសហគតចិត្ត ។ **អប្បមញ្ញាចេតសិក ២** ធ្វើឲ្យមហា-កុសល និងមហាកិរិយាចិត្តផ្សេងគ្នាពីមហាវិបាកចិត្ត ៕

តទុភយមិស្សកន័យ

កាលបើយល់សម្បយោគន័យ (ន័យនៃការប្រកបរួមគ្នានៃចេតសិកទាំងឡាយដែលមិនដាច់គ្នាពីចិត្ត) ដោយវិធី ១៦ ន័យ និងសង្គហន័យ (ន័យនៃការរាប់ចិត្តមួយដួង ។ ដែលមានចេតសិកប្រកប) ដោយវិធី ៣៣ ន័យហើយ ក៏សមគួរសម្តែងនូវ **តទុភ-យមិស្សកន័យ** គឺន័យនៃការចម្រុះនូវសម្បយោគន័យ និងសង្គហន័យរួមចូលគ្នា ក៏គឺជាការរាប់ចំនួនចេតសិកទាំងឡាយដែលប្រកបរួមក្នុងចេតសិក ៥២ ដួងនោះ ។

អញ្ញសមានាចេតសិក

- **ផស្សៈ** មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ព្រោះ

ផស្សៈនេះ តាមសម្បយោគន័យ ប្រកបបានក្នុងចិត្តទាំងអស់ ហើយក្នុងចិត្តទាំងអស់នេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ៥២ ដួង តាមសមគួរ ដូច្នេះ ចេតសិកដែលប្រកបនឹងផស្សៈ ទើបមាន ៥១ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។

សព្វចិត្តសាធារណចេតសិកដទៃផ្សេងទៀត ក៏មានសេចក្ដីដូចគ្នា គឺ :-

-វេទនា មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-សញ្ញា មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-ចេតនា មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-ឯកគ្គតា មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-ជីវិតិន្ទ្រិយ មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-មនសិការ មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។
-វិតក្កៈ មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។

ព្រោះតាមសម្បយោគន័យ វិតក្កៈនេះប្រកបបានក្នុងចិត្ត ៥៥ ដួង ក្នុងចិត្ត ៥៥ ដួងនេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ៥២ ដួង តាមសមគួរ ដូច្នេះ ចេតសិកដែលប្រកបនឹងវិតក្កៈ ទើបមាន ៥១ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។

បកិណ្ណកចេតសិកដទៃទៀត ក៏មានសេចក្ដីដូចន័យនេះដែរ ។

-វិចារៈ មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។

-អធិមោក្ខៈ មានចេតសិកប្រកប ៥០ (វៀរវិចិកិច្ឆា និង វៀរខ្លួនឯង) ។

-វីរិយៈ មានចេតសិកប្រកប ៥១ (វៀរខ្លួនឯង) ។

-បីតិ មានចេតសិកប្រកប ៤៦ (វៀរទោចតុកៈ ៤ វិចិកិច្ឆា ១ ខ្លួនឯង ១) ។

-ឆន្ទៈ មានចេតសិកប្រកប ៥០ (វៀរ វិចិកិច្ឆា ១ ខ្លួនឯង ១) ។

អកុសលចេតសិក

- មោហៈ មានចេតសិកប្រកប ២៦ គឺ អញ្ញសមានា-ចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១៣ (វៀរខ្លួនឯង) ព្រោះតាមសម្បយោគន័យ មោហៈនេះ ប្រកបបានក្នុងអកុសលចិត្តទាំងអស់ ហើយអកុសលចិត្តទាំងអស់ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ២៧ ដួង តាមសមគួរ ដូច្នេះចេតសិកដែលប្រកបនឹងមោហៈ ទើបមាន ២៦ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។ មោចតុកចេតសិក ដែលនៅ

សល់ ៣ ទៀត ក៏មានសេចក្ដីដូចគ្នា គឺ :

- **អហិរិកៈ** មានចេតសិកប្រកប ២៦ (វៀរខ្លួនឯង) ។
- **អនោត្តប្បៈ** មានចេតសិកប្រកប ២៦ (វៀរខ្លួនឯង) ។
- **ឧទ្ធច្ចៈ** មានចេតសិកប្រកប ២៦ (វៀរខ្លួនឯង) ។
- **លោភៈ** មានចេតសិកប្រកប ២១ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ៨ (វៀរទោចតុក ៤ វិចិកិច្ឆា ១ ខ្លួនឯង១) ព្រោះតាមសម្បយោគន័យ លោភៈនេះ ប្រកបបានក្នុងលោភមូលចិត្ត ៨ ហើយលោភមូលចិត្ត ៨ នេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ២២ ដួង តាមសមគួរ ដូច្នេះចេតសិកដែលប្រកបនឹងលោភៈ ទើបមាន ២១ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។

លោតិកចេតសិក ដែលនៅសល់ ២ ទៀត ក៏មានសេចក្ដីដូចគ្នា គឺ :-

-ទិដ្ឋិ មានចេតសិកប្រកប ២០ (វៀរមានះនិងខ្លួនឯង) ។

-មានះ មានចេតសិកប្រកប ២០ (វៀរទិដ្ឋិនិងខ្លួនឯង) ។

-ទោសៈ មានចេតសិកប្រកប ២១ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១២ (វៀរបីតិ) អកុសលចេតសិក ៩ (វៀរលោតិក ៣ វិចិកិច្ឆា ១ ខ្លួនឯង ១) ព្រោះតាមសម្បយោគន័យ ទោសៈនេះ ប្រកបបានក្នុងទោសមូលចិត្ត ២ ហើយទោសមូលចិត្ត ២ នេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ២២ ដួង តាមសមគួរ ដូច្នេះចេតសិកដែលប្រកបនឹងទោសៈ ទើបមាន ២១ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។

-ឥស្សា មានចេតសិកប្រកប ១៩ ដួង (វៀរបីតិ ១ លោតិកៈ ៣ វិចិកិច្ឆា ១ មច្ឆរិយៈ ១ កុក្កុច្ចៈ ១ ខ្លួនឯង ១) ។

-មច្ឆរិយៈ មានចេតសិកប្រកប ១៩ (វៀរបីតិ ១ លោតិកៈ ៣ វិចិកិច្ឆា ១ ឥស្សា ១ កុក្កុច្ចៈ ១ និងខ្លួនឯង ១) ។

-កុក្កុច្ចៈ មានចេតសិកប្រកប ១៩ (វៀរបីតិ ១ លោតិកៈ ៣ វិចិកិច្ឆា ១ ឥស្សា ១ មច្ឆរិយៈ ១ និងខ្លួនឯង ១)។

-ថីទុកៈ ២ មានចេតសិកប្រកប ក្នុងមួយដួង ៗ មាន ២៥ គឺ អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣ អកុសលចេតសិក ១២ (វៀរវិចិកិច្ឆា និងខ្លួនឯង) ព្រោះតាមសម្បយោគន័យ ថីទុកៈ ចេតសិកប្រកបបាន ក្នុងអកុសលសសង្ខារិក

៥ ដួង ហើយអកុសលចិត្ត ៥ នេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ២៦ ដួង ដូច្នេះចេតសិកដែលប្រកបនឹង **ថីទុកៈ** ចេតសិកក្នុងមួយដួងៗ ទើបមាន ២៥ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ។

-វិចិកិច្ឆាចេតសិក មានចេតសិកប្រកប ១៤ ដួង គឺ អញ្ញ-សមានាចេតសិក ១០ (វៀរ អធិមោក្ខ បីតិ ឆន្ទៈ) និង មោចតុកចេតសិក ៤ ។

សោភណចេតសិក

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩ ដួង មានចេតសិកប្រកបក្នុងមួយដួងៗ **៣៧ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណចេតសិក ២៥ (វៀរខ្លួនឯង)

-លោកិយវិរតិចេតសិក ៣ មួយដួងៗ មានចេតសិកប្រកប ៣៣ ដួង គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-បញ្ញា　　　　　　　　　១ (ព្រោះវិរតិ ៣ និង អប្បមញ្ញា ២ រួម ៥ ដួងនេះ កើតរួមគ្នាមិនបាន) ។

-លោកុត្តរវិរតិចេតសិក ៣ មួយដួងៗ មានចេតសិកប្រកប **៣៥ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក　　　១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩　វិរតិ ២ (វៀរខ្លួនឯង)

-បញ្ញា　　　　　　　　　១　(ព្រោះ លោកុត្តរវិរតិជាអង្គមគ្គ ជានិយត-ឯកតោចេតសិក) ។

- អប្បមញ្ញាចេតសិក ២ មួយដួងៗ មានចេតសិកប្រកប **៣៣ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក　　　១៣

-សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

-បញ្ញា　　　　　　　　　១ (ព្រោះ វិរតិ ៣ និង អប្បមញ្ញា ២ រួម ៥ ដួង នេះ កើតរួមគ្នាមិនបាន)

-បញ្ញាចេតសិក មានចេតសិកប្រកប **៣៧ ដួង** គឺ :-

-អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣
-សោភណចេតសិក ២៤ (វៀរខ្លួនឯង)

ព្រោះបញ្ញានេះ តាមសម្បយោគន័យ ប្រកបបានក្នុងចិត្តដែលជាញាណសម្បយុត្ត ៤៧ ឬ ៧៩ ដួង ហើយ ញាណសម្បយុត្តចិត្តនេះ តាមសង្គហន័យ រមែងមានចេតសិកប្រកប ៣៨ ដួង ដូច្នេះ ចេតសិកដែលប្រកបនឹងបញ្ញាចេតសិក ទើបមាន ៣៧ ដួង (វៀរខ្លួនឯង) ៕

ចំនួនចេតសិក
ដោយពិស្តារ ៣.៤២៦ ដួង

កាលណាយល់សម្បយោគន័យ និង សង្គហន័យនៃចេតសិកដែលប្រកបជាមួយនឹងចិត្តជានិច្ច ដោយន័យដែលពោលរួចមកហើយនោះ រមែងឃើញនូវចំនួនចេតសិក ស្មើនឹងចំនួនចិត្តតាមសមគួរដែលប្រកប គឺថា ចេតសិកណាប្រកបនឹងចិត្តបានប៉ុន្មានដួង ក៏រាប់ថា ចេតសិកនោះ មានចំនួនស្មើនឹងចំនួនចិត្ត ដែលចេតសិកនោះប្រកប គឺ :-

១. សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧ ដួង គឺ ដួងនីមួយៗ ប្រកបនឹងចិត្តបានទាំងអស់ បញ្ជាក់ថា មួយដួងៗមានផស្សៈជាដើម មានចំនួន ១២១ ដួង ដូច្នេះ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិករួមទាំងអស់មាន ៧ × ចិត្ត ១២១ ដួង = **៨៤៧ ដួង** ៕

២. បកិណ្ណកចេតសិក ៦ ដួង គឺ :-

វិតក្កៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ៥៥	ដួង	= ៥៥	ដួង
វិចារៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ៦៦	ដួង	= ៦៦	ដួង
អធិមោក្ខៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ១១០	ដួង	= ១១០	ដួង
វីរិយៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ១០៥	ដួង	= ១០៥	ដួង
បីតិ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ៥១	ដួង	= ៥១	ដួង
ឆន្ទៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ១០១	ដួង	= ១០១	ដួង

ដូច្នេះ **បកិណ្ណកចេតសិក** រួមទាំងអស់មាន **៤៨៨ ដួង** ៕

៣. អកុសលចេតសិក ១៤ ដួង គឺ :-

មោចតុក: ៤	មានចំនួន ៤ ×	ចិត្ត ១២	ដួង	= ៤៨	ដួង
លោភៈ	មានចំនួន ១ ×	ចិត្ត ៨	ដួង	= ៨	ដួង

ទិដ្ឋិ	មានចំនួន	១	×	ចិត្ត	៤	ដួង	= ៤	ដួង
មានះ	មានចំនួន	១	×	ចិត្ត	៤	ដួង	= ៤	ដួង
ទោចតុកៈ ៤	មានចំនួន	៤	×	ចិត្ត	២	ដួង	= ៨	ដួង
ថីទុកៈ ២	មានចំនួន	២	×	ចិត្ត	៥	ដួង	= ១០	ដួង
វិចិកិច្ឆា	មានចំនួន	១	×	ចិត្ត	១	ដួង	= ១	ដួង

ដូច្នេះ **អកុសលចេតសិក** រួមទាំងអស់មាន **៨៣ ដួង** ៕

៤. សោភណចេតសិក ២៥ ដួង គឺ :

សោភណសាធារណចេតសិក ១៩

	មានចំនួន	១៩	×	ចិត្ត	៩១	ដួង	= ១៧២៩	ដួង
វិរតិ ៣	មានចំនួន	៣	×	ចិត្ត	៤៨	ដួង	= ១៤៤	ដួង
អប្បមញ្ញា ២	មានចំនួន	២	×	ចិត្ត	២៨	ដួង	= ៥៦	ដួង
បញ្ញា	មានចំនួន	១	×	ចិត្ត	៧៩	ដួង	= ៧៩	ដួង

ដូច្នេះ **សោភណចេតសិក** ទាំងអស់មាន **២០០៨** ដួង ។

ដូច្នេះបើ **រួមចេតសិកដែលមានទាំងអស់** គឺ :-

៨៤៧ ដួង + ៤៨៨ ដួង + ៨៣ ដួង + ២០០៨ ដួង = ៣៤២៦ ដួង ។

អវសានគាថា

ឥច្ចានុរុទ្ធ រចិតេ អភិធម្មត្ថសង្គហេ
ទុតិយោ បរិច្ឆេទោយំ សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ

បរិច្ឆេទទី ២

ឈ្មោះថា ចេតសិកសង្គហវិភាគ ក្នុងបករណ៍

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ ដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យរចនា បានចប់ស្រេចហើយ

ដោយប្រការយ៉ាងនេះឯង ៕

ដោយចេតនាដែលជាកុសលសម្បទា បំពេញកុសលជាធម្មទាន ក្នុងឱកាសនេះ សូមចូរជាបច្ច័យបញ្ញាបារមី ឲ្យសាធុជនទាំងឡាយ ដល់នូវសេចក្ដីសុខក្សេមក្សាន្តសំរាន្ត ស្រួល ផុតចាកទុក្ខភ័យទាំងពួង អស់កាលជានិច្ចតទៅហោង ៕

ប្រែចប់ ថ្ងៃទី ១៣ ខែ មិថុនា ពស ២៥៤១

បណ្ឌិតធម្មាចារ្យ **រស់ សុផាត**

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
សង្គហគាថា..................................	១
លក្ខណាទិចតុករបស់ចេតសិក.........................	២
អំពីចេតសិក ៥២ ដួង..............................	៣
អញ្ញសមានាចេតសិក ១៣............................	៣
សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧......................	៣
បកិណ្ណកចេតសិក ៦..............................	៤
អកុសលចេតសិក ១៤.............................	៥
មោចតុក ៤....................................	៥
លោតិក ៣......................................	៥
ទោចតុកៈ ៤.....................................	៦
ថីទុក ២..	៧
វិចិកិច្ឆា ១.....................................	៧
សោភណចេតសិក ២៥.............................	៧
សោភណសាធារណចេតសិក ១៩....................	៧
វិរតិចេតសិក ៣................................	៩
អប្បមញ្ញាចេតសិក ២..............................	១០

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
បញ្ញិន្ទ្រីយ៍ចេតសិក ១................................	១០
តារាងចេតសិក ៥២ ដួង............................	១១
អធិប្បាយសព្វចិត្តសាធារណចេតសិក ៧................	១៣
ផស្សចេតសិក...	១៣
លក្ខណាទិចតុករបស់ផស្សៈ.........................	១៣
វេទនាចេតសិក......................................	១៥
លក្ខណាទិចតុករបស់វេទនា........................	១៦
លក្ខណាទិចតុករបស់សុខវេទនា....................	១៦
លក្ខណាទិចតុករបស់ទុក្ខវេទនា.....................	១៧
លក្ខណាទិចតុករបស់សោមនស្សវេទនា..............	១៧
លក្ខណាទិចតុករបស់ទោមនស្សវេទនា...............	១៨
លក្ខណាទិចតុករបស់ឧបេក្ខាវេទនា..................	១៨
អំពីឧបេក្ខា ១០ យ៉ាង............................	១៩
សញ្ញាចេតសិក.......................................	២៣
លក្ខណាទិចតុករបស់សញ្ញា........................	២៣
ចេតនាចេតសិក..	២៤

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
លក្ខណាទិចតុករបស់ចេតនា........................	២៥
ឯកគ្គតាចេតសិក..................................	២៥
លក្ខណាទិចតុករបស់ឯកគ្គតា........................	២៦
ជីវិតិន្ទ្រីយ៍...	២៦
លក្ខណាទិចតុករបស់ជីវិតិន្ទ្រីយ៍.....................	២៧
មនសិការចេតសិក...............................	២៧
លក្ខណាទិចតុករបស់មនសិការ.....................	២៨
អំពីមនសិការ ៣ យ៉ាង..........................	២៩
អំពីចេតនា និងមនសិការចេតសិក.................	២៩
ចំណែកសព្វចិត្តសាធារណចេតសិកដោយន័យផ្សេងៗ.	៣១
អធិប្បាយចេតសិក ៦............................	៣៣
លក្ខណាទិចតុករបស់វិតក្កៈ........................	៣៤
វិចារចេតសិក.....................................	៣៤
លក្ខណាទិចតុករបស់វិចារៈ........................	៣៥
អធិមោក្ខចេតសិក................................	៣៥

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
លក្ខណាទិចតុករបស់អធិមោក្ខ......................	៣៦
វិរិយចេតសិក..	៣៦
លក្ខណាទិចតុករបស់វិរិយៈ........................	៣៧
សង្វេគវត្ថុ ៨..	៣៧
បីតិចេតសិក..	៣៨
លក្ខណាទិចតុករបស់បីតិ..........................	៣៨
បីតិមាន ៥ យ៉ាង..................................	៣៩
ឆន្ទចេតសិក..	៣៩
លក្ខណាទិចតុករបស់ឆន្ទៈ..........................	៤០
អធិប្បាយអកុសលចេតសិក ១៤..................	៤១
អកុសលចេតសិក ១៤ មាន ៥ ន័យ............	៤១
មោហចេតសិក......................................	៤២
លក្ខណាទិចតុករបស់មោហៈ......................	៤២
អហិរិកចេតសិក....................................	៤៥
លក្ខណាទិចតុករបស់អហិរិកៈ......................	៤៥

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
អនោត្តប្បចេតសិក..................................	៤៦
លក្ខណាទិចតុករបស់អនោត្តប្បៈ........................	៤៦
ឧទ្ធច្ចចេតសិក....................................	៤៧
លក្ខណាទិចតុករបស់ឧទ្ធច្ចៈ............................	៤៧
លោភចេតសិក..................................	៤៨
លក្ខណាទិចតុករបស់លោភចេតសិក...............	៤៨
ទិដ្ឋិចេតសិក......................................	៥០
អំពីទិដ្ឋិ ២..	៥០
លក្ខណាទិចតុករបស់ទិដ្ឋិ............................	៥៣
មានៈចេតសិក.....................................	៥៣
អំពីមានៈ ២ យ៉ាង..............................	៥៤
លក្ខណាទិចតុករបស់មានៈ..........................	៥៦
ទោសចេតសិក....................................	៥៧
លក្ខណាទិចតុករបស់ទោសៈ.........................	៥៧
អាឃាតវត្ថុ ១០..................................	៥៨

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
ឥស្សាចេតសិក....................................	៦០
លក្ខណាទិចតុករបស់ឥស្សា............................	៦០
មច្ឆរិយចេតសិក..................................	៦១
មច្ឆរិយៈ ៥..	៦១
លក្ខណាទិចតុករបស់មច្ឆរិយៈ.........................	៦២
កុក្កុច្ចៈចេតសិក...................................	៦២
លក្ខណាទិចតុករបស់កុក្កុច្ចៈ..........................	៦៣
ថីនចេតសិក..	៦៣
លក្ខណាទិចតុករបស់ថីនៈ............................	៦៤
មិទ្ធចេតសិក..	៦៤
លក្ខណាទិចតុករបស់មិទ្ធៈ...........................	៦៥
វិចិកិច្ឆាចេតសិក..................................	៦៦
លក្ខណាទិចតុករបស់វិចិកិច្ឆា........................	៦៦
សោភណចេតសិក ២៥ ដួង.......................	៦៧
អធិប្បាយសោភណសាធារណចេតសិក ១៩.........	៦៨

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
សទ្ធាចេតសិក..................................	៦៨
លោកសន្និវាស ៤................................	៦៨
លក្ខណាទិចតុករបស់សទ្ធា..........................	៦៩
សតិចេតសិក.....................................	៧០
លក្ខណាទិចតុករបស់សតិ...........................	៧១
ហិរិចេតសិក.....................................	៧២
លក្ខណាទិចតុករបស់ហិរិ............................	៧២
ឱត្តប្បចេតសិក..................................	៧៣
លក្ខណាទិចតុករបស់ឱត្តប្បៈ........................	៧៣
អលោភចេតសិក..................................	៧៤
លក្ខណាទិចតុករបស់លោភៈ.........................	៧៥
អទោសចេតសិក..................................	៧៥
លក្ខណាទិចតុករបស់អទោសៈ........................	៧៦
តត្រមជ្ឈត្តតាចេតសិក............................	៧៦
លក្ខណាទិចតុករបស់តត្រមជ្ឈត្តតា..................	៧៧

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
យុគលធម៌ ៦ គូ................................	៧៨
យុគលធម៌គូទី១......................................	៧៨
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី១...............	៧៨
យុគលធម៌គូទី២......................................	៧៩
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី២...............	៧៩
យុគលធម៌គូទី៣.................................	៨០
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី៣..............	៨០
យុគលធម៌គូទី៤..................................	៨១
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី៤...............	៨១
យុគលធម៌គូទី៥..................................	៨២
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី៥...............	៨៣
យុគលធម៌គូទី៦....................................	៨៣
លក្ខណាទិចតុករបស់យុគលធម៌គូទី៦................	៨៤
អធិប្បាយវិរតិចេតសិក ៣.........................	៨៥
សម្មាវាចាចេតសិក................................	៨៥

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
សម្មាវាចា ៤..	៨៥
លក្ខណាទិចតុករបស់សម្មាវាចា.......................	៨៦
សម្មាកម្មន្តចេតសិក................................	៨៦
សម្មាកម្មន្តៈ ៣..	៨៧
លក្ខណាទិចតុករបស់សម្មាកម្មន្តៈ..................	៨៧
សម្មាអាជីវៈចេតសិក..............................	៨៨
សម្មាអាជីវៈ មាន ៧ យ៉ាង......................	៨៨
លក្ខណាទិចតុករបស់សម្មាអាជីវៈ...................	៨៨
អធិប្បាយអប្បមញ្ញាចេតសិក ២....................	៩០
ករុណាចេតសិក...................................	៩១
លក្ខណាទិចតុករបស់ករុណា.......................	៩១
មុទិតាចេតសិក....................................	៩២
លក្ខណាទិចតុករបស់មុទិតា........................	៩៣
អប្បមញ្ញា ៤......................................	៩៤
អំពីមេត្តា..	៩៤

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
លក្ខណាទិចតុករបស់មេត្តា........................	៩៥
អំពីឧបេក្ខា...................................	៩៦
លក្ខណាទិចតុករបស់ឧបេក្ខា......................	៩៦
អធិប្បាយបញ្ញិន្ទ្រីយ៍ចេតសិក.........................	៩៨
លក្ខណាទិចតុករបស់បញ្ញា........................	៩៨
កម្មស្សកតាបញ្ញា ១០ យ៉ាង.....................	១០០
អំពីសម្បយោគន័យ..............................	១០១
សម្បយោគដោយសង្ខេប..........................	១០២
សម្បយោគដោយពិស្តារ...........................	១០៣
អធិប្បាយសម្បយោគ សព្វចិត្តសាធារណចេតសិក..	១០៤
សម្បយោគន័យបកិណ្ណកចេតសិក.................	១០៤
ចិត្តដែលបកិណ្ណកចេតសិកប្រកបនិងមិនប្រកប......	១០៦
សម្បយោគន័យអកុសលចេតសិក.................	១០៨
សម្បយោគន័យសោភណចេតសិក..................	១០៩
និយតយោគីចេតសិក និងអនិយតយោគីចេតសិក...	១១៣

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
អំពីសង្គហន័យ.......................................	១២០
សង្គហន័យដោយសង្ខេប...............................	១២០
សង្គហន័យដោយពិស្តារ.............................	១២១
អធិប្បាយសង្គហន័យលោកុត្តរចិត្ត ៥ ន័យ............	១២២
សង្គហន័យនៃមហគ្គតចិត្ត ៥ ន័យ...............	១២៣
សង្គហន័យនៃកាមាវចរសោភណចិត្ត ១២ ន័យ....	១២៤
មហាកុសលសង្គហៈ ៤ ន័យ....................	១២៥
មហាកិរិយាសង្គហៈ ៤ ន័យ.....................	១២៦
មហាវិបាកសង្គហៈ ៤ ន័យ......................	១២៧
សង្គហន័យនៃអកុសលចិត្ត ៧ ន័យ..............	១២៨
លោភមូលសង្គហៈ ៤ ន័យ......................	១២៩
ទោសមូលសង្គហៈ ២ ន័យ......................	១៣២
មោហមូលសង្គហៈ ១ ន័យ......................	១៣៣
សព្វកុសលយោគីចេតសិក........................	១៣៣
សង្គហន័យនៃអហេតុកចិត្ត ៤ ន័យ................	១៣៤

មាតិកា

រឿង	ទំព័រ
ចេតសិកដែលធ្វើឲ្យចិត្តផ្សេងគ្នា......................	១៣៥
តទុភយមិស្សកន័យ..................................	១៣៦
អញ្ញសមានាចេតសក..............................	១៣៧
អកុសលចេតសិក..................................	១៣៩
សោភណចេតសិក...............................	១៤១
ចំនួនចេតសិកដោយពិស្ដារ ៣.៤២៦ ដួង........	១៤៣
អវសានគាថា....................................	១៤៥